

اک انہی دیں پنجاب دک

فادم عصری
پنجابی مرکز چوک اردو بازار - لاہور

جذبہ آزادی“ تے ”چراغِ رہنڈر“ دے بکھاری

نامِ عصری ہوراں دی

(اُن چھوٹی پنجابی کہانی)

اک انکھی دہی پنجاب دی

جہدے دھج پھلاں دا رنگ اے۔

ہواں دی گرمی اے۔

تلوار دی کاٹ اے۔ شبنم دی برکی اے۔

روانی اے۔ جوانی اے

اُڈے شعلے نے۔ دگدا پانی اے

اقدس پبلیکیشنز چوک اردو بازار

لہور

سجھ حق راکھویں نیں

اک انکھی دی پنجاب دی

اتقیا ز اقدس

نادم عصری

فروری ۱۹۶۶ء

نادر

ناشر

لکھنؤ

پہلی وار

حمایت اسلام پریس لاہور

چھاپہ خانہ

۱۵۱۲

رشید اسماعیل

مکمل

طائیل

ملین داپتہ : پنجابی مرکز چوک اردو بازار لاہور

ادھنلے دنالے راتالے دے ملے پلے تے گھڑیاں دے نالے!
جیڑیاں دے اک انکھی دھی پنجاب دی، کہانی لکھن چر بیت گئیاں۔!!

تیرکسانوں نکلے دانگوں ویلہ ہتھ نا آدے
داغ جدائی لا کے جیڑا اک داری لنگھ جاوے

سبھ توں ڈاڈھا سبھ کچھ ایہو سبھ توں اُتم ویلہ
دل دیاں اکھاں دے نال ویکھو چار دنال و امیلہ

نادرِ عصری

کہانی دے بسھے کر دارتے تھاں ٹکانے فرضی میں

مڈھلی گل

پنجابی مرکز داساریاں توں ڈا مقصد ایہہ دے پئی پنجابی ادب وچ
 جڑیاں چیزاں دا ابے ٹیک گھاٹا اے ادنہاں چیزاں نوں تیار کر کے ادس
 گھٹے لوں پورا کیتا جاوے۔ تے ایس گل توں وی تسے لوں انکار نیئیں پئی
 پنجابی تشریح آج ٹیک بڑیاں گھٹ کتاباں طبعیاں نے پنجابی نثر توں مراد فارسی
 رسم الخط والی پنجابی اے) تے سارے ای پڑھے لکھے لوک ایس گل توں واقف
 نیئیں پئی پنجابی زبان کدی وی سرکاری و براری زبان نیئیں رہی تے نا ایس اینوں
 کدے اوہ لاڈ پیار ملیا اے جہڑا کسے لوں پالن پوسن لئی بڑا ضروری ہوندا اے
 ایہہ زبان تہیم بھیاں وانگوں رہڑدی کھڑدی تے اپنے جایاں کولوں ایس دھکے
 ٹھیڈے کھانڈی کھانڈی اخیر پوان چٹھہ گئی اے۔ ہو سکدا اے ایہہ بے
 سادہ بن ٹیک مگ گئے ہونڈے پر بھلا ہونڈے صوفی شاعران دا جنہاں سلوک
 دیاں منزلاں اتے اڑکے وی اپنی ماوری زبان نوں نا بھلایا۔ ادنہاں ہوکے بھرے
 تے اپنی زبان وچ بھر دل داساڑ کڈھیا تے اپنی زبان وچ۔ بے محبوب حقیقی زوں
 بن دیاں راہواں و سیاں تے اپنی زبان وچ تے جو کجھ لکھن واسر بندھ کیتا اوہی اپنی
 زبان وچ۔ ادنہاں نظم دے رنگ وچ ہزاراں کتاباں لکھ کے ایس بوٹے نوں ہریا
 بھریا رکھن داسو نہا جتن کر کے اون والی نسل اتے بڑا دان کیتا۔ پر انویں صدی دے
 اخیر تائیں کسے سہن نے دیں پنجابی تشریح کجھ لکھن دا ترک نہ کیتا۔ نثر دل دیہویں
 صدی وچ گوہ کیتا گیتے کجھ لکھاری سہن ایدھر دی رک پئے تے ہولی ہولی
 تھوڑا بہت لکھیا جان لگا۔ پر خاص طور تے ملک دی دند پچھوں پنجابی نثر دی

کمی نوں محسوس کیتا گیا۔ فیروز رائے افغانی تے ناول کھے گئے ناول تے بالکل ای
آٹے وچ لون دی مثل میں۔ ایسے لوٹوں سامنے رکھ کے ایہ کتاب کھی گئی اے۔

نادم عصری دا تعارف کران دی کوئی نوٹیشن باپدی کیوں پئی پھیلیاں
دو کتاباں جذبہ آزادی تے چیراغ رگنڈر پاروں نادم عصری ہوراں لوکاں دیاں
دلاں وچ اپنے مئی تھاں نیالئی اے۔ ایہ ٹھیک اسے پئی نادم عصری ہوراں
دیاں ہن تیک دو کتاباں اردو وچ چھپیاں نے پراسل وچ ادہ پنجابی شاعری
دی وجہ نالی مشہوریں۔ پنجابی زبان وچ نادم عصری ہوراں دی ایہ پہلی کتاب
اے تے ایسں کچھوں ادہاں دا پنجابی مجموعہ کلام چھپن والا اے۔ نادم عصری ہری
جو کجھ وی لکھدے میں اک خاص نظریئے نوں اگے رکھ کے لکھدے میں ادہ ماسٹر
دے پھوٹیاں اتے نشتر مار دے میں۔ برائیاں دی نشان دہی کر دے میں۔

کتاب جذبہ آزادی وچ نادم عصری ہوراں ۱۹۴۷ء دی آزادی تے آزادی
دیاں دو جیاں تحریکاں دا ذکر بڑے سوہنے ڈھنگ نال کیتا اے۔ اک نضال اپنے
جذبے نوں انج ظاہر کر دے میں۔

ہند سے تم بھاگ جاؤ سر فرشتوں نے کہا
سامراجی ظالموں ہندوستان ہے جاگ اٹھا

ایک سانچے میں سبھی اہل وطن وہ ڈھل گئے

سامراجی ظالموں پر تیسر بن کے چل گئے

نادم عصری ہوراں دا کلام پڑھیاں انج لگا اے جیویں مظلوم ظالم نال ٹکوا
رہیا اے تے ظالم دے پرچھے پتے اڑ دے میں۔ ادہ دنیا جہان وچ ہون والے
ہر ظلم و ستم نوں اپنے اُتے وارد کر کے تے انج گل کر دے جیویں ایہ سب کجھ
ادہ اے اپنے اُتے بیت رہی اے۔

نادم عصری ہوراں اپنی کتاب جذبہ آزادی وچ دی حقوق دی جنگ لڑی
اے تے چیراغ رگنڈر وچ دی ادہ ظلم و ستم دے خلاف جہاد کر دے ہریاں ای نظر

آوندائے۔ جد کوئی وی کے بے حقوق نوں ہڑپ کر داہویا نظر آوند اے نامد عصری دے
 قلم ادبجے ای جھڑی د بند اے۔ چراغ رنگزدی نظم شاہدہ ایس گل اُتے
 شاہد اے ۱۱

جواں سال اس کی وہ شاہدہ بیٹی
 جو کاج سے گھر کی طرف آرہی تھی
 عقی مقصود اس کو وہ بس کی سواری
 سڑک کے کنارے رُکی وہ بے چاری
 وہاں ایک آیا خطہ ناک غنڈہ
 بڑھا اس کی جانب وہ غنی درندہ
 وہ کاپنی اسے دیکھ کر تھر تھرائی
 شرابی کی حرکت پہ وہ تھکائی
 پیپر کے شرابی نے پاؤں نکالا
 رگ جان اس کی جگہ کاٹ ڈالا
 سنا اجنبی سے یہ قصہ جو میں نے
 دفعتہً لگے آنسو آنکھوں سے بہنے
 یہ دل کی گہرائیوں سے اٹھیں نوائیں
 بتا میسرے مولا کہاں بھاگ جائیں
 مجبور بندے مٹے جا رہے ہیں
 بازاری بھنگے ستم ڈھار ہے ہیں
 یہ کب آج سارے وطن کا سماں ہے
 درندے کا سماں پہ ہوتا گھماں ہے

کتاب اک انجمنی وحی پنجاب دی "روح نامد عصری ہورداں اک سدھی سدھی کہانی نوں

اپنے خاص رنگ و صبح اس طرح بیان کیا اسے - پتی کوئی پڑھن والا دی ایہ اثر قبول
 کر نوں بنی نہیں رہ سکا اتے نای کوئی ایہ آکھ سکدا اسے پتی ایہ اک بناؤٹی کہانی ایس
 اپنے ملک دی کہانی اک کڑی دے روپ و صبح ایس طرحاں بیان کیتی اسے - پتی
 سیاست دان ملک نوں ہر ویلے گرجھاں وانگوں بھڑیں نظریں دیکھدے رہندے
 نہیں تے جدوی دا بھپ دا اسے - چونگا لیندے نہیں - کتاب دے کردار بالکل جیوندے
 جاگدے تے ٹر دے پھر دے نظر آوندے میں تے ایہ ای گل فن کار ہون دی
 دڑی نشانی ایں -

نامد عصری ہوراں دی ایس کتاب دے سرنانویں توں ایں ظاہر ہندا اسے
 پتی ایہ کتاب دی قومی جذبے وچ ڈب کے لکھی گئی اسے -
 ادھ گلاں جوڑیاں نامد عصری ہوری اردو نظم تے نثر راہیں ہن تیک نہیں کر سکے
 ادھناں لکھی دھی دا ہر روپ بھر کے کردیاں میں جو ان کڑی دا کردار ایک ایسا جیوند جاگدا
 کردار اسے جمدے اتے دجیاں دھیاں بھیناں داستاں بان ہوجان نوں جی کردا اسے -
 موڑ ماکن شرافت دا پتلا تے انسانی روپ وچ خوشہ نظر آؤندی اسے - نوکر چاکر
 غریب ظالماں دے روپ وچ دسدے میں -

نامد عصری ہوراں ایس کتاب وچ دی لچیاں لنگیاں دی تنڈیا بڑی سدھ
 نال کیتی اسے تے بھلائی دی دڑیائی کرن وچ دی کوئی کسر نہیں نے چھڈی -
 پولیس افسر عزت بیگ دا کردار دی ہمیشہ سلامت رہن والا اسے تے ادھری
 ایہ آواز ایس تھاں نوں لڑائی دا میدان بنان والے تہاڑے اپنے ایں بندے
 میں جہناں شریف لوکاں دا جینا محال کردتا اسے - ادھ رات دے ہیرے وچ چوری
 ڈاکے دیاں وارداتوں دکھنیک دھیاں بھیناں دی عزت دی نٹ دے میں -
 ایہ دیکھ کے میں بن چپ نہیں رہ سکا " شریف لوکاں دی زندگی دھان دا سر بند
 اسے - ادھناں دے کردار عزت بیگ ہوراں دا بد معاشاں اتے گولیاں چلانا ایہ

نظر کر دیا اسے پتی نامہ عصری ہواں دے ہتھو کس ہوسے تے ادہ ظلال نول پن پن
کے مار دین۔

نام عصری ایس کتب وٹ مرن انھی ای نظر نہیں آؤندا ادہ ایس دا
رکھوالہ قوم پرست تے ملک الیغ۔ دوسرا اے نالے جا پدا اسے پتی ادہ مشرت
دی ہر بان، اوٹ کے مقابلہ کرن لئی تیار اے۔

مکہ کی گل اسے پتی نامہ ہواں وائے نند تے غریز تقال ظلال لئی ملوار اے۔
ایس گل واپک تہاں اک انھی وھی پنجاب دی پڑھ کے ہو جائے۔

میں آخر اتے ایہ دعا کرنا پتی نامہ عصری درگے قوم پرست لکھاری سدا ای
جیوندے دسدے رہن تے ادکھے سوکھے ہر حال دچ ای اینے کم نول کر دے رہن۔
میں اتدکس پہلی کمیشنر تے پنجابی مرکز دے مالک اقیاز اتدکس ہواں لئی وی دعا
کرنا پتی اللہ تعالیٰ ادہاں نول ویں ملک قوم تے اپنی ماری زبان دی دودھ نول
دودھ خدمت کرن دی توفیق دیوے تے ادہ دی سدا جیوندے دسدے
نظر آون۔

ایم اے ایل ایل بی (پنجاب) جوہری محمد بشیر گورایا

ریسرچ سکالر پنجاب یونیورسٹی

ایف آراے ایس (لندن)

۶۱۹۷۰

۱۱۷۷

درمہاشہ ۱۹۲۸ء اتے ویلا دینہ دے پہلے پیردی اخیرلی گھڑی! البیلے پناب
دے مٹے پر مٹے تواریخی جیالے شہر "لہور" دی اک لمی، چوڑی، صاف، ستھری پکی
سڑک شیشے وانگ لشکارے مار دی اے۔ اوہدے آسے پاسے وُن سونیاں
کھلیاں، ڈھلیاں باغ، بیچے والیاں نواں نکور کوٹھیاں ایس گل دی گواہی دینیاں
نیں پئی ایس علاقے دے دسٹیک چوکھے امیر کیر پگڈمی والے اُپے خانداناں دے
وڈے وڈے نامی گرامی لوک نیں۔

آؤندے جاندے راہگیراں توں وکھ، اوس سڑک دے کنڈھے اک
جوان کڑی "اک اجیہی (اگ اپنے سینے دچ دب کے) ٹری جاندی اے،
جہنوں ست سمندراں دا پانی دی ٹھنڈیاں نیں کر سکدا چنچل ہوا دے شرارتی جھونگے
اوہدے کالے برقعے دی نقاب نال کھیدے لنگھدے نیں۔ اوہنے نقاب دی کئی
اپنے کھبے ہتھ دچ قابو لیتی ہوئی اے۔ تاں جے کوئی ہوس بھری نظر والا راہی اوس
داجن درگامکھ دیکھ کے اوہدے پیچھے ناہنہ پے جادے چھیاں سناں درھیاں دا
اک بنانا ہولے ہولے اوہدے نال نال ٹر یا جاندے۔ پلے پلے اوس معصوم دے
پیر تفرکدے نیں کڑی نے سچے ہتھ نال ادب دی ناہنہ گھٹ کے پھڑی اے۔ اتے
اوہ ٹھیکڑا کھا کے اوہنوں کدھرے دگن نیں دیندی۔ سڑک تے ٹردے پھر دے
راہگیراں اوس کلی کڑی نوں سرتوں پیراں تیک ہوس بھری نظر نال دیکھدے نیں۔
پراوہ کراں ماری ڈونگیں سوچاں دچ ڈاٹی سیدھی تک ٹری جاندی اے۔
ٹردے ٹردیاں اوہ نقاب دے اویلیوں اکا ہنہ ناہنہ کن والی سڑک اتے بھروں نظر نال جھات
پاکے سوہی اے۔ پئی "مینوں تے ایہہ سڑک ای نظر دی حد تک دیکھدی نیں دسدی، میری نامراد
حیات! پندھ کیوں تے گا؟ اجیہاں سوچاں سوچ دی اوہ گھابر کے امیر زل تندی نہ پراوہدی نظر

نوں ہوا دچر اڈویاں گڈیاں تینگاں کس سہر کچھ دی نہیں بھدا۔ اوہناں دچر اوہنوں اکس
 کٹی ہوئی تینگ ہوا دیاں چپڑیاں کماندی نظر آؤندی اے دیکھریاں دیکھریاں لندے
 دُتور دا ہواہ۔ چنگے چوڑے چنگے گھبریاں منڈے بھیسو مال بھیسو مال! کر دے سڑک بچکا
 آکے بڑھکاں مارن لگ پئیدے نیں۔ بوکاٹا! بوکاٹا! بھیسو مال! بھیسو مال دیاں کرخت
 دا جاں سُن کے کڑی دا انگ انگ کنڈا۔ اے۔ اوہاں منہ زور منڈے دا
 دھکا کھا کے ڈگڈی ڈگڈی بڑی مشکلاں نال اپنے آپ نوں سنھال دی اے۔

کٹی ہوئی تینگ نوں نیڑے آوندیاں دیکھ کے جو ان منڈے لکارے
 مار دے تے گڈیاں پاندے نیں۔ اوہناں دے شور شرابے تے بھڑ بازی پاؤں
 گھور گھور کے تکتی والے کوٹھیاں دے کجھ سوبل دسینکاں نوں پل سڑک لڑائی دا
 اکھاڑہ جا پدی اے۔ منڈے اپنے بھجان دچر پھڑے ہوئے لے لے بانساں
 نال تینگ لٹن دا چارہ کر دے نیں۔ پُر اوہناں دچول کسے دا بانس دی اوہدے
 تینگ نیں اُپر دا۔ کٹی ہوئی تینگ منڈیاں دی ٹولی توں ذرا کو دھرتے ڈگڈی لے
 منڈے مار دمار کر دے ہم ہما کے اوہدے اتے سٹ پئیدے نے چنگی بھلی آدن
 والی تینگ جھٹ کو کچھوں ٹوٹا ٹوٹا ہو کے سڑک تے کھل جاندی اے۔ ایہہ چر دچر
 سڑک توں ٹنگھن والے اک سنگتے دے ایہہ بول فتہ دچر گوئندے نیں

تینگاں دی کھیٹ ایہہ اجو کا تماٹ

چڑیاں دی موت ایہہ گنواراں دا ماسا

اتھرے تے موندہ زور منڈے اوس سنگتے فقیر نوں دھکا مار کے پتے بانس ہوا
 دچر پچا دے تے رو ما پاندے چڑھدے ول ٹر جاندے نیں۔

کڑی نوں چن چیت خیال آندے پٹی میں رمی تے اوس کٹی ہوئی تینگ
 دانگوں ان جانیاں راہواں دچر ڈکوڑو لے کھاتی آں۔ تینگ دے توہنے اڈان ولے
 موندہ زور منڈیاں دانگوں کوئی بے در دچر میرے تے دھکا دوا بولدیے تے فیبر میراوی

ایہ امی حشر ہو سکدا اے۔ روز دیہاڑے پتہ نہیں کنپیاں کو میرے درگیاں بے آسرا
تے مجبور کڑیاں ایسے طرحاں بن آئی موبتے مرجانداں نیں۔

تقدیر دے بچے نون کون ٹاٹا سکدا اے ایہ تے دلیاں۔ پیغمبراں توں وی نہیں
ٹلی۔ میں کیڑے باغ دی مول آل۔ مینوں اپنی موت داتے اکا امی کوئی غم نہیں۔ کسے
طرحاں دی مرجاواں۔ پر میرا ایہ نکا دیر میرے پیاریاں دا پیارا۔ میرے شہیداں دی
نشانی تے میرے مظلوم گھرانے دا اخیر چراغ اے۔ مینوں مارن توں وکھ۔ بے روزمانہ
ایں بچے جیسے دیرے نور دی اجل دیاں پھوکاں نال بچھان دا چاراکرے گا۔ !!
ایسراں دے بھیڑے بھیڑے خیال جو ان کڑی دے دل دیاں ڈونگیاں

چون نکل کے ادبے ارادیاں دی کندھ اتے پتھوڑیاں وانگوں وجدے نیں۔
اونہوں انج جا پداستے چیریں بنے ادب اول سینے چوں نکل کے سڑک دے وچکار ڈوگ
پوے گاتے مونہہ زور منڈے کٹی ہوئی پٹنگ سمجھ کے ادبے ٹوٹے ٹوٹے کر دین گے
اونہوں دن دے پتلے پروا دیلا بھر دی کالی تے لمی ڈراڈنی رات وانگوں جا پداستے
اتے سوچ دیاں کرناں اڈنے سپ بن کے ادب انگ انگ ڈنگیاں نیں۔ ادبے
سکھ سکے ازلاں دے تر بانے مٹاں اتے چپ دا حنہ رنہ لگا اے۔ پروں دیاں
ڈونگیاں وچوں نکلن والیاں ایہ و اجاں اک دے لانبھون کے ادبے جگر کیجے نوں
ساڑ دیاں نیں۔

”میں کیہ کراں؟ کیہ حرجاواں؟ کیہ ٹری دھرتی نوں اپنا وطن بناواں؟ کنوں اپنے
کوکھی دل دا حال سنانواں؟

ابنناں مشکل تے ڈاڑھے ادکھے سوالاں دا کوئی جواب ناسمجھ پاروں ادبے دل
دی دھڑکن چوکھی تیر ہو جاندی اے۔ او اپنے قدم نیں مروک دی۔ تے ایہہ اخیر
گل سوچ کے پچی نہیں مینوں موت دے منہ پرچ جان توں کوئی نہیں بچا سکدا۔ اپناں
اکھاں میٹ لیندی اے، نکال اپنی بانہ توں ادبے ستے ستھ دی پڑ ڈھلی دیکھ
کے منہ جھان جیہا ہو جانداسے۔ پرا لیس دا کارن اوس معصوم دی سمجھ وچ نہیں آؤندا

ٹردیاں ٹردیاں جھان کر ٹھی دیاں تال چھکاں وانگوں کنبدیاں نیں۔ اوہ چکر کھا
کے ڈنگن ای نگدی اے تے چان چک کسے دے ایہہ مٹھے بول اوہدے کنال دچ
دس گھول دے نیں۔

سُرت سنبھال۔ کیہ پئی کرنی ایں۔ دنیا دی نظر دچ تماشا نا بن۔

ایہہ غیبی آواز سُن کے بھٹ کڑی دیاں اکھاں کھل جان دیاں نیں۔ فیہ اوہدے
اندردی عورت سامنے کھل اوہوں ایہہ کجہ کہندی نظر آؤندی اے۔ بکھنے دوسے دن
وچوں کڈھ دیہہ۔ توں کئی ہوئی پتنگ وانگوں بازاری لنگیاں دے ہتھوں برباد ہون لئی
دنیار دچ نیس آئی۔ تینوں قدرت نے سوہنی سورت سیرت تے علم دا اعزاز دین توں
دکھ لفظاں دے پتے موتی پرڈن دی اک وڈی خوبی دی بخش دتی اے۔ یاد رکھ توں اپنے
پتے تے سلکھنے وصف پاروں جیسے اُپتے قعاتے اُپر کے مریں گی جیہدے توں ہزاراں
زندگیاں قربان ہون نوں ترس دیاں نیں۔ نوں حیاتی دا ایہہ سنہیڑا دے کے کڑی دے
اندردی عورت ادھیاں اکھاں توں دور ہو جان دی اے۔

اوس ویلے کڑی نوں انج جا پد اے۔ جیویں اوہدے دل دے اُجڑے
ہوئے باغ وچ فویریاں سدھراں تے آساں دے پھل ٹاٹا ماہ ہسن لگ پئے نیں۔
اوہدی روح نوں اجیہا سرور آؤندا اے جیہدے پاروں اوہدے پیر بھوئیں تے
نیس ٹکدے۔ اوہ اپنے سس سس کر دے جئے دل بھردی نظر نال جھات پاندی
اے۔ تے اوہدے بٹال اتے ایہہ حوت آن کے شہد دیاں دھاراں بن جاوندے
نہ۔ دھن بھاگ نیں میرے میرے نصیباں وچ اجیہی موت کھی اے۔ میں اپنے
آپ نوں اکس موت لئی چٹک طر حال تیار کراں گی۔“

ایہی گل سوچ کے اوہ فیہ اپنے بیکے ویر دی بانہہ نوں پکاتھ پالیندی اے
تے اوہدے پیر اگانہہ دھدے نیں۔ نیا نا اوہدے دل بٹ بٹ تکا اے۔ پر اپنی
سمجھ توں اُچے مسابیاں دا اوس مصوم تے کجھ اثر نہیں ہوندا۔ تھوڑا جیہا سو رہنہ
لگن گروں کوٹھی دس بی دے کول اُپر کے جوان کڑی دے میرے کدے نیں۔

اودھ کو کھٹی دے پچھلک نال گئی ورنہ کالی تختی تے نظر آدن والے چٹے حرفاں نوں گھرہ
نال پڑھدی اے۔ ایسے چروچر ایہ تارا دے کرخت الفاظ اودھ دے کتاں تیک اپڑے
نیں۔ تھی کون او۔ تے ایہ تے کیہ پنے کردے او۔ :

نری جس پچانہ پرپت کے کتاب ادلیوں دیکھدی ہی اونوں اک اٹل راں کو دریاں
دی نصیب بنے کھدی نظر آدن آں، پر برا کئی اہٹاں لفظاں نال اپنے دھڑ تے اگا ہوا پپرا
نہ را کھول لی اے۔ "اسیں انا باق مدنا۔ پر پیادی پروغان بیگم سروری ہواں ہوں منن
آئے آں۔ اد۔ البتہ دھنی ویدہ بندیں نہیں :-

اکھو! میں اوساں دی نوزانی آں۔ تہاؤں بیگم ہواں نل کیہ کم این ؛
گڑی برتنے دے باہر لے کیے پر۔ کاخذ دا اک دُکا کھدے آسوں ۔

تھی ایہہ رقعہ بیگم ہواں تیک بڑا دیو۔ اودھ ساڈا کہ بار۔ سچھو کجھ بھجوان گیان
"مالے اسنوں اپنے کول ای۔ کھو بیگم سروری ہونے باہر گئے نہیں۔ فیر کسے دے آوان
"اودھ نال کدوں کو تیکہ ترپناں این :-
میںوں نہیں پتا ۔

ایہہ کورا جواب دے کے جوانی دے نئے دھپہ بدست میاں دا ورو دے والوں ہانک
راہیں کوٹھی وپہنگہ باندی اے

بھٹ کو بھجوں جوان گڑی تے نکا باں کچھ پچانہ برت کے ٹر پنڈے نہیں۔ کوٹھی مہرباں
دے جے تھہ پس دے گھٹنے رکھ تھلے نکا نظر آندا اے۔ تھلے دے کول اپڑے بال بے
قدم رکھ دے نہیں۔ کرن دا ادھیان میں دے رکھ دل بوند اے۔ اودھ بھٹ دھیان اودھ
بٹا کے بچپن اے سید گل ایہہ وچہ تر جیہ لگی اے :-
نیا امر باند اے۔ پر مرنوں کجھ نہیں بولدا ۔

ٹوٹی کھول تے بک نال رچ کے پانی پی لے :

بانکے نال جیہ باندانے تے گڑی بھیرے ہیڑے خیالاں پاروں ڈوبگی سورج وین ڈب

جاندی اسے۔ پانی پی کے نیا نا بھین دل مڑوائے۔ چان چک کوٹھی نمبر ۴ بی دچوں ایک مڑکا۔
 تیزی نال نکلدی اسے۔ اوہا بھرواں دھکا کھا سکے اور نیا ناٹ بال دی طراں نکلے توں
 پرانہ جا ڈکھرائے۔ ڈگیاں سارایا ہویاں چیکاں نکل جانیاں میں ہون ٹری کے پیر دیاں چیں
 سن کے۔ فخر کندی اٹے۔ کاروے پیسے جام ہو جاندا ہے میں۔ سواری بڑے والی گڈی دی
 مالکن تے اوہدی نورانی! ہر نکلے یاں میں۔ ڈریور سرسٹ کے پرانہ ہٹ جاندا ہے۔ نیانے
 نوں کھڑے کے گھاڑی ہوئی کڑی گھڑی گھڑی پھیدی اسے۔ دیر تہتی سٹ تے نہیں لگی!
 ”تینوں کئی داری اکھیاں اسے۔ سرت بسنال کے گڈی مہج بھیا کر۔ مالکن اکھدی اسے۔
 ”جی جی۔ بے۔ بے۔ گ۔ م۔ س۔۔۔“

ڈرے مارے ڈریور دے مونوں پوری گل نہیں نکلدی۔
 ”بہتی بک مک نانہ کر۔ جی جی دا بچہ۔“

مالکن دیاں جھاڑاں کھا کے ڈریور دانگہ خشک ہو بانڈائے۔ بگم اپنے پرس دچھ دساں
 دانوٹ کڈ کے کڑی نوں اکھدی اسے۔

”معاف کرنا۔ میرے بے وقوف ڈریور دی غلطی کارن تہا نوں پریشان ہونا پیا اسے۔
 ایہ لو۔ نیانے نوں دودھ شدھ پیا دینا۔“
 بہتہا ڈا بہت بوہت شکریہ۔

جوان گڑی دا ایہ جواب سن کے لوکرانی دے متھے اُٹے وٹ پے طابے نہاواہ ڈاڑھی
 کرخت دا ج دچھ کندی اسے۔ ”بی بی جی! چھڈو سو۔ تسی ایویں پریشان ہوندے۔ او بال دی
 کریمی لت ہانڈٹ گئی اسے۔ ذرا کوئی سٹ سو۔ آپے ٹھیک ہو جائے گا۔ گڑی دکیاں دے
 حال توں بے خبر اس نوکرانی دل بھروی نظر ناں جھات پائے۔“
 جتنی سٹ اتنی ٹھیک اکھدے او۔ تہا نوں کہیہ پتا۔ دگھدی اکھ نوں دکھان لئی تے سجر
 سو پیر دی مست ہوا را اک جھونکا ای کافی ہوندا ہے۔ ایہاں لفظاں دا اجد نوکرانی اُتے
 کجھ وی اثر نہیں ہوندا پر درد مند بگم تے چو دساں طبق روشن ہو جاندا نہیں فرادہ کر سگھنے بل
 گڑی دے کتاں تیک اپر دے میں۔ ”سجان! تہا ڈے لفظاں کو ایہاں سچ دتیاں اُٹ

ناروں دے خزانے نال دی نیں تاریاں سکدا ایہ گلاں سن کے سد بغض نال بھری ہوئی
نورانی مالکن وادیاں کڑی دلوں بٹان دا چار کر دی اے ۔

"بی بی جی اتسی ایہ دیاں مٹھیاں گلاں دچ ناؤو ایسوجیاں کڑیاں گلاں دا ای کھنیا

کھانیاں نیں۔ سینار نوں اٹھتے ۔۔۔"

بیگم نوکرانی دی گل وچوں تک کے اونہوں اک زود دی چپیریا کے اکھدی اے۔ ہنواں
بند کر۔ دور ہو یا میرن نفرتوں۔ بے جیا بد تمیز۔ نوکرانی اپنی کبی کل تے ہتھ رکھ کے چپ چاپ
کھوتے ڈر لورناں ذرا کدھ تے جا کھندی اے۔ دونوں چوراکی اک دوجے دل وکھیرے
نیں۔ اتے دواں دے چہریاں وارنگ پیل پیلے جاندا مئے۔ بیگم برفے دا نقاب چک سے
پیراں بھار کڑی کول بہ جاندی اے۔ اوس درومند داخلوں کڑی نوں دیں نقاب کھن تے
مجبور کر دیندا مئے۔ کڑی دا بے پناہ مقناطیسی جوہن مالکن نوں ڈاڑھی کھینے پاندانے۔ لوہ
دل وچ اکھدی اے رب نے صورت تے سیرت والیہ شاہنشاہ دی بیاں بہر کے اپنے ہنہ
نال گھڑیا اے۔ ایہی شکل اُس چتے شاعر دے تھیں نالوں دی زہر سہنی ایں ۔

بیگم ذرا کچر کڑی دل وکھن کچھوں پیار نال بال دے برائے ہتھ پھیر دی
اے تے ادھ ہتھ ہوناں مٹھ جاندائے۔ فیرا دے ایہ حرف اوس کڑی دے
دل وچ تیراں دانگوں وچاے نیں ۔

تہیں ! خون ! پچے دے ہر تے چو کھی سٹ لگی جا پدی اے ۔
کڑی دا انگ انگ کنب جاندائے۔ مالکن اونہوں چکی طرحاں تسلی دے کے
بال نوں اپنے کچھ چپک لیسندی اے۔ دونوں کھلو کے اپنے برقیاں دیاں نقاباں
مٹھیک مٹھاک کر دیاں نیں۔ نیا ناکچ بے سرت جیہا ہر کے مالکن دے موڈے تے
سرست دیندا اے سڑک توں لنگھن والے کچھ لوک دوروں فٹ پاتھ تے کھوتیاں
دونہاں زہانیاں دل گھو گھور کے ویکھدے نیں ۔

ڈر یورتے نوکرانی توں مالکن دے نیڑے آون دی سبت نیں پیندی ۔ اوم

ذرا کو دتھ تے کھلوتے تھر تھر کنبدے نیں۔

دو پہر دی دھپ لک دالی سڑک دے تھکاریاں وچ ہو روا دھا کر دیندنی اے
اپنی اک وچہ سڑ دے بدے سورج دیاں کرنیاں ادس بال دے چہرے تے بنیدیاں
نیں۔ ادہرے نتھے دیاں ترلیاں دیکھ کے کڑی دا دل دھک دھک کر دلائے اوہ جھک
جھک سکیم نوں اکھدی اے۔

تستی تکلیف نا نہ کر دے پیسہ میں چک لینی آں۔

تکلیف کا بدی۔ ایہ تے میرا فرض اے۔ آؤ میرے نال

ایہ پیار بھرے ستھے بول سن کے کڑی دیاں اکھاں تھلے ہو جان دیاں نیں۔ تے
اوہ چپ چاپ نال ٹر پندی اے۔

ذرا کو اگا نہہ ٹر کے مالکن دے بلھاں اُتے ایہ الفاظ تھر کدے ٹئیں۔

”ڈیور اتوں چھیتی نال تباہا ہوم سیکڑی دی کوٹھی اُپر۔ او تھے مرزا ہو ری ہونے

نیں۔ ادہاں نوں اکھیں۔ اکہ اچھی کم پاروں میں دعوت تے نیں آسکدی۔“

”بھجیا بی بی جی!“

ڈیور جھٹ گدی وچ بہہ جاندا اے۔ کار سڑک تے سنس لکدی اے ٹوڑا مکن تہاں
کڑی تے نوکرانی کوٹھی بندہ بی وچ لنگھ جان دیاں نیں۔

اؤس کڑی نوں ذرا کوہر برائے۔۔۔ جھٹ جیساں کسینہ پیندے اتے تے
 اور سپاں دی ماری اداہیر گھیاں دے پھلاں ول ای دیکھن رہندی اسے
 برائے دے بچے پے اگر پچھرتن چار کرے نظر آندے نیں۔ جھٹ کو پھوں
 ماکن۔۔۔ نرانی بیچھو دے تہاں مانی کونول تھیں راکھیٹ۔ کی روٹی ددنی آوندی۔۔۔
 پنجتن نال دے نہ کرے دالو لی کھول۔

لوکرانی چپ چاپ اک پاسے کھلو جاندی اسے ماکن تے دھکڑی۔ جیڑی کر
 اندر لنگر باؤندیان نہیں۔ اوہ کر پڑکھا کھنڈے سدا ستر اک تھکھیا ہستیاں باپا اسے
 اوہرے اک پاسے کجڑیاں دے سامنے کندھ نال گایاں شیشہ دیاں الیڈیاں وڈیاں
 وڈیاں تے دھیاں بوتیاں ہڈی۔ سرایت۔ بن رکھیاں نظر آؤندیان نہیں۔ دو۔ پاسے اک لمی چڑی
 دراندان ملی میڑتوں ذرا کوونڈے دھرتی واریشی پردہ رب۔ اے۔

پردے تجھے اک ہنگ دوکر سیاں تے ملکی جہیں میر دے سوا ہور کوڈن شے نظر
 نہیں آوندی۔ ماکن پردہ ہمارے بھگے بالی نوں پہنگ اُتے لمیاں پاؤندی اسے تے جوان
 کڑی نوں کڑی تے بہن دا اشارہ کر کے اوہ تیزی نال لمی چوڑی میڑول باندھ اسے میڑ
 دی دراندپوں رول۔ پٹی تیچی تے دوانی دیاں دورن شیشیاں کندھے اوہ ہر ہنگ کوں
 آکھوندی اسے۔ سجھے چیزان کی میڑا تے رکھ کے اوہ سہ ہند تیزی نال حرکت وڈے ہرے
 میں۔ اوہ گوہ نال نیانے دے سردانڈم دیکھ کے قہقہی نال اوہرے آتے۔ یاسیوں تھوڑے۔
 تھوڑے وال کٹ دی اسے فیر رولے کے زخم نوں ایسراں ساندھ کر دی اسے پتی
 بچے بال نوں ذرا جس وین بکھلت نیں ہوندی۔ زخم دی ڈونگائی دا اندازہ لائن لکڑیوں
 دا اچا ہیا دوانی دچ بھوں کے اوہ بال دے زخم اُتے رکھن اے۔ اوہرے تے لکے
 رول دی موٹی تہہ دے کے بڑی ہمارت نال
 فیر بال۔ ہن بھجی بانہہ تے نیار لاق کچھوں ماکن اپنے پلاں اُتے ہا۔ کھ بے۔ اوہن گڑی
 نوں آکھتے اے۔

نیز نے دے سردانڈم چکھ ڈوہٹا اے۔ پرنک والی کوئی گل نہیں۔ رب نے ہا ہیا
 تے جھپتی ٹھیک ٹھاک جوباد کا۔ ایمنول اجے آرام دی لڑا اے۔ ایسے من
 میں یکے لڑتا اے۔ تان جے ایمنوں میندر آجا دے جہاں چہ بیانا ہیں جاگدا تہی
 ایسے تھان نوں اپنا کمر بھجھو۔ میں تہاڈے لئی چار۔ منکوانی آل،

جوان کڑی ایسے کس دا کون جواب نہیں دیندی تے اپنے سنے پتھے پیار خوس
دی اک اچنی مثال دیکھ کے اوہیاں اکھاں پیریاں ہو جانیاں ہیں۔

ماگن جی رن گھنٹی دا بٹن دباندي اے۔

ٹن ! ٹن ! دی داچ سٹندیاں سارا می نوکرانی جھٹ آبادندی اے ماگن
رے گاں تے ایہہ الفاظ متھر کدے نہیں۔

پھیتی نال چاہ تیار کر کے لیا۔ تے ناں دے کمرے وچوں سٹھیلی وال ڈھروی
پھڑی لیا نریں۔ بھانڈے چٹکی طرناں دھولیں۔

نوکرانی جی بہت ہچھا اہکمہ کے باہر تڑبانندی اے۔ ماگن اوس کڑی
دل گوہ نالی رکھ کے آکھن اے۔

”نسیں ایس اجڑ دیاں بے ہودہ گوں دا برائے ضرور منایا ہودے گا ؟“

ایہہ دیا کویلے ایسراں دی بکواس کردی ای رہندی لے میں انہوں ایس لہی
معان کردینی آں۔ پیٹی ایہہ بے زوت اے۔ پر بیٹیاں نہیں۔

جوان کڑی اوہو ایس گل داو، کون جواب نہیں دینا۔ ماگن دواں
کرسیاں دچکھتے ہئی ہئی میز نوں کھسٹ کے پراہنہ کھرے لادیندی اے۔ کہناں
ای پیر ادہ دونوں آئینے سدے چپ چاپ بیٹھیاں پتہ نہیں کیہ سوچاں۔ چاواں میں
ماگن دواں پاہنہ اے۔ پتہ جوان کڑی اوہے ناں کوئی کھر بات کرے پکڑے
دے بلھاں توں چپ دا کھڑ نہیں جہا۔ اوہ اپنی کرسی اتاں دھنکائے اوہے
تہریرے رہاں اے۔ جوان کڑی نوں اچا گھراے جیویں پود جیویں دا
چن اوہے دل دے پیر نماں رے رے آڑے نور دا مینہ رے سان تاپ پیا اے۔
اتے ماگن نوں ورنہ جوان کڑی رے زہنوں میں ہوسے بول اوسے یانہ آں
کے اوہی رور داسہ ورنہ جانے نہیں۔

چو کھاپہ سیرت تے صورت دے اوہ دونوں شاہکا اکھیاں بیٹ کے
 دلار دے دیریاں ان اک دوجے دارج کے نظارہ کر دے نیں۔ انج جا پیدا
 اے جیویں ادنہاں نوں اک تھان تے کو لو کو لٹھیاں ویکھ کے دیلے دا پتھی
 اُون دی جانج بھل گیا اے۔“

ترہنیاں کو ورھیاں دی موڑ مالکن واسپن کسے چنگی توں چنگی الہڑ ٹیڈا نالوں گھٹ
 نیں جا پیدا۔ پر اپنی جیاتی دیاں چڑی بہاراں لٹن والی جوان کڑی دے جربن سہتے اوہ
 انج لگہ اے۔ جیویں کافوری شمع اگے مٹی دے دیوے دی لٹ، بارھاں ورھیاں
 دی سہانگن مالکن نے اپنی اولاد توں کھنی گرد دے سو اُنیا دا ہور کوئی دکھ نیرے
 ڈھکدا نہیں ویکھیا۔ پر زمانے دی ستائی ہوئی جوان کڑی داکنواہ پن سوچاں فلداں تے
 غماں دے گھن گھبر دج بھسیا اے۔ دونویں پڑھیاں لکھیاں نیک پاک ڈاڑھیاں سوبھان
 نیں۔ پر زمانے ویان خوشیاں اک دے پیر چھپیاں نیں۔ اتے دوجی مڈناں توں سکھ
 دے اک سانہ نوں ترس دی اے۔“ دونویں فطرت دے اسے شاہکار۔ اک سجرے کلاب
 دی خوشبو! دوجی چودھویں دے چن دی چاننی! سوچاں دی بے انت وادی دج
 گواچیاں دوہاں تینویاں نوں انج جا پیدا اے جیویں سارے جہاں آتے چپ دیاں تھل
 لگ گیاں نیں۔

جوان کڑی دے نال سوچاں دے ڈونگے بھروچ ڈکی ہوئی مالکن نوں اپنا برقموی
 لاہن دی سُدھ بڈھ نیں رہندی۔ چوکھے چر پچھوں نوکرانی دے ایہہ الفاظا اوہ
 کتاں دچ گوئدے نیں۔ بی بی جی! چار تیار اے!

اوسلے موڑ مالکن دیاں اکھاں کھل گیاں نیں۔ ادنوں انج لگہ اے جیویں اوہ
 کوئی سَفنا دیکھ رہی سی، اوہ اپنا نسواری برقم لہ کے گھوکستے نیکے بال ول سکہ
 نال نکدی اے جوان کڑی دیاں اکھاں بھرویں نظر نال اوہ دے من موہنے کھتے

بھات پاؤندیاں ہیں۔ لوکرانی کھڑے گی میزوں چک کے مُردوں کرسیاں وچکا رکھ
 دینی اسے۔ ادھر سے اُنے چا دعانی۔ دوپہا لیاں کھنڈ دی کٹوری تے مٹھیاں
 دیاں پٹیاں بڑے سیٹے نال رکھیاں نظر آندیاں نیں۔ لیکن مٹھیاں دی اک پلیٹ جان
 کڑی دل دوا کے لفظاں دے سچے موتیاں نال بھریا وہ صندوق کھولن لئی چپ دے
 جذرے نوں توڑن دا چارہ کر دی اے۔

نیا نال گوٹری نیندر سوں گیا اے۔ دوہن گھنٹے توں پہلن نیں جا گے۔ دیں
 پان لئی تسی کوئی گل بات ای کرو۔

جوان کڑی ڈاڈھے درد بھرے انداز دج آکھدی اے۔

تیریاں گھلاں تے ایہاں نیں۔ جسے میں کرن گلاں تاں میری اپنی جیہ تے
 پھالے پے جاؤں تسی سُن کے کیہہ کر دے۔ میری دُعا اے۔ رب تہا دی حراں
 دوجہ ہمیشہ ور ڈاکٹر اں نوں دی دِیس واسیاں دی بے لوث خدمت کرن دی
 توفیق بخشے۔

ذرا کو مسکرا کے، لیکن دے بکھاں اُتے ایہ الفاظ تھرکے نیں۔

جی! میں کس قابل آں۔ اصل وجہ تہا نوں صلیبن لگا اے۔ ڈاکٹری میرا پیشہ
 نیں۔ میرا نکا بھرا سندیا فٹ ڈاکٹر اے۔ ایہہ جس کرے چہ اسیں بیٹے آں۔ انہوں
 تسی اوہدی ڈسپنسری سمجھ لو۔ یاں نکا جیہا کلینک۔ بینوں جد دی پتہ دل آن کے
 جے دن ایتھے رہن دا موقعہ ہوا اے۔ ہیں اپنا بہتہ وقت ایسے کرے وجہ گزارنی آں
 نئے جہانوں و لو دلی مریضوں دا علاج کردیاں دیکھ کے اپنا کوجر بہہ گیا اے۔ پتی
 کسے وی حراں دے زخمی دی مرہم پٹی کرن دیلے مینوں کوئی دشواری نیں جا پدی
 ایہہ گھلاں گود نال سُن کے جوان کڑی پھپھدی اے۔

ڈاڈھی چٹکی اچھی نئے چٹی سوچ اے تہا ڈی۔ تہا دے نچے دیر دا کینہ نال آہ
 ”جی! افضل“
 موٹر مانگن دے موہنوں افضل داناں سندیاں سدا ہی جوان کڑی دے

دل وچوں سہو کہ جہی اُٹھدی اے۔ اتے دل اکھیاں چوں دوا تھرو ایںراں ڈھلے
نیں جوں کنول دیاں کٹوریاں چہ تریں دے موتی،

مالکُن آپ اپنے ہتھ نال چا پیا لی وچہ پاکے جوان کڑی نوں پھڑاؤن لئی
ہتھ اگانہ دوا ہاندی اے پر اوہرے نیناں دوج دو موٹے موٹے کلیڈ دیکھ کے ادبیاں
نظراں کنب جانیاں نیں۔ اوہ ڈاڈھی تو جھال ہو کے سوچدی اے۔ "افضل داناں
سُن کے ایس اد پری کڑی دیاں اکھاں وچہ سنجو بھرن واسیہ کارن اے؟" افضل
میرے پھرا دے ناں نال اہرے سنجو آں واسیہ واسطہ اے؟ "مالکُن ایناں گھاں تے
سوچ وچا کہ دی ہے۔ پر ڈاڈھے ل لاؤن نال دی اد ہنوں ایہ گنجھل کھولن چہ
کامیابی نیں ہو وندی۔ اینے چر دوج جوان کڑی دے نین سون بھ دواں وائوں
ورھن لگ پندے نیں۔

اوہ ہتھیرے جتن کردی ہے۔ پر اوہرے کولوں اد سٹے اپنے سنجواں دا ہڑھ
ڈکھیا نیں جاندنا۔ مالکُن تے اد ہدی نوکرانی پٹ بٹ اد ہرے دل دیکھدیاں نیں۔
جھٹ کو پچھوں جد جوان کڑی دے دل دا بھار کچھ ہولا ہو جاندنا اتے تاں
فیر اوہ پھرتی نال اپیاں اکھاں پونچھ کے مالکُن نوں آکھدی اے۔

صاف کرنا۔ تہاںوں میرا ایہ کو بیٹے دا رونا چنگا تے نیں لگا ہووے گا۔ پر گل
ای اجھی سی۔ جنہوں سُن دیاں ایں دل بے دسا ہو گیا۔ اتے اکھاں وچوں سنجواں دے
سو تے پچھت پئے۔

ایہ گل سُن کے مالکُن نوں پکا یقین ہو جاندنا اے۔ "پئی ایس جوان کڑی دے
دل دیاں ڈو بنگیاں وچہ سنجواں دی اجھی درد بھری کہانی لکھ لئی اے جیہدا افضل
ناں داکوئی بندہ ڈاڈھا ای دردیلا کردار جا پدا اے۔ اوہ اپنے دل نال اوہرے
سنجواں دی کہانی" سُنن دا پچھ کر کے اپنی نوکرانی نوں آکھدی اے
"سکینہ! نیا نے دی جس دیے دی بنید رکھتے۔ اد ہنوں کو سا کو سا دودھ پیا
دیوں" نوکرانی ذرا کو دتھ تے گم گم کھل میرا بوندی اے۔ اٹھاں ورھیاں دی

اوس چنپی ٹیڈیاں، لھاں جیاتی چہ پہلی وار ایک دکھیاری نوں روندیاں دیکھ کے
 چیم چیم اتھرو کسیر دیاں نیں۔ اوہنوں انج جا پدا اے جوں ادہری تے موڑیاں
 دی جو ان کڑی نال ازلاں توں جان پچھان اے۔ اتے اوہ مڈتاں دی دھڑی ہرنی
 کوئج آج اپنی ڈارنال آری اے جو ان کڑی اوہرے دل گوہ نہیں کر دی۔
 اوہرے بھال تے اک داری فیر چپ دا جندہ لگ جاندا اے۔ جھٹ کو پچھوں
 ماکن دے ایہہ چچے تئکے الفاظ اوہرے کناں تیک اپڑ دے نیں۔
 "کیہ پتے سوچدے او۔ ایس حقیر بلدی نوں اپنے جوگی کوئی خدمت دے سو؟"
 جو ان کڑی دے دل دیاں ڈوہنگیاں چوں ایہہ وائج بکھدی اے۔

میں کیہ دتاں۔ میرا دل تے ایس ویلے ایہہ اکھدا اے۔ پئی تسی میرے اتے
 پیار خلوص دا بھڑا بھار پائی جاندے اوہیں اوہنوں چک دی سکئی آں کیہ نیں؟
 ایس بھار نوں لاہن دا میں ڈاڑھا چنگا تے سوکھا طریقہ سوچیا اے۔ جے تسی
 اکھوتاں دساں؟
 دس دیو۔ تہاں بڑی مہربانی میں تہاڈی گل دا مطلب آکا می نہیں سمجھی
 کڑی کجھ حیران ہی جو کے اکھدی اے۔ تے فیر ماکن دے بھال تے ایہہ الفاظ
 پچھال دا لگ کھڑے نیں۔

آیس کمرے وچ کئی غریب دکھیاریں روگی مریضیاں نوں زار و زار روندیاں
 تے ہاواں بھریاں میریاں اکھاں دیکھ چکیاں ہن، پر آج تہاڈے اتھرو تے اک
 آہ نے میرے دل تے جو اثر کیا اے میں اوہ دس نہیں سکدی۔ میں کھاندے
 پیندے کھانے دی اک میری زبانی آں۔ میرا دل چاہندا اے۔ پئی میں اپنا تن من دمن
 اتناں توں تریبان کر دیاں بینوں ایہہ اتھرو تے آہ اوہ جا پدے میں جنہاں بے
 اکس پنجابی شاعر اکھیا اے۔

اک اتھرو وچ کل سمندر اک آہ وچ سبھ اکاں
 اک اتھرو اک آہ وچ تھی پیار نگریاں ٹھکال

بے دروزمان تہاڑے اک انھڑوے اوہ آئی نیٹیں پاسکدا ایہہ تاں
ہسڈیاں نوں رواندا تے روندیاں توں تڑفاندا اے۔ پریقین کردیں تہاڑے انھڑاں
نوں کل کائنات واسر ایہہ کھنڈی آں تے میرا دل تہاڑے ہنجواں دی کہانی دا اک اک
لفظ مٹھن لئی ڈاڈھا بے چین ہو رہیا اے۔

جے تیں سنا دینو تاں میں سمجھاں گی تہاڑے دل وچ کجھ میری دی قدرے
ناہنہ سناؤ گے میرا کوئی درد نہیں۔“

ماکن دے ایہہ الفاظ کڑی نوں اپنی روح واسرور جا پدے میں اودھ عقیدت
بھری نظر نال اودھ دے دل تک کے سرچھدی اے۔ ایہہ نیک بخت زمانہ کہنی عظیم
ایں۔ مینوں ابدی گل نہیں موڑنی چاہیدی۔ خورے ابدے کولوں ایں اوس
منزل دل جاون دے راہ دا تھوہ مل جاوے جہدے تے اڑ کے مرن دی بشارت
میرے اندر لی عورت نے دتی اے؟

کڑی دے چہرے توں ماکن دیاں دُور رس نظراں ایہہ اندازہ لالیندیاں
نیں پئی ہن ایہہ اپنے ہنجواں دی کہانی ضرور سناٹے گی۔

اودھ جھٹ اپنی نوکرانی نوں آکھدی اے۔ سکینہ! توں باہر جا کے کمرے دا
بوا ڈھو دے۔ جد تیکر اسیں ایتھے بیٹھے آں کوئی ہور کمرے وچ نہ آوے۔

نوکرانی دا اوتھوں ہن توں دل نہیں کردا پر اوتھوں ماکن جگمگ سنا پندائے ماکن
دے دل دے کن کھل جاندا ہے نیہ تے فیر کڑی ایہناں لفظاں نال اپنے کہانی شروع
کر دی اے ”چو کھے چرتوں میرے دل دیاں دھڑکناں پنجاب“ حال دوسے
صوفی شاعر خواجہ فرید دے ایس شعر اوردگر دیاں میں۔

سکوں حال سنداں دل دا۔ کوئی محرم راز نہیں بلدا

رَب نے میری فریاد قبول کر کے مینوں لٹھاڈے درگا دردی محرم راز
دنا اے۔ میں دل دی زبان نال تھانوں اپنے ہنجواں دی کہانی ”سنائی آں۔“

دیر یا بیاس دے کنڈھے تے اک بنگا جیہا پنڈ میری جہم بھومی ایں۔ جد میں
دنیا وچ وار ہوئی تے ماپیاں نے میرا ناں حمیدہ بانور رکھیا۔ میرے ابا جی جالندھر

شہر دے اک کالج وچر دینیات دے پرنسپل سن۔ میں اونہاں دی چھتر چھانریں
 ریجنال نال تعلیم دا گھنٹا پایا۔ اتے ۱۹۴۵ء وچ بی اے دا امتحان پاس کر کے گھر دے کم
 کالج وچ رجسٹر گئی۔ اوس ویلے مسلمان اک آزاد وطن (پاکستان) دا بھر داں لوہ مار
 دے سن۔ اباجی دی ایہہ سمجھ توں وڈھی خواہش سی پنک بھیتی توں چھیتی ہندوستان
 دی مدد وچ اک نواں وطن بن جانا چاہیدا اے۔ تاں جے مسلمان تے ہندو متاں دا
 دیر تے دشمنیاں چھٹڑ کے وکھو دکھ جاتی دے دن امن چین نال گزارن۔ اونہاں مینوں
 دی گھر داکم کالج دے ر کے پاکستان بنان لئی ملی کم رن دی بابت دتی۔ کجھ میریاں ہسبیاں
 تے ہور پڑھیاں لکھیاں سو جھواں کڑیاں لے رل کے اک انجمن دا مڈھ بنجیا۔ فیئر
 میں دیں اونہاں نال شہرتوں کوکھ آئے دھالے دیاں پنڈاں وچ جا کے پاکستان دی
 لڑ بارے ان گنت تقریراں کیتیاں۔ انجمن دی پردھان دول مینوں اک اچھی مقررہ
 دا خطاب ملیا۔ ایسے طرحاں دودھے بیت گئے۔ فیئر ہندو مسلم فساد دی نا بھین والی
 اک پنجاب دے شہر شہرتے پنڈ پنڈ ٹیک اپڑ گئی۔

تہاڈے مونہوں افضل داؤد کرسن کے میری جو حالت ہوئی اوہ تساں ویکھ
 لئی اے میچوں اک ددھا پھوٹا ایس ناں دامیر اک جوان بھراسی۔ ادھنے بی ایس
 سی وچر داخل ہونہاں سداسی اپنے مکان دی بٹھک وچ اک نکلی جیسی ڈسپلری
 کھول لئی۔ اتے غریباں دے بچیاں دا بڑے خصوص نال مفت علاج کردا رہیا پیسے
 لین تے مجبور کرن والیاں نوں ادھ ایہو آکھدا سی۔ تیرے حق وچر دُعا کردی پیسے
 وڈھاڈا کر بن کے مسکین دکھیا رے لوکاں دی دودھ توں دودھ خدمت کر سکاں۔ اک
 دن ادھنے سانوں ایہہ خبر سنائی

”پتی دادا اباجی رب نوں پیارے ہو گئے نیں تیں بھیتی نال پنڈ اپڑو۔ میں اک
 ضروری کم توں دیلا ہو کے تہاڈے مگر آؤں۔ افضل آپ اس ویلے اپنے اں جوی یار
 دی بیمار ماں دے علاج وچر لگا ہوا کھاسیں اونہوں چھٹڑ کے اباجی دے نال پنڈ ٹر گئے
 میرے دادا اباجی کئی بیٹریاں دے مالک دریائی علاقے دے متے پر۔ تنے مہاجر سن

ادھناں نے اباجی دی تعلیم تے دل کھول کے پیسہ خرچ کیتا تے میرے آبا جی فلفہ ادھناں
 اگے سر چپ کے گل کرن دی کدی جرأت نیں سی ہوئی۔ کالج دے پروفیسر ہون گروں
 اباجی نے اپنی کھائی نال جالندہ روچ اک مکان بنوایا۔ اتے دادا جی نوں شہرے جان
 دے بڑے جتن کیتے پر ادھ اپنا پنڈ چھڈن لئی کسے طرحاں دی راضی نا ہوئے مینوں
 اپنے دادا جی نالی ڈھڈ بنقیت مس ۱۰۰ مینوں اباجی تے امی ہورائ نالوں دیں بہتا پیار
 کر دے کسن۔ پنڈ والا مکان ادھناں اپنی حیاتی روچ امی میرے نال لوا چھڈیا سی۔ میرا
 بچپناں ادھناں دی شفقت دے پچھا دیں سمجھ بنیا۔ جد میں پڑھ کھ کے جوان ہوئی
 تے چوتھے پنجویں کم چھڈ چھڈا کے ادھناں نوں من لئی پنڈ اپڑ جان دی ساں۔ کدے کدے
 گرمیاں دی چٹھی چاننی رات نوں ادھ مینوں دریا روچ ترن دا حکم دیندے سن تے
 ایس کم روچ ادھناں بچپن روچ امی مینوں تاک کر چھڈیا سی۔ ادھ آکھ دے سن کھٹے پانی روچ
 ترن والے بندے دا حوصلہ پہاڑ دا گلوں اُچاتے پکا ہوندا اے دادا دی موت نوں
 چار دن گروں میں پنڈ دے مکان دی کوٹھری روچ بمعی ساں تے میرا ایہہ ویر مینوں
 دادا جی دے غم دچہ رونمایاں دیکھ رہیا سی۔ اجن اچیت باہروں بونا کھڑکن دی
 واج آئی ایہہ میرے کوں اٹھ کے کوٹھری دچوں باہر ٹر گیا۔

ماکن اکھاں میٹ کے اپنے دل دے کناں نال کمائی سن دی اسے دوہاں
 نوں آئے دوالے دی سدھ بدھ غٹیں رہندی۔

دونوں اک دوجی دل نیں دیکھدیاں۔ اک دی زبان اتے دوجی دے کُن
 اپنا اپنا سنن سنان واکم، چنگے سوہنے طریقے نال نبھان دے بتن کر دے نین۔ کڑی
 دے ڈوبھکے دل دریا وچوں جذبات دی اک لہراٹھ کے ذہن نال ٹکراؤندی اسے ادھ
 انفاذ ادب دے پتے پوچ ڈھل کسے نکل دے نین۔ اودی نکھری نکھری واج آبشاری
 من بوہی صدا بن کے کرے وچہ گو بنجی اسے ادھنوں ایس گل دا اکا ای پتیا نیں
 لگدا۔ پئی ماکن دا گھر والا تے جوان بھرا دی اندر آ کے بہہ گئے نین۔

نوکرانی دیں ادھناں دے مگر کجھ ورتھ پا کے کھڑکی اسے۔ اتے ایہہ سمجھ بڑی گوہ
 نالی ادھ کی بہن دا اک اک حرف پتے سُن دے نین۔

موٹر واکمن دے خیال دا بچھی اک لمی اڈاری مار کے مشرقی پنجاب
 دے وریا بیاس دے کنڈھے تے اپڑ جاندا اے۔ اودہ کرنی دے پنجواں دی کہانی
 تے کناں نال سُن دی اے تے اودے نال نال اودے دل دے دیاں نوں
 اوس دی جنم بھومی دے کجھ اچھے منظر دی نظر آوندے نیں۔ اودہ دیکھدی اے
 کڑکی و وپر ویلے اک نئے جیسے پیٹ ڈچ دھپاں دے بھانڈے بھڑکے اتے پکیاں
 اٹاں دے سینے دے مڑکے نیں۔ مڑکے نال بھیجا سادے بیٹریاں والا پکی عمر دا دانا
 بندہ اک پرانے مکان دا بونا کھڑکاندا اے۔ اوس دے چہرے تے ڈھیر اداسیاں
 چھیاں مین۔ مکان دا بونا کھدیاں ساراں اوجھٹ اندر نکھر جاوند اے
 بوہے دے دونوں پٹ ڈھکے نیں تے اک ادھیڑ عمر دی سدھی ساوی زنانی
 اندروں کنڈھی لاکے دانے بندے دی اُداسی دا کارن کچھدی اے۔

کیہ دساں حمیدہ دی ماں! حالات ڈاڈے خراب ہو گئے نیں۔ ہندو
 مسلم فساد دی اک ساڈے پیٹ دے نیڑے اپڑ گئی اے۔ رب خیر کرے۔ افضل
 دی ابے تیک شہر وں نہیں آیا۔ حمیدہ کھتے دے؟

ادھیڑ عمر دی زنانی دانے بندے دی گل و اجواب دین ای لگی اے
 : تے اک نکال کوٹھری وچوں نکل کے دوڑیا آندا اے۔ اودہی تو نکل زبان چوں
 ایہ الفاظ نکل دے مین۔

”باجی! آپا بڈی! اگے دکھ کے روئی جاندی اے میرے مال دی نہیں بولدی۔
 بچھا! چل خاں! اسیں اوہنوں پھینے آں! بھدا اودہ اپنے دیرناں کیوں
 نہیں بولدی؟“

دانا بندہ دیکھتے بال دے سہرتے پیادے کے اکھدا اے۔

اکرے مکان دے سکے سہتہ نالو نال دو کوٹھریاں کھتے پاسے چلھے چو کے دی
تھاں۔ تے اگے ویٹرے وچ دو منجیاں ڈمٹیاں نظر آندیاں نیں پھندے ہوئے
چرلھے اتے رکھی مٹی دی بانڈی اُبلدی دس دی اسے وانابہ اگڑی دا پور پور
زنانی تے بکا بال ہوئے ہوئے قدم ودھا کے کوٹھری وچ اپڑ دے نیں۔ جوان کڑی زار و قطار
روندی اسے۔ بندہ زنانی تے بکا بال ذرا کو چرچپ چاپ کھلو کے اوہرے دل
دیکھدے نیں۔ فیروپنیر اکا تہر دھ کے موت تے حیاتی بارے بکا جیہا کچر ویندا اسے
جمید اپنے پیو دیاں دانیاں گلاں سن کے سوچدی اسے۔ میں دیں کتنی بھلی آں۔
اینادی نیں سمجھدی۔ پنی ایہہ حیاتی تاں ڈھلا پرچھانواں ایں۔ چنناں دے پانی داغوں
نگھ جاندائے۔ انہوں کوئی دی نیں ڈک سکدا۔ جیٹرا گھڑیا اسے اوہ اک ون
ضرور بھگے گا۔ رون دھون نال جیوندی جان نوں کوئی نہ کوئی روگ ضرور لگ جاوندا۔ اے
پرکھے مرے ہوئے وچہ جان نیں پیندی۔ میں اک پڑھی لکھی جوان کڑی آں۔ مینوں
دادا جی دے غم وچ روون نالوں اوہناں دے نیک اصولاں تے عمل کرنا چاہیو اے
اپنے دل نال ایہہ پکا ارادہ کر کے حسیدہ ڈوپٹے دے پلے نال اتھرو پونجھدی
اسے۔ بکا بال جھٹ روٹیاں دی چنگیر۔ تے وال دا پھنڈا لیا کے اوہرے
اگے رکھدا اے۔ دونوں بھین بھرا روٹی کھان لئی تہر اکا تہر دھ وندے نیں
تے فیرو جی وارہ مکان دا بولہ کھڑکن دی داچ اوہناں دے کٹاں تیک اپڑدی
اسے۔ ... !

فاطمہ ! افضل شہروں آیا جا پد اے پھیتی نال سما کے بولہ کھول۔
پروپنیر اپنی بیوی نوں آکھدا اے۔ فاطمہ دے قدم کوٹھری چوں نکل کے
تیزی نال باہر لے بولہ دل دھدے نیں۔ جھٹ کو بکچوں اوہیاں چکیاں دی
ڈراونی داچ سارے مکان وچ گوسبندی اسے جمیدہ تے بال دے سبھوں لقمے
ڈگ پڑے یں۔ اگے اوہ دونوں تے پکھے پروپنیر کنبدا کنبدا کوٹھری چوں باہر
نکلے۔ نیں دیٹرے وچ اپڑ کے اوہناں دیاں نظراں پتھرا جاندیاں نیں۔

فالمراد تھے اسکے اسی کھس گم گم پتھر دے بت دانگوں جا پدی اسے۔ ذرا کو چر
کسے دے موندوں کوئی کل نہیں بکدی۔ اخیر پروفیسر نے بھانے ایہہ الفاظ کر گئے
کیہ ہو یا اسے؟ میرے پترنوں؟

فکر کرن دی لوڑ نہیں چا پیا جی۔ افضل نوں کتبہ نیٹیں بویا۔ سدے پاروں بے
سرت ہو گیا اسے ہنئے بوشش دج آجاوے گا۔

اک بانکا سوہنا جوان بوہے دی دہیز دج کھلتا آکھدا اے۔

سجھے بت بٹ اوس جوان دے موند دل دیکھدے نیں۔ اوہ جوان دیہڑے
دج آکے اک گھجرو نوں موہڑے توں لاو کے منجی اُتے لیاں پادیندا اے۔ حیدہ
تیزی نال کوٹھری دچوں سرمانہ لیا کے اپنے جوان بھرا دے سر بیٹھ رکھدی اے۔
جتھے گھر واسے منجی دے آئے دواسے بہہ جاندا اے۔ ہاں پروفیسر بوی پانی پتھن جوان
ہتھ پھڑاندی اے۔ اوہ بے سرت گھبراہٹ مہنت اُتے چھٹے ماردا تے پانی دے کجھ
تیکے اوہرے موند دج دی پاؤندا اے۔ جھٹ کوکھچوں افضل دیاں اکھاں کھلایاں
نیں۔ ادھناں وچہ حیاتی دا چان دیکھ کے گھر والیاں دے کھدے ہوئے مکھڑے
پھدوں وانگ کھڑ جاندا اے نیں۔ اوس دیتے جوان سر اپا کر کے آکھدا اے۔
تیرا کھ کھ شکر اے میرے مولا! توں میری یاری دا بھرم رکھ لیا اے۔ بوشش دج
آؤن والا افضل گود نال اوہرے دل دیکھدا اے۔ جوان دے قدم مڑ بویے دل
دوہدا اے نیں۔

”محسن ستھے چلیاں ایں۔ آبا جی رت دے واسطے محسن نوں ڈک لوو۔

افضل پھٹی دانگوں ترن کے آکھدا اے۔“

جتھے گھر والیاں دے چہریاں تے اک واری فیرا داسیاں چھا جاندیاں نیں
پروفیسر جھٹ اکا نہ وہہ کے محسن دی راہ ڈک لیندا اے۔

”پتر افضل! کیہ کل اے۔ توں محسن بارے اپنی فکر کیوں کر رہیا ایں۔ پروفیسر۔

آکھدا اے۔

آباؤی! اہل دنیا دھچکھن کوئی نہیں رہیا۔ بلوائیاں نے حملہ کر کے اہل دے گھر
 نوں آگ لگ دتی اے۔ اک دھچکھن اہل دی بیمار ماں۔ جوان بھین تے نکا دیر سچھے ستر
 کے سواہ سو گئے نیں۔ میں ایس سدے پاروں بے ستر ہو گیا ساں۔ ایس نے میری
 جان بچاؤن لئی اپنے عزیزاں دی کچھ پرواہ نا کیتی تے میوں چٹک کے ایتھے لے آیا
 ہن ایہہ ایتھوں جا کے ضرور اپنی جان تے کھینٹ جادے گا

جے میرے پاروں کچھ ہو گیتے میں دی فیروندہ انیس بھول گا۔
 پروفیسر اپنے پتر دا ایہہ جواب سُن کے سوچد ائے۔ ایہہ جوان کتا عظیم
 ایں۔ آفرین اے اس ماں دی کچھ تے جس نے اچھے شہر دل پُت نوں جمیاں
 اہل مرنا تے انسانیت دی موت اے۔ میوں اہل دی بان دی حفاظت لئی
 اپنی جاتی دا آخری ساہ دل قربان کر دینا چاہیہ اے۔

جوان اپنے کوٹ دے کھسپیاں وچ دونوں ہتھ پا کے چپ چاپ کھل نذر
 آنا نہ نہیں چکدا۔ پروفیسر ادبے سر تے شفقت نال ہتھ رکھ کے آکھد ائے۔
 ”محسن! فطرت دی ایہہ گواہی بڑی مقبول ات پی شہیداں نوں کدی دی
 موت نیں آندی۔ موت دا فرشتہ ادبھاں دے سریر نوں چھوند ائے۔ دروں
 نیڑے نیں ڈھکدا۔ توں جنہاں شہیداں دے غم دی آگ وچ سترنا ایں۔ اہل ایس
 دینے اک نواں روپ دھار کے تیرے سامنے کھے نیا۔ ادبھاں نوں گہ نال دیکھ کے
 پہچانن دا پارہ کر

پروفیسر دیاں ایہہ ٹانہہ سمجھ وچ آون والیاں گلاں سُن کے سچھے گھر والے اک دھچک
 دا ہونہر دیکھدے نیں۔ پروفیسر ادبھاں ول اشارہ کر کے آکھد ائے

دل دیاں اکھاں نال دیکھ محسن تیں اپنی وچھڑن والی ماں تے افسوس دی ماں وچ
 فوجاں دی فرق نظر نیں آدے گا۔ (حمیدہ) تیں اپنی جوان بھین دی بہتر تصویر چاہے گی۔
 تیرے نچے دیر نے ہن عزیز دار وچ دھار لیا اے۔ تے میں تیرے شفقت پیو
 وانگوں نینوں نویں جاتی دا سنبھا دے رہیا آں۔

آئیرے سینے نال لگ جا۔

پرونیسیر دے آیر بول محسن دے دل اُتے جادو دا اثر کر دے نیں۔ اوہ دے
دل دیاں ڈونگائیاں وچوں آیر دا ج نکلدی اے۔

سچ چم آئیراں ہر سکھ ائے؟

کیوں نہیں میرے تال! توں ساڈیاں اکھیاں دا نور این۔ جسے توں ٹر گیوں تے
ساڈی دنیا بنیر ہو جادو دے گی؟

فاطمہ انی گل کہہ کے جھٹ محسن دا متھ چم لیسندی اے۔

”حمیدہ۔ پانی نیا کے محسن دا متھ مونہہ دھو ناظر تیراں نئی روٹی دا آبر پا ہر کر۔ پرونیسیر
اکھدا اے۔

چان چک باہر ڈاڈے شور شرابے رو دن پٹن تے ٹاڑیاں دا اک طوفان اٹھانے
جہندے پاروں مکان دیاں کندھاں کنبدیاں نیں۔ حمیدہ دے سہتوں پانی والا بھاٹھ ڈگ
پنڈ ائے۔ پرونیسیر محسن تے افضل تنوں جھٹ باہر نکلے نیں محسن دی زین کمور جیہ
کار بوہ دے مسیح سلامت کھلو تے نظر آوندی اے۔ پنڈ دے مروتھیویاں تے نیانے
چیکدے کر لاندے ڈاڈھی افراتفری دج ایدھر او دھرتسدے مجھدے رولا پائے
نیں۔ پرونیسیر اپنے اک واقف، نوں دا ج مار کے شور شرابے دا کالن پکھدا اے۔

باوجی! دیری پنڈوں باہر کٹ وڈ سپے کر دے نیں ہنہ اہ ایتھے دی اپٹر
جان گے جھپتی نال ایتھوں پکی سڑک دل ٹر جادو“

ایہ گل سن کے پرونیسیر دے چہرے دا رنگ پیلے جاندا اے۔ فاطمہ، حمیدہ
تے عزیز بوہ دے اندھ کھتے تھر تھر کنبدے نیں۔

چاچا جی! چر ناہر کرو۔ آیر سوچن دا ویلا نہیں۔ سارے میری جنبیپ وچ بہہ جادو۔
جھٹ پکی سڑک تے اڑ پیتے۔ محسن اکھدا اے؟

مجھ دے بھراے مکان وچوں فاطمہ نوں اک ٹھٹھے دی چادر تے حمیدہ نوں برقعہ
دے سواہر کوئی نئے چکن دی مہلت نیں۔ ان اوہ دونوں جیہ پوچ بیٹھیاں بھرے

گھروں حسرت بھری نظروں ناں دیکھ دیاں نہیں۔

محسن سٹیرنگ سبھال کے جیب دی کلاب وائے۔ پنڈوسے دسینکاں داشور
 شرابا اچیاں اچیاں چپکاں اوہ اپکھا کر دیاں نہیں۔ تے جیب دھوڑاڑ اندی پنڈوی کچی
 بھوئیں تے دوڑن لگ پیندی اے اوہرے سچے کھتے حالوں بے حال یتویاں، مردانے
 بڈھے جوانی سندے بھدے۔ ڈگڈے ڈھینڈے نظر آوندے نیند۔ محسن اپنی جیب نوں
 اونہاں دے نال کھن نہیں دیندا۔ اوہرے نال اگلی سیٹ تے بیٹھا افضل چپ چاپ
 اوسدی ایہ مہارت بڑی گوہ نالی دیکھدا اے اوہرے دہن دچ اجیہاں گلاں گوبدیاں
 نیں۔ ایہ میرے جگری یار دا بڑا حوصلہ اے۔ ایہرے تے معینتاں دے جھگڑھلے پراس
 شیر دے پیر نہیں تھڑکے۔ میری جان بچاؤن نوں دکھ ایہ میرے گھر دالیاں لئی دی رحمت
 دانت شستہ ہی گیا لے۔

انیوں رب دیاں رکھاں۔ میں کسے بلوائی دے ہتھوں ماریا جاناں۔ پر ایہدا وال
 مانہ ونگا ہووے۔

افضل اجیہ خیالاں وچ ڈبا ہوندا اے تے محسن دی جیب پچی ٹرک تے اپٹر
 جاندی اے۔

ھنسے دی بنیر صہنت توں جیپ کا رہ پکڑی سڑک اُتے دوڑ دی نیس۔ اڈوی
جا پدی اے۔ وگدی سڑک تے نال نال دوڑن دا بیاں ہو گڈیاں نوں اوہ بھٹ کو گروں
بچھا نہ چھڑ کے ڈھیر اگا نہ لنگھ جاندی اے۔

بیاس دا پل پار کر کے اوس دے چارے پہیے سڑک توں کٹھ کٹھ اتانہ بدے
گدے نیس۔ چوکھی دد تیکر کوئی اوکڑا دھدی راہ رنیں ڈگدی۔ پر لماں پندھ سکاون
گروں سڑک دے وچ کار کھڑیاں دا ڈھیر دیکھ کے عمن نوں اپنی جیپ روکنی پیدی
اے۔ اوہ اپنے کوٹ دے کھیسے چوں گوہاں نال بھریا پستول کڈھ کے افضل نوں
آکھ اے۔

تسے بے فکر ہو کے بیٹھے رہوڈ۔ میں رستہ صاف کرنا۔ ایہہ کے بلوائی دی
شرارت لگدی اے۔

میں دی نال چنا آں
عمن افضل دی ایس گل دا کوئی جواب نیس دنیا دے دوئیں گھرو سڑک دے دھکا
آن کھنڈے نیس۔ سڑک دے بے متجھ ٹکھنے مکھاں دے ادھیوں منڈا اسے والا اک
اک بلوائی گھور گھور کے۔ بنیاں ول دیکھد اے۔ ہو لے ہو لے عڑیاں مٹو لے چکن چہتا چر
نیس لگا۔ جیپ دے ٹکھن جو کار سہ صاف کر کے عمن تے افضل ملے اک
دو قدم ایڑ دے نیس تے بلوائی دی بندوق چوں نکلی ہوئی گولی افضل دے سینے دچو
پار ہو جاندی اے جیپ وچ بیٹھی حمیدہ بانو تے ناٹھ دیاں چیکاں پر ڈھیر دی بستی دے
بانج اُتے بکلیاں بن کے پندیاں نیس۔

افضل چکر کھا کے سڑک تے ڈگ اے۔ عمن دے پستول دچوں دوتن گولیاں نکلیاں
نیس۔ دد بے پاسیوں گولی چن دی کوئی راج نیس آوندی عمن بجو دی تیزی دا گھول افضل

دی لاش موڑیاں تے چک کے جیپ دے پیپ پاسے نالہ دے قد، دل دچہ رکھ
دیند ائے۔ حمیدہ دھانواں مار مار کے روندی اے۔ پروفیسر جوان پتہ دی لاش
سامنے پئی دیکھ کے تھر تھر کنبدا اے۔ محسن دیاں اکھں دچہ کوئی اتھرد

نئیں دسدا۔ انج باپدائے جیویں اوہ سے بھواں دی پونجی دلیہ دے جا برتھ لٹ پٹ کے کسے
نئیں۔ دکھاں دی اک دچہ سترے جوان محسن نوی اپنی بان دی کچھ پڑا نئیں ہوی پروچھو۔
واسجرا پھٹ لادن والے جگہ یار دے پوتے جوان مین دی عزت داخل اونیوں
اک پل دی اوس تھاں تے کھلون دی اجازت نئیں دیندا۔ اوہ جیپ واسجیرنگ
سبھاں کے نال دی خالی سیٹ تے جھانٹ پاونہ ائے۔ اوہیاں نظراں کنہیاں
نئیں۔ پر اوہ کلیجے تے پتھر رکھ کے تھٹ جیپ دی کلادب دیندا اے جیپ دے پیپ
تھر تھر اندے مین۔ اینے چہرے بلوائی دی دوجی گولی فاطمہ دے سر دچہ دے
ادب دی حیاتی داحتہ کر دینری اے۔ اوس تے مٹن والی قی منہ داسکتے دچہ
آئے ہوئے پروفیسر تے نکلے دیر نوں سینے نال لاکے کم سم بٹھی میہ نول کچھ پتہ
نئیں لگدا۔ محسن جھپتی توں جھپتی کسے فوجی کیپ ٹیک اپرن دا چارہ کر دے۔ کچھ دے
جا کے کوئی نوکدار چیز مکن پاروں اگلے پھیاں دے دونوی ٹاسر پاٹ جانا اے یں
محسن جڑی مشکلاں تیز رفتار جیپ نوں رکھاں نال لکھ ان توں پک دینا ائے۔

جیپ اک زردار جھٹکا کھا کے رکھیاں سادای فاطمہ پتہ لکندھ وانگوں افضل دی
لاش اتے ڈگدی اے۔ اوس دے سر دچہ گولی دا ڈونگاں گانٹن تے ادب دے
ہوہان بیڑے دیکھ کے پروفیسر آکھدا اے، حمیدہ اتہری ماں دی سانوں جھٹ
کے ٹر گئی اے۔

حمیدہ دی ادس دلیہ جو حالت ہوندی اے۔ اوہ لفظاں چہ بیان نئیں کیتی جاسکدی۔
اونہوں دیکھ دیکھ کے پتہ دانگوں اُچے تے پکے عواماں والا محسن انج کنبد ائے۔
جیویں کسے دے بھٹی ل پاروں دھرتی دی پھاتی دھڑکدی اے۔ اونہوں اسیراں
جاپد ائے۔ جیویں دھرتی تے امہ بنے ادب اسریر چکی دے دو پاٹاں وانگوں بیٹیں چھٹ

گئے۔ پراوہ ہمت نہیں ماردا۔

فطرت دے ان ڈٹھے بھڑا دہی سد کر دے نیں۔ تے اپنے ہوش حواس ٹھیک
ٹھیک کر کے ادہ جیپ چوں نکلے اے۔ ادہریاں اکھاں پائے ہوئے تاراں دل بھت
پاکے چار چوہیرے بھروسہ نظر نال دیکھیاں نیں۔

ادہنوں دد تیکر آبادی دا کوئی ناں نشاں نیں ورسد۔ وہ نیر کجہ سپر کے
جیپ دے بیٹل نال سڑک توں پراہنہ اک شکستہ کھنڈے کچی زمین کہہ دن مک
پینہ اے۔ پروفیسر سیدہ تے بھڑا جیپ وچ جیتے مرن وایاں دے پیرے
حسرت بھری نظراں نال دیکھدے نیں۔ محن دد تبراں کوہ کے اک چدا اپنے جگری یار
افضل تے دوجی وچ ادہی ماں فاطمہ نوں وفادار دیندے اے۔ پروفیسر تے حمیدہ نئے
عزیز نوں کچھ ٹپک کے شہیداں دیاں تبراں تے اکھیندے نیں۔ من دے نال پروفیسر
فاتحہ پڑھن لئی اپنے خرقہ کنبہ بھڑا تانہہ چک داسے۔ اسے ادہ دعا توں فارغ
میش ہوندے تے چھوٹا ڈھکٹیاں دا کھڑکار فضا وچ گونجا اے۔ او اپنے مونہہ نے
بھتہ پیر کے کھج بنگی ہوئی ظن نال پتہ ک دل دیکھدے نیں۔ ادہنوں نوں ذرا کوا
پناہ گیراں دا اک فائدہ ٹریا آوند ورسد اے۔ ادہ اپنے شہیداں دیاں تبراں نوں
تسکین دے۔ فائدہ ٹھٹ کو پچھوں ادہنوں دے سامنے آجاوند اے۔ محسن تے پروفیسر
دے قدم قننے دل ددھدے نیں۔ حمیدہ اخیر دوار اپنی ماں تے بھراویاں تبراں
اُتے بھت پاؤندی اے۔ فیرادہ پائے ہوئے تاراں والی جیپ دتھی امی پتہ
کے پناہ گیراں دے قننے نال رل جاندے نیں۔

تن چار سولے پٹے پناہ گیراں دے ادس قننے دی نہ ٹھٹ کرن واسے
بلوچ قوجا سپہیاں دی گنتی پنجہ سٹھ توں دھڑنٹیں جا پدی۔ نیا نئے تیسریاں پڑھے
مرد گڈاں وچ لے جواں پیدل ترے جاندے نیں۔

محسن، پروفیسر، حمیدہ تے نئے عزیز نوں اک گڈی جہ ہاکے آپ پیدل قننے نال
تریندے اے۔ بوجی جواں سنگیناں تان کے قننے دے جتے کہے، عفا بی اکھاں نال

اگانہ دیکھدے شیراں وی چال چلے نہیں۔ تانے دے پیچھے دو فوجی ٹک تہاگے
 کیپٹن صدر دی جیب ہولے ہولے ٹری جانری اے جیب دیاں اگیاں سیٹیاں تے
 ڈر یورے نال جیالا کیپٹن صدر تے پچھا نہ دستگین برادر سپاہی بیٹے نظر آوندے نیں
 چلدی جیب چوں کیپٹن دُور بن لاکے دیکھدا اٹے۔ اوہنوں کجھ دُور فساد دی آگ دے
 بھانپڑا رات سر شہر دے ارد گرد بھجکدے دسرے نیں۔ جھٹ کو کچھوں جیب کار
 رُکدیاں سارہی سجھے گڈیلے اکدم کھلو جانداں نیں۔

اک سنگین برادر سپاہی اگانہ ودھ کے سیوٹ ماردا اے کیپٹن صدر دے
 بلوچی زبان چہ کجھ الفاظ اودے کتلی تیک اپڑ دے نیں جنہاں دا مطلب ایہہ
 ہوندا اے جو ان۔ سامنے فساد دی آگ دا دھواں بہن سامنوں پہوں نالوں بہتا
 ہر شیار ہوون دا سہیا دے رہیا اے۔

اپنے ساتھیوں نوں آکھدے۔ ایتھوں اک اک پناہ گیر نوں صحیح سلامت منزل
 تیک اپڑاں لئی انیمیاں جاناں تلی تے رکھ لین۔

سپاہی دس تھان دا گھگھہ بنا کے اچی دا ج نال بولدا اے
 ہشیار ہشیار ہشیار ہشیار جو انو! سینے تان کے اگانہ نوں قدم ودھاؤ۔ جیب
 کار ہولے ہولے سرکدی اے۔ قافلے والیاں دے دل زور زور نال دھڑکدے نیں
 پر بلوچی سپاہیاں دے شنگن و انگن لال چہریاں تے ڈر خوف دی کوئی علامت
 نظر نیں آوندی۔ جد قافلہ شہر دی حد وچوں گھگھہ جاندا اے تے کیپٹن صدر۔ بلوچی
 سپاہی اتے قافلے والے امیر تے تنی ہوئی کانٹاں دی گوٹھری چادر ول دیکھدے
 نیں۔ اینے چہرے زور زور نال بدل گج دے تے بھلی کرکدی اے۔ دیکھدیاں ای
 دیکھدیاں چم چم و رہن والے منیہ دے پانی نال قافلے والیاں دے جیسے ٹھنڈے
 ٹھار ہو جانے لیتے۔ اودے آسے پلے سر نکا دن لئی کوئی ہور تھان نامجن پاروں
 نگھنے رکھاں پھیر پناہ لیندے نیں پان چک نوٹیسے دا بھرواں حملہ پروفیسر نوں ٹڈھال
 کر دیندا اے ہرمینہ واسلہ ادھی رات ویلے رُکدا اے۔ فوجی سپاہی جھٹ گھنے

رکھائی وچوں کچھ سکیاں ٹہنیاں وڈ کے اک نو بھلی نکھائی تے اکٹھیاں کر دے ہیں۔ اک
 فوجی سپاہی ترک وچوں پٹھولی دا ڈبہ لیا کے اونیاں اُتے لہ دیندا اے۔ بھتے قافے
 والے ادھر اے اے دوالے بہہ جاندا ہے۔ کیٹپن صہدا اپنے سگریٹ لائٹر دا اک
 چکیا ڈا دکھا کے ذرا کو پچھا نہہ سٹ واٹے۔ نکڑیاں مشالاں دا مکوں بن لگدیاں نیں
 سیک نالی قافے دایاں دے برت دی طر حال جے ہوئے جیاں نوں حرکت
 ہوندا اے اتے اوکھاں دے اشاریاں نال اک دوجے نوں جانی دا نواں سنہیا
 دیندا ہے۔

زیر بھری سہنی رات دے پچھلے پیر دی اخیر لکھڑی پرنیسر دے دل اُتے اخیر
 ڈھک مار دی اے ادھر ہی جانی دی کوئی آکس باقی نیں رہندی۔ اہہ نکڑیاں دے
 مچ توں ذرا کو پرا نہہ سدھا تک بھویں تے پیا اپنے اخیر ساہ گن دا اے۔
 محسن تے حمیدہ خشک اکھاں نال اونہوں اپنے نالوں دکھ ہوندا دیکھدے نیں۔
 عزیز دھڑن والے پیر دی چھاتی تے سر رکھ کے ہنجو کیرا اے۔

پرنیسر دیاں اکھیاں سمیٹ لئی بند ہوں توں پہلاں ذرا کو گلکھ دیاں نیں
 اتے رگ دک کے منہ دچوں ایہہ داچ نکلی اے۔

”حمیدہ، میری دھی! حوصلہ نا تاریں بنکے دیر نوں دلا سا دے۔ جاتی ہے
 پیٹ دے و انت ہو گیا اے۔ پتر محسن! تیری بھین حمیرہ دا من نیسے سرا
 کوئی آسرا نیں۔ لہہ نواز احمد دی سنگ اے۔ رب تینوں ایہہ امانت ادھر
 تک اپٹان دی بہت دیوے توں اونہوں چنگی طر حال جانا ایں۔ رب دے
 حوالے اے پچھے نکھال چہ ایہہ دھیت کر کے پرنیسر اپنے دوں شہیداں
 نال جاہد اے محسن تے حمیدہ غماں دے ڈوہنگے سمندر وچر ڈب کے گوارچ
 جاندے نیں۔ نکھا عزیز چچاں مارا مار کے روند اے کیٹپن صہدا دی ہدایت موجب
 فوجی سپاہی جھٹ پٹ اک رکھ مٹھیاں ٹوٹا کڈھ کے پرنیسر حمیدہ اللہ نوں ادھر
 دچر دب دیندا ہے نیں غیر فوجی سپاہی اچھی داچ نال آکھدا اے

بیسٹو! سویر سو گئی سفر لٹی تیار ہو جاؤ۔

قافلہ تیزی نال اپنی منزل دل دھدائے۔ اتے سویر تلی لے کے دن دے
یتجے ہر تیکر ادہ کسے نھل تے نیں رکدا۔ تا ایں کسے طرماں وا کوئی خطرہ قافلے

والیاں داراہ ڈکدا ائے کیٹین صد دی بلا شیریں نالی قافلے والے ترکالاں توں پہلوں اپنا
اپنا سفر مکا دن دا چار کر دے نیں۔ جوں جوں منزل نیڑے نیڑے آدندی اے
یتوں تیلوں ادہ بہتی تیزی نال اکا نہر دھدے نیں۔ گڈیاں وا کھڑکار فضا دچ
گو سجد ائے۔ تے پیدل ٹرن والیاں دے پیراں نالی اڈن والی دھوڑدوروں
وا درولے وانگوں جا پدی اے۔ تیجا ہر گن گروں کیٹین صد درمین لکے گوہ نالی دکھدا
اے۔ ہوا دے مست جھونکے دکھاں دے پتیاں نالی کھیہ کسے خوشی دا ترانہ گاندے
نیں کیٹین صد وانگ وانگ لہرا دے ائے۔ دوروں پاکستان دے سبز تھنڈے دی اک
جھلک دیکھ کے اوہریاں اکھاں دچہ خوشی دے ہنچو پتے موتیاں وانگوں ڈھلکے نیں۔
ادہ چل دی جیپ دچ کھلو کے اچی واج تال بولہ ائے۔

”بھاگاں والیو! تھانوں سو سو مبارکاں! اسپیں اپنی منزل تے اپڑ گئے آں۔“
بلوچی زبان دے اینہاں لفظاں نوں اک فوجی پنجابی دچہ دہرا دے ائے۔

قافلے والے ایہہ لفظ سُن دیاں سارای پاکستان دے نال نالی کیٹین صد زمرہ
باد دے نعرے مار دے نیں۔ کیٹین جیپ دچ کھلوتا سبز تھنڈے نوں سلامی دیند ائے
بلوچی فوجی سپاہی جوش دچ آکے بوائی فیر کر چھڑے نیں۔ آخر کیٹین صد دی جیپ کار
رکدی اے۔ اتے قافلے والے وانگ سرحد پار کر کے دن دا سفر مکا کے ڈبن والے
سو راج دیاں کرناں وانگوں کھل جاؤ نہرے نیں۔

و بگہ مرحد پار کر کے پاکستان آؤں دلے ہزاروں پناہ گیزی فی مدد توں لنگھدے ہیں
 محسن، مہیہ تے عزیز سڑک دے کنڈھے تے کھلے لنگھن ولے لوکاں توں بٹ بٹ تکدے
 ہیں۔ ہوا وہاں توں کوئی بندہ اپنا جانوں نظر نہیں آؤندا۔ توں دیں دیاں انجائیاں راہواں
 توں اوردہ ناواقف لٹے پتے معاف رسوچدے نہیں نہ کیہڑے پاسے جاییے؟ کنوں اپنے دل و احال
 سناہیے؟ پناہ دینیاں، وی سمجھ وچ بگہ دی نہیں آؤندا۔ اپن چیت محسن اپنے میلے کوٹ دے
 اندر دے کیسے وچوں دتاں دتاں دے بگہ نوٹ کلاھ کے دیکھدے اے (حمیدہ بانو تے نکے
 عزیز، یاں نظراں آؤں جادون دلے لوکاں دل لگیاں ہون دیاں ہیں، نوٹاں توں مراندے
 کیسے وچ رکھے عمر بھرک توں لگھن دے اک مانگے فون روکدالے تنوں ٹانگے وچ بہر جاون دے نہیں
 جگہ اکابر ٹرینڈا اے۔

کتھے جادوئے باؤجی۔ بڑھا کوچوان پھدے اے مانگے دے اے بیٹھا ڈوہنگی سوچ وچ دیا
 ہر یا محسن کوئی جواب نہیں دیندا

”میں کہیا کتھے جادوئے باؤجی: کوچوان اک داری فیر آکھدا سے“

محسن دے بھان تے ایہہ الفاظ خضر کدے ہیں

باباجی! شہر دے کسے اچھے علاقے وچ لے چلو۔ سجتے سنے کراہے، کوئی نکا جیہیا

مکان بھج جادے“

رَب بعد ملے نہ پادے تبیس مینوں پناہ گیر جاپدے او؟ کوچوان آکھدا اے
 محسن مہنہوں کچھ نہیں بولدا۔

اودھاسر لدا دیکھ کے کوچوان تیجی دار آکھدا اے۔ یے میری گل سپی اسے تے قہقہہ فون کرے
 دامکان لبھن دی کیہڑی لور اے۔ ہندو سکھ چوکھے بھرے بھرائے گھر چھڈ کے ٹر گئے نہیں دوتے
 پناہ گیراں مانگوں تسی دی کسے واجنڈا محسن کے اودھاسے تے قبضہ کر لدا۔

معاف کرنا! بابا جی! میں تہاڑے ایسے شہر وے تے عمل نہیں کر سکتا۔

محسن اتیاں کیہ کے نفرت نال بٹھے کوچوان دلوں مونہ پھریند ائے نیک دل کوچوان دے چہرے تے ہوا سیاں چھا جاندیاں نیں۔ ادھر ادل اکھدا اے پئی پھرے بچے گھر دے نک جی جا پے نیں۔ مینوں ایس گھرو جوان نال اجیسی محل تبیٹیں سی کرنی چاہیدی۔ ایہہ سوچ کے کوچوان اکھدا ائے "معافی تے مینوں ملگنی چاہیدی اے باو جی۔ میں تہاڑا دل دکھایا اے۔ جد تک کہ تہاڑا دکھ دُور نہیں ہووے گا۔ میری بُدھل جان کنبدی رہوے گی۔ میرا اک لنگوٹیا یار مکانات دی دلالی وادھندہ کردا اے۔ ادھرے دل پہلے آں۔ مینوں ادس تے بڑا مان اے رب نے چاہیہ تے تہاڑے سگڑا اے جو گا کوئی نا کوئی مکان بھجلاوے گا۔

محسن ادھر ہی ایس گل دا جواب نہیں دیندا۔ کوچوان بھانٹا ہمارے گھوڑے نوں ششکار دا ائے۔

"چل خاں بھئی غازی مردا۔ تیری خیر ہووے۔"

امشکی گھوڑے دے کن کھڑے بوندے نیں۔ ادھ مذکی چال چھڈ کے ہوائی چال چلدا ائے ادھر سے پیراں دیاں ٹاپاں دی دوج نال سوچاں ماری جیمہ دے داوڑ نہ نہ نہ نال دھڑکدا اے۔ نشان سیکٹاں ڈھچ چو کھا پنڈھ ملا کے ادھ منگ دی حد دھچ پڑ جاند ائے۔ تے کوچوان نوں ٹانگہ کھاکرن لمی ٹاڈا دھاندرا کے ایسے گھوڑے دیاں لگاماں کھینچیاں پندیاں نیں۔ بھرے بازار دھچ سمیاں سمیاں ون سوئیاں دکاناں دل جیمہ بانو، محسن تے نکا عزیز اکھ پیٹ کے نہیں دیکھدے۔ بڑھا کوچوان اک چوکھی کھلی دھلی اُٹاں چوڑے دی دکان دے باہر تھڑے کول آکے۔ اچی ساری اکھدا ائے

"سولاماں علیکم۔ ٹھیکیدار جی۔ اک سارے لیڑیاں والا پکی عمر دا بندہ جھٹ اندر وں نکل کے کوچوان نوں گھٹ کے چھی پانڈا ائے۔ اتے ادھے ایہہ شے بول کوچوان دے کنوں دھچ رس گھول دے نہیں۔

"آ میرے یار ردشن! توں تے عید دا چن اسی ہو گیاں ایں۔ میریاں اکھاں تیری

شکل دیکھن نوں نرس گئیاں نیں کتھے رہیا ایں تاینے دن کیہ دساں ٹھیکیدار جی۔ دنیا دے

دھڑریاں چوں دیہل اسی میں مدی تہاڑے درگے لنگوٹے یاراں نوں میاں مٹاں
ای بیت جانیاں نہیں۔ اج تہاڑے نال اک اچھا کم پے گیا اے۔ جمدے نئی نٹانوں تکلف
دین آیا اے۔

تکلیف کاہدی یار توں حکم کر تیرے لٹی جان وہی حاضر اے۔

رب تہانوں سلامت رکھے۔ گل ایہ دے ہی۔ میرے ہانگے دھج کے نیک لکھ چوں جیہا
ہو یا اک جوان بیٹھا اے۔ اوہ دے نال اک کڑی تے اک بال اسے جینوں ایہ پناگیر ڈاڑھے
مکھی چاہدے نہیں۔ اینہاں نوں سر نکالوں لئی تھیں دی لڑاے۔ بت تھی اک نکے جیسے کوٹھے
دا سر بند کر دیہوتے مینوں بڑی خوشی ہر دے گی۔

بس اپنی گل سی۔ یار روشن ایہ تے ساڈے سارین والرض اے۔ میرے سعدی پاک
دے مکان دا چنگی طراں تینوں پتہ اے۔ اج کل اوہ خالی اے۔ توں پروہنیاں نال اوتے
اڑیں مکان دی کبھی سے کے تیرے مگر آناں۔

ٹھیکیدار نوں مرد دکان دے اندر لنگھیاں دیکھ کے کوچوان ٹانگے کول اڑ کے اکھڑے
"مکان بھگیا اے باز جی آدیرے نال"

محسن۔ حمیدہ تے نکا بال ٹانگ چوں اتر کے چپ چاپ کوچوان دے پچھے پچھے
ٹر پندے ہیں۔ سعدی پاک دھج اڑ کے بڑھا کوچوان ادنیاں نوں اک نکے جیسے دھڑلہ
مکان دے بڑے اگے کھلون دا اشارہ کر دے اے۔ مکان دے بے پاسے اک لال رنگ دا لیٹر
بکس تے سامنی لنگ دھج دیاں دیاں علامتاں نظر آندیاں نہیں۔ حمیدہ برتنے دی
لقاب دے اڑ پھیریں گوہ ناں لیٹر بکس دل دیکھدی اے۔ جھٹ کو پچھوں ٹھیکیدار
اور تھے اڑ کے مکان دا چند اکھولز اتے۔ تے ایہ سارے اندر لنگھ جانے نہیں۔ ٹھیکیدار
ڈاڈھا تو جھاں ہو کے اکھڑے

"یار روشن انہاں کول تے دولے دے لیٹریاں سوا، سعدی کھ دی نیں۔ توں مینوں

پہاں کیوں نہیں دسیا۔؟ کوچوان کوئی جواب نہیں دیندا۔ اپنے چہرہ مٹن۔ مکان چوں باہر
آکے اکھڑے۔

"تمہارا اہمیت بہت کم ہے۔ مینوں مکان داکرایہ کیسہ دینا پوسے گا۔"

ٹھیکیدار کو چوان دے موٹہ پٹے تے تھ رکھ کے کہندے اٹھے۔ "باؤجی تکر کران دی پور نہیں۔ میں سادھے کوہوں تہن مینے تیکر مکان داکرایہ نہیں لوں گا۔ کسی انہوں اپنا ہی گھر۔ تھہ۔ تھہا ہی۔" دیوان جزاں ایتھے اپڑ جاون گیوں۔ اللہ بلی! آدھن چلیے۔ ٹھیکیدار تے نیک دس کو چوان درلوہیں لنگوٹھے پار اپنا انسانی فرض نبھا کے ٹر جاوندے نیں۔ محبت اوہناں نوں عقیدت نال دیکھ کے اپنے دل وٹھ سوچا اٹھے پئی سادھے نال جوتیاں نیں اوہناں پاروں تے ساری دنیا انساناں دے بھیس وچ خونی درنیاں نل بھری جاپدی ہے پر ادھ جاون دے دھند انساناں دے وٹھارے نوں دیکھ کے ایہہ منڈاں پنیدا اے۔ پنی حالے ایہہ دنیا نیک بندیاں توں خالی نہیں ہونی۔ اوہ جو کھا چرایہو کھ سوچن گھروں سرسٹ کے مڑ مکان دے اندر لنگھ جاندے۔

کان دے پٹیاں اک درمیان کمرہ اوہدے اگے لکاجیا دیہاں تے جتے تھ چوبہ دے نوں جاون والیاں پڑیاں ہئی کچھ کچھ دی خاں دیہڑے وچ اک دو جنیاں۔ کمرے وچ کچھ پائیاں تے کچھ ثابت بوریاں تے سامنی کندھیاں لگے اک میسے جیسے کلنڈر دے سوا ہر کوئی شے نہیں دسدی۔ حیدر بانو کمرے وچ وٹھ کے اس کلنڈروں نوں نال دیکھدی اے اوہدے تے "وینتہ اگست ۱۹۴۷ء" دے موٹے موٹے حرف نظر آوندے نیں۔ دیوان لکھیاں پتاؤمی نہیں لگداتے دیکھدیاں ایں دیکھدیاں تن بیٹے بیت جاوندے نیں۔

ٹھیکیدار دیاں ویلے کوہیے بھیجاں ہویاں پھیراں گھر وچ ایدھر اوہر نظر آوندیاں نیں حیدر اک کمرے تے بیٹھی کاغذ قلم اگے رکھ کے ڈوہنگی سوچ وچ ڈبی دسدی اے۔ اوہدے نال ای عزیز منجی تے بہرے پہلی جماعت واقاعدہ پڑھا اے۔ بوبے دا کھڑکار سن کے کاغذ قلم میز دی دروازہ وچ رکھ دے کنڈر کھ لہدی اے۔ عمن دے بھارے بھارے قدم دیہڑے وچ ڈھکی منجی دل دھدے نیں حسہ بولہ بند کر دیوندی اے منجی تے سرسٹ کے بیٹھے عمن نوں

کچھ کہہ دیاں نال جھک جاندیاں نیں عزیز کمرے وچوں نکل کے اکھدے

بھاء۔! ٹھیکیدار۔ براں ایہہ مکان وچ دتا اے۔ سوہرے توں مالک آیا سی۔ اونہی

آکھیا اے۔ میں مکان واکریہ (دینیہ) روپے مہینہ لوں گا۔ اوہ کل فیر اُسے گا۔

محسن نے عزیز نوں کچھ چپک لینا اُسے۔ حمیدہ چپ چپ کھلی کوئی کل نہیں کر دی محسن اپنی کل پونجی کھیسے وچوں کڈھ کے گن واسے اوہنوں گونا مال دیکھ کے۔ ذرا کو پیر۔ کچھ دے اہدے مونہہ وچوں ایہہ الفاظ نکلدے نیں۔ ایہہ کل پنجاہ روپے وہ تھے نیں فیر آکھدا اُسے

”بانو میرے گروں جے نواں مالک آوے تے عزیز نوں آکھیں اوہنوں ویہہ روپے دے دیوے۔ عزیز نوں مہینے واکریہ پیشگی مل جاوے گا۔ مین نواز نوں بسبن۔ سے نال نال گھر دے گزارے لئی دی کوئی نہ کوئی دھندہ کرنا چاہئید اے۔ اوہ پوریاں ہتھیوں صاف جہیاں دھنالی بوریاں مینوں لیا دے۔ میں جیہڑا کم سوچیا اے آج ہی ادباً ڈھ بھجوا گے۔

حمیدہ چپ چپ محسن دی ہدایت تے عمل کر دی اے۔ اوہ دے دھن وچ کم ہا ہے پچھن دا خیال آوند اے۔ پر اوس خیال نوں ظاہر کرن واسطہ نہیں پئیدا۔ دساں دساں دے دونوٹ۔ وہ ٹسں کوہلوں پھر لیندی اے دونویں بھین بھرا بٹ بت اوہدے دل تکرے نیں۔ تے محسن خالی بوریاں۔ وہ دے تے رکھ کے باہر نکل جاوند اے

پرانے اخباراں دی رومی۔ خالی بوتھاں مل کے سے وچن واسے گھٹیا جیسے کم چوں محسن نوں جنگی وال روٹی ملدی اے پر جہدی خاطر اوہ واڈھسی محنت مشقت واسے ایس دھندہ دے وچ پئیدا اے۔ اوہ اوہ مقصد پورا ہو وندا نظر نہیں آوند۔ اوس نوں ایہہ سبھے جتن ”نواز دی کھوج کر دھن لئی کرتے پئیدے نیں۔ اوہ دے دن وچھین تے راتاں دی بندر حرام ہو جاندی اے۔ اوہ دے سوہن جھے دی رت غم دیا جہاں چوس دیاں نیں۔ اوہ دی ناناں نال پلی جنڈری دکھاں دی اک وچ سڑ دی اے۔ کڑکدی دھپ وچ بھوشہ دیاں گلیاں بازاراں توں دکھ اوہنوں باہر دیاں دستیاں دے وی سارا سارا دن چکر لائنے پئیدے نیں اوہ روزہ سویرے سویرے دی پہلی کرن دیکھ دیاں ساراں گھروں نکلیاں ایہہ دھماکہ واسے یہاں توں جگ دیاں آساں مرادیں پوریاں کرنا ہیں۔ میرے تے دی کرم کر کے نواز مینوں ملاوے نواز توں لمبیدیاں لمبیدیاں اوہدے لال چہرے دی رنگت پیلی پے ہانڈی اے اوہ دے کوہلوں رومی لین والادکاندار اک دن اوہنوں آکھدا اے۔

دکا کا! توں میرے پیراں، واٹوں ایں اپنی بیماری دا کوئی دوا دار و کر۔ تیری حالت متیرے کیکو
نئیں جاوندی“

محسن اوس ہمدرد بندھے دیاں گھاں دل اکا ای کوئی دھیان نہیں دینا کہ دن اودھ روی
کا غذاں دی بوری کتھڑا تے چک کے مکان والو لنگھدا اے۔ اتے دیہڑے وچ اپڑے اپنے
بوری اودھ دھرم کر کے منی اتے ڈگ پنیدا اے حمید دارنگ زردتے دل دی دھڑکن تیرے جاکا
اودھ سے نئی محسن دا ڈگناں قیامت ناوں گھٹ نئیں ہوندا اودھ سارا سر پر کتب جاندا اے
اوس سوچاں ماری دے سسکھنے ہتھ محسن دے موہڈیاں نیک اپڑ جاوندے نیں محسن اپنے آپ
نوں سنبھالین و اجار اکر داسے۔ پر نامراد گھجے روگ دی واڈھی پیڑ پاروں اودھ سے وچ منی
نوں آٹھن دی ہمت نئیں رہندی۔ حمیدہ بانودا اشارہ سمجھ کے نکا سبز کلس وچ پانی لیاؤندا
اے۔ اودھ سے دوتن گھٹ محسن دے دل نوں ٹھنڈا پاندے نیں۔ اتے ذرا کو پھر حمیدہ دے گھش
نال اودھ سے مہنیاں ٹوٹدے جیسے واٹھکینواں لبہ جاؤندا اے۔

دل دی ڈیدی پیری نوں ذرا کو سہارا لایاں سارا ای محسن عزیز نوں کچھڑے کے پیار کرنا
اے۔ حمیدہ نوں نبیاں آوندے نیں۔ اودھ سوچدی اے پڑھی ایس اک اچھے گھرانے دے لاؤں
تے مہنگے پترے کدے لکھ جھن کے دی ودر آئیں سی کیتا۔ آج ظالم ویٹے نے انہویں کنا سنا کر دتا
اے۔ ایہہ سجھے دکھ ورمہ بیتیاں ایس نوں ساڈے کارن سہنیاں پے رہیاں نیں۔ سائوں
ایہدی تندرستی خاطر اپنی جان دی باری لاؤن توں وی دریغ نئیں کرنا چاہیدا۔ حمیدہ دے
جذبات دا طوفان چپ و اجندرا توڑ کے پہلی وار ادھنوں محسن دے سامنے دل دی ایہہ گل کہیں
تے جمبوہ کر دیندا اے۔

میرے دیہڑے ویٹے دا پیٹھی ایہہ گل کدی دی نئیں بھل سکدا۔ پئی اک البیلے پنجاب دے انکھی
دیہنیں۔ جین بھرا اے پچھے رتے نوں چارچن لاکے اچی مثال قائم کردتی۔ ادھنے اپنی مونہہ بولی
بھین دے سکھ دی خاطر نہانے دے دکھاں نوں اپنے سینے نال لالیا۔ جن اودھ بھین دیں اپنے
انکھی بھراتوں اپنی اکھیاں دا نور تے لہو دی اخیر ی بوند قربان کرنا اپنا فرض سمجھ دی اے آج
اونہیے بیمار بھرا دے علاج نلے گھر دی کل پونجی خرچ کرن دا فیصلہ کیتا اے۔ اوہنوں آس اے

پٹی اودھ بھرا دودھ مند بھین دے ایس فیصلے نوں رد نہیں کرے گا۔

حمیدہ دیاں ایہہ گلاں سن کے محسن نوں ویلے مرحوم پر دھیر دے ایہہ الفاظ یاد آوندے نہیں بے تیری اودھ جواں بھین جسدی شکل دیکھن نوں تیریاں اکھاں ترے سدیاں نہیں۔ میری دھس حمیدہ بانو بنیں اودھ دی ہونہر تصویر جلیپے گی۔ محسن اپنے بلحاں تے ذرا کوڑا سا کھیر کے کہندا اے۔ "میری دودھ مند بھین نوں فکر کرن دی کوڑی نہیں۔ جبدوں میرا جگری یاں "نوار" مل گیا۔ میرے سبھے روگ اپنے آپ ای دودھ جواں دے گئے۔"

حمیدہ نوں محسن دی ایسی گل دا کوئی جواب نہیں سچھا۔ اتنے اودھ جھٹ اکھاں نیویاں پاکے کمرے دے اندر چلی جاویدی اے۔ اپنے چہرہ مکان دا بوڑا کھر کدا اے۔ باہر اک بڈھے ڈاکیئے دیاں نظراں بوہے دی تختی تے لکھے ہوئے ایساں لفظاں اتے جیاں ہوندیاں نہیں۔

"محمد محسن۔ مکان نمبر ۱۰۱۔ سعدی پارک لہور۔ محسن دے باہر نکلدیاں سارا می ڈاکیئے موٹے موٹے شیشیاں والی عینک نال انہویں دیکھ کے پچھدا اے۔ محمد محسن تہاڈا ناں ایں۔"

محسن سر ہلاوندا اے۔ جی

"ایہہ بوہ پنجاہ روپیاں دامنی آڈرنے اپنا اک رجسٹری لیٹر۔ ایس کاغذ تے دستخط کر دیہو محسن اودھسے کو لوں دو نوں چیزاں تے کے سوچیں پے جاندا اے۔"

"ہٹی میرا تاں کوئی بانوں بندہ اچھے تیکر مینوں نہیں لیا۔ ایہہ روپیئے تے لیر کئے بیجھے نہیں۔ کتے گھر لبھن وچ ڈاکیئے کو لوں تھیں تاں نہیں ہو گئی ہ"

اودھ کچھ سوچ کے لغافہ کھول دا اے۔ اتے لیٹر دی تحریر محسن دی حیرانی وچ ہونہر داوا کر دیندی اے۔ بڈھے ڈاکیئے دیاں جھکیاں نظراں اودھت ہنٹھاں وں دیکھدیاں نہیں۔

"تہا نوں میرے نال ہونہر کوئی کم اے ہ"

محسن ڈاکیئے نوں پچھدا اے۔

"نہیں جی! اساں تے تہاڈا جو کم سی اودھ کر چھڈیا اے۔ بن تسی۔" بن تسی دے

جکے اسپن چلے دے بیٹے۔

محسن اودھ دی گل دا کوئی جواب نہیں دیندا۔ انہویں مکان دا بوڑا ڈھونڈیاں دیکھ کے

بڈھا ڈاکہ بڑیڑ کر ڈاٹر جاندا اے۔

کتنے بے عقل نے ایہہ لوک۔ اینا وی نیں سمجھدے۔ پئی پنجاہ دپیاں چوں دھیلی پولی ساڈا حق بن دا اے۔ خبرے اچ سوہرے سوہرے کس بھوہرے واسے دھونہہ دیکھیا سی۔ کتے پاسیوں آنہ نیں لیٹھا

محسن پنجاہ روپیے تے لیٹر حمیدہ بانو قوں پھڑا کے اکھدا اے۔

"بانو! تینوں ایہہ روپیے تے ریشمی لیٹر اخلاق سدھار پرہیا" دی پروہان تے بھیجے نہیں" لیٹر دامضمون پڑھ کے حمیدہ بانو تے ایہہ حقیقت کھلدی اے۔ پئی اونہے اپنی اک کہانی دیاں جو قسطنطنیہ کے جیمیاں سن۔ پنجاہ روپے اونہاں دا انعام ایں۔ اتے اخلاق سدھار پرہیا اوہی کہانی کتابی شکل وچ چھاپن دا چارہ کر رہی اے۔ نہ محسن سوچدا اے۔ پئی اٹھے پہر گھر دے اندر سن والی حمیدہ قوں اخلاق سدھار پرہیا دے دفتر دا پتہ کیہریں لگا، پر حمیدہ "تہیجن اخبار" دا اک پرانا پرچہ دکھا کے اوہا دسوسہ دور کر دیندی اے۔ اوہی زبان محسن قوں پتہ لگ دا اے۔ پئی روی کاغذ دا چوں لہجہ والے "تہیجن اخبار" دے پرانے پرچے وچ "اخلاق سدھار پرہیا" دے دفتر دا پتہ لکھیا ہویا اے۔ اوہ کہے کہے ویلے کہانی دے قسط لٹافے وچ بند کر کے نکلے عزبہ قوں پھڑاندی رہی اے۔ اتے نیانا باہر مکان دے باہر کندھ نال لکے ہوسے لیٹر مکس وچ پاؤندا سی۔

ہر شہر دے اک چوکھے رونق والے بازار وچ روڈی کا
دی دکان اندر بھاؤ دکاندار حساب کتاب وچ رجحیا نظر آؤندا اے۔ اوہ دے سامنے دہندے
ہوئے سوئے آپس پہا کچھ کلاں کر دے میں۔ محسن چپ چاپ دکان دے غرے کول کھوتا
اونہاں ول نہیں دیکھدا۔ جھٹ کو پچھوں دکاندار پھتوئی دے کھیسے وچوں کچھ نوٹ بڈھ کے
اونہوں پھڑندا اے۔ دونوں بندے بھروسے نظر نال اوہدی ول ٹکدے نیں۔ اتے محسن روپیے
لے کے سڑک پار کرن لگ پیندا اے۔

”ایہہ جوان کئی واری ساڈے ہندیاں ایس دکان تے آیا اے۔ پر ایہیں انہوں کدے
دی ہندیاں نہیں دیکھیا؟“

اک بندے نے ملھن تے ایرافہ صفر کھنڈی دکاندار بولدا اے۔ ایس نے میرے نال وی کدی
لمی چوڑی گل نہیں کیتی۔ مال داجرم پا دیواں۔ س کے ٹرجاندا اے۔ دوجے کاکھیاں داگوں بھڑا
نہیں کروا۔ انج جا پدا اے جیویں کہے گچھ روگ نے ابے بھوں توں ہا سے کھو لئے نیں۔ دوجا
بندہ ٹھنڈی طرہ بھر کے اکھدا اے۔

”ایس دنیا داکسے نے انت نہیں پایا۔ سیانے کبتدے نیں۔“ ملک ماہی داوتے۔ کوئی دوسے
تے کوئی ہستے۔“

ایہے چر وچہ سڑکوں پار ڈانگ دے سہارے کھلے اک اتھے فقیر دے گیت دی داچ اونہاں
دے کناں تیک اپڑوی اے۔ گیت دے درد بھرے بول محسن دے دل نوں ویں ڈاڈھی کچھ
پاوندے نیں۔ اوہ سڑک پار کر کے اوہ دے کول کھو جاندا اے۔ ہرے بازار وچوں گٹھن والی خلقت
اونہاں ول کوئی دھیان نہیں کردی فقیر ڈانگ سہارے ہوئے ہوئے ٹپیندا اے جیویں جیویں اوہ
قدیم اکا نہہ دھندے نیں۔ اوہدی داچ وچ داہا ہوندا جاندا اے۔ محسن اوس اتھے فقیر دے۔

مگر مگر روا اے۔ اونہوں اوہ دے گیت دے بول روز دیہاڑے ایس جگ وچ بدول دلیاں

بھیانک و اذناں ویاں تصویریاں دکھاندرے نیں۔ اوہ دیکھدا اے۔

"پئی اک پاسے دنیا والے وڈے وڈے دولت منداں نوں ٹھک ٹھک کے سلا ماں کر دے نیں۔ اتے دوجے پاسے اوہوای تیر پرست لوک موٹر سیٹھاں آکے دم توڑن والے اک غریب بندے نوں نفرت بھری نظر نال دیکھ کے لنگھدے نیں۔ اوہ دیکھدا اے۔ اک گڈپ کے ماڑے غریب بندے دی کل پونجی کھوہ کے نسی جاندا اے۔ منگلیم دے مونہوں پھڑلوا پھڑلویاں واجاں لکھدیاں نیں۔ پر گنڈی کپ دے ظالم ساتھی اوہدے اگے کتہ واکوں کھلوکے کھڑ کھڑ ہسدے نیں۔ اونہوں دو پہر ویلے چکلاں ماردا سورج دنیا دے کسے فاڑھے دکھی انسان واسر دیا ہویا دل جا پدا اے۔ اتے رات دی لکھ چوں جنم لین والے تارے درد منداں دے اتھر و نعر آوندے نیں ویلے دے پنچھی دی اڑان وچہرتی جاناں دیں فرق تیں پتیدا۔ رات دن دے جکر دیاں تلپیاں عمن دی حیاتی نوں موت تالوں دیں بدتر بنا دیندیاں نیں بازار دچوں لنگھدا دیکھ کوہیے اتے بغیر دے بول سن کے کسے زخماں نال چور پنھی واکوں تڑندا اے پر اوہدے مونہوں اُن تیک نہیں لکھدی۔ ایسے طرحاں دو مہینے ہو لنگھ جاندرے نیں تے اوہ اک دن "نواز توں بھس بارے گل بات کرن لئی اخبار حق نواز دے دفتر جاندا اے۔"

دفتر دے کمرے وچ نیوز ایڈیٹر تے اک سوٹ یوٹ والا جوان ارشاد احمد حق نواز اخبار دی اک خبر تے تبصرہ کر دے نیں۔ عمن اوتھے اپڑ کے اوس جوان نوں گود نال دیکھدا اے۔ دولہاں دیاں نظراں چار ہونڈیاں میں جھٹ کوپ پھوون تے ارشاد احمد گھٹ کے چھی پالیندے نیں۔ نیوز ایڈیٹروں ایہہ جان کے فاڑھی خوشی ہونڈی اسے ناپی ایہہ دونوں جوان اکو شہر وچ عمن میں ملے لنگھٹے یا نہیں۔ اوہ ارشاد احمد نوں اکھدا اے۔ "خان جی! ایہناں تے ایس اوہ خیر اخبار وچ چھپن لئی وقتی سی۔ جہدے تے ہنسنے ہنسنے اسیں تبصرہ کر رہے ساں"

ارشاد احمد اوہی گل واکوئی جواب تیں دیندا۔ اتنے محسن دی باہر پھڑکے جھٹ اخبار دے دفتر چوں باہر نکل آؤندا اے۔ دفتر دے باہر اوہی نویں نکور موٹر کار کھس نظر آؤندی اے۔ عمن تے اوہ اوہدے وچ دونوں نال نال بہہ جاؤندے نیں۔ تے موٹر کار مال روڈ تے موڑ دی اسے رستے وچ دونوں یاہر کوئی گل بات نہیں کر دے ارشاد احمد اک چوکھی دوی بیڈنگ اگے موٹر کار نوں روکدا

اے۔ محسن نوں اوس بڈنگ دے متھے تے ایہہ موئے موئے الفاظ کھ نظر آوندے تیں۔

”ارشاد ہونل اینڈر سیورنٹ : ہارن دی داغ سن کے اک سارے بیڑیاں والار سکا سٹریا پکی
کروا بندہ جھٹ باہر نکل دا اے۔ محسن اوہدے ول گود نہیں کروا۔ سکا سٹریا بندہ اگانہہ دودھ کے
جی آیاں نوں آکھدا اے۔ اتے ارشاد اعدو تے یلھاں اتے ایہہ الفاظ نر کدے تیں۔

”ایہہ ارشاد ہونل دے منجھ نہیں۔ ایناں نوں میں تے ہونل دے سبھ لازم چاچا پھل پھل
آکھدے آں۔ ٹیرے والے تے کم دے بندے تیں۔“

محسن ارشاد اعدو دی کل دا کوئی جواب نہیں ویندا۔ تینوں ہولے ہولے قدم دودھا کے
ہونل دے آندہ لنگھ جاندا تے تیں۔ چپا پھل پھل جھٹ پٹ اک سبھ سبھ صاف ستھرے کرے
والوہ کھو ادا اے۔ تاں فیر ارشاد اعدو دے ایہہ الفاظ محسن دے کان تیک اپڑ دے تیں۔

محسن یار تینوں اچل کے میرے سبھ سبھ نے تھیں ٹکدے کھیاں واناں ایں اخباراں دچ
چھین والے تیرے دے۔ دھیرے دھیرے سمون نے میرا باا اھار دی مندر کھولنی اے اوہدے دچ

پروفیسر، افضل نے اوہدی ماں دے ظالم ورتدیاں دے ہتھوں قتل ہون داقصہ پڑھ کے پتھرتوں
پتھرے ول آؤی دی دھانیاں مار مار کے روون لگ پتیدے تیں۔ تیرے دھوکوں پروفیسر جوری
میرے مہربان استاد تے افضل میرا جگر میاں سی۔ مضمون دا اک اک لفظ بڑی گونہ نال پڑھ کے
میں ساری ساری رات ایہو سوچدا رہناں آں۔ پٹی تھیتے لکھنا بڑ کس حال چہ ہون گے،
اونہاں دے دلاں تے کیہہ میت دی ہووے گی، ایہہ سبھ کچھ جانن دی خواہش ملینوں
نیوز اڈیٹر کولے گئی۔ او تھے تیرا منا میرے لئی قارون دے خزانے نالوں گھٹ نہیں مینوں
آس اے۔ پٹی توں میریاں سبھ ہمدیاں جھبہ بانو تیک اپڑا دیویں کا۔

ارشاد اعدو دی حالے کل نہیں مکدی تاں چاچا پھل پھل پھل دے نال ٹر کرے وچہ
آوندا اے۔ بیرے دے باہر ٹر جاؤن گروں ارشاد اعدو اپنی کل اگانہہ ٹرناں آکھدا اے۔
”آج کل توں کم کیہہ کرنا ایں، تے رہائش کتھ دے؟“

”گزر کرنا لئی ماڑا جیہا دھندہ کرمی دا اے۔ تے کرائے دے نکلے جیہے مکان وچہ مہر لکا
کے بیٹھے آں۔ ایہہ کاروبار تے رہائش دے مسئلے نوں تے میں پھیرن دی کوئی لورہ می نہیں

سبھ دا میری جیاقی واسبھ توں وڈا مسئلہ تے توازا احمد دی ذات اے۔ اوہدے بناں میرا
جینا حرام ایں“

محسن دی ایہہ گل سندیاں سارای ارشاد دے متنبے تے وٹ پے جاوندے نہیں پر اوہ
جھٹ بلہاں تے جھوٹا باسا کھلا کے آکھدا اے۔

”تیری جیاقی دی ایہہ سبھ توں وڈی اوکڑ وڈر کرن لئی میری جان دیں حاضر اے میں کل
ای اخباری نمائندیاں نوں بلکے ”نواز احمد“ نوں بھن دا بھرواں پر وگرام بناواں گا۔ توں کل شامیں
پنج وجے ایجھے اڑجائوں۔ ہن چھڈا اینہاں گلاں نوں۔ تے بے فکر ہو کے چاہ پی!“

ارشاد احمد ایہہ جھوٹی تسلی دے کے اپنے اگے پٹیاں مٹھیاں تے فروٹ ویاں پٹیاں تے جھکدا اے
پر محسن اونہاں ول اک نظر دی ٹہن دیکھدا۔ اونہاں توں ذرا کوہتہ تے چپ چاپ کھڑا جانا
چھل چھل چور اٹھیں دیکھدا اے۔ ارشاد دے گھڑی گھڑی کہن موجب خالی چاء دے دو چار گھٹ شمل
لنگھا کے محسن صوفے توں اٹھ کھلوندا اے۔

کیہ گل اے محسن! ہیر جا۔ میں تے حالے تیرے نال رچ کے گلاں دیں سیر کیتیر
ارشاد آکھدا اے۔

نئیں یار۔ مینوں اک ضروری کم ایں۔ فیر آداں گا۔
محسن ڈاڈ جابیزار ہو کے کہند اے۔

”ہچھا تیری مرضی۔ میں تینوں جھوڑتیں کردا۔ پر یا ذراں کل ٹھیک پنج وجے سجھے کم چھڈ
کے ایجھے اڑجائوں۔ میں تے اخباری نمائندے تینوں اڑیاں گے۔“
محسن سر ہلوند اے۔ اتے ادبے کرے چوں بائرنکلہاں سارای ارشاد احمد تے
چاچہ چھل چھل آبنے سامنے چڑے ہو کے بہہ جوندے نیں۔ جھٹ کچھ پھوں ارشاد احمد الہ
دچوں شراب دی بوتل تے ددگلاس کڈھ کے سامنے رکھ لیند اے۔ چاچے چھل
چھل دیاں مکار نظراں تہل اتے جم جاونیاں شیں۔ ارشاد شراب دا اک پیگ اوہنوں پھڑ
آکھدا اے۔

تیری چھل چھل کتھے ٹر گئی اے چاچا۔ بھلاں تے چپ دا جنڈا کیوں لایا ای،

”ارشاد جی! اسیں بھلی آپرتے اپری بیجہ کر دیوں والے بندے آں۔ پرتھادی
 اک پکھرے بندے نال ہمدی کرن والی گل سڈی سمجھ دج نیس آدندی“
 ایہہ گل سن کے ارشاد دے ماسے دی واج سارے کرے دج گو بھدی اے۔
 ”چاچا! توں چنگی طرحاں جانتا ایں۔ پئی اسل کدی گھاٹے والہ سودائیں کتیا۔“
 ارشاد ماساروک کے اکھدا اے۔

”ایہوتاں میں پھنپاں۔ پئی اوس فقیر دی گہڑی دچا وہ کیہڑا قیمتی لال کیا ہویا اے۔
 جہدی خاطر تسی ہمدی دیاں دے خزانے لٹاؤن لئی تیار ہو گئے او؟“
 چاچا ادہنوں مل نیس کوہ نور ہیرا اکھ اکوہ نور ہیرا اوہ پروفیسر حمید اللہ دی پری
 چوہ دی (حمیدہ بانو) اسیں جالندھر شہر دے اکوہ ملے دچ رہے ساں۔ کجھ ورھے پیدل بیٹوں
 سویرہ سویرہ ٹوشن لئی پروفیسر دے گھر جانا پنداسی اک دن اپن اچیت اوہ اپنی بھلک دکھا
 کے میری اکھاں توں ادہلے ہو گئی اتے ڈاٹھے جتن کرن نال دی ادہنے دوجی وار اپنا
 گٹھ نانہ دکھایا۔ فیر کالج دی پڑھائی مکس پاروں پروفیسر دے گھر جوں دی تائبنگ امی
 مک گئی۔ چو کھا چا ادہرے بھدی اک دچہ سٹرن گدوں ہن بیٹوں اوہ کوہ نور ہیرا اسٹال
 دے تاج دچ سجادن داموت بل گیا اے۔

ارشاد احمد دی گل سندیاں سارامی چاچے چھل پھل دے مونہوں ایہہ الفاظ نکلے
 نیں۔ ”لٹ لے دنیا دے مزے“
 ارشاد بھٹ اکھدا اے۔

دنیا دے مزے تال اوس دیلے لٹاں گا جدوں اوہ پکھرا عمن سڈی اک ڈوبنگی
 چال دے مٹل جال دچ پھس کے اوس ہیرے نوں ساڈے ہتھ دیکھن تے مجبور
 ہو جادے گا۔“

چاچا چھل پھل دے کو سوچ کے کہند اے۔
 ارشاد جی۔ چاچا چھل پھل چنگی طرحاں تہاڑا مطلب سمجھ گیا اے۔ ہن تسی تیل دیکھو تے
 تیل دی دھار۔ بڑی بھیتی اوہ اوہ مریا پنچھی میرے فولادی پنچے دچ آکے جیتی دی بھیکھ مٹے گا

اتے اوہ جنتی حور تہا دی نبل وچ بہر کے کھڑکڑ مہے گی۔“

ارشاد تے چاچا چھل چھل اک پھٹی کھید کھیدن دامتہ پکا کے اُچی اُچی مہدے
نیں۔ ادھناں دی کرخت داج اندل تے شرافت دیاں دھاں توڑن لئی ڈاڈھا بھیک
رُوپ دھار لیندی اے۔ بھیکئی تے فردٹ اوہناں دے ڈھڈاں دے دوزخ
وچ مڑوے نیں۔ شراب دی بوتل وچ اک بوندی باقی نیں رہدی۔ اتے اوہ آخری
دوسپک پی کے بے سُرَت ہو جاندے نیں۔

محسن گھراڑ کے حمیدہ بانو نال ارشاد نال ہر دن والی ملاقات ماں سنا دے
اوہ امیں بارے محسن نال کوئی گل نہیں کردی۔ اتے نیویں پائے سوچدیں اے پی اک
خان بہادر دا ایر کیمبر پتر ساڈے سر گے سکین نال یہ ہمدی کرے گا؟ ادھنوں ایہ
گل چنگل طراں یاد ہندی اے پی ادھرے پیر کول پڑھن لئی آدن والے ملے دے دوجے
نوجواناں وچ ارشاد دی شامل سی۔ ایس توں دودھ اوس بد کردی نیت بارے
حمیدہ نوں کچھ سوچن دا خیال دی نیں آوندا۔

محسن دوجے دن اپنا وعدہ نبھاؤن خاطر پنج دے توں کچھ پہلاں ایں ارشاد ہوٹل
دل ٹرینید ائے۔ اوتھے ارشاد دے کرے وچ تن نقلی اخبار نویس تے چاچا چھل چھل
محسن نوں اپنے جال وچ پھساؤن دیاں کاڈھاں کڈھ دے نیں۔ چاچے چھل چھل دی
اک گل گوہ نال سن کے ارشاد کہند ائے۔ چاچا توں ٹھیک اکھنڈ ایر۔۔۔۔۔
پر میری بیوی بن کے حمیدہ بانو نوں دعوت داسدا دیون والی زمانہ کتھوں بھے گی؟
”گٹ لے دنیا دے مڑے۔ ارشاد جی! تہاڈا یاسین بارے کیر خیال اے؟“
ارشاد خوشی نال اچھل کے اکھ ائے۔

مک گئی گل۔ واہ بھئی واہ! چاچا چھل چھل۔ جواب نیں تیرا۔ بھئی چاچے نوں ج
کے داد دیو۔ ڈاڈھی کاڈھ کڈھی سڑ۔“

تنہوں نقلی اخبار نویس اُچی اُچی واہ۔ واہ کر دے یں۔ اپنے چرچہ ہوٹل دے
بیرے کوں محسن دے آدن دی خبر سن کے ادھناں دے بھاں تے چپ دا جدرہ

لگ جادندا اے۔ ارشاد محسن نون جی آیاں نوں آکھن لئی کرے چوں باہر نہکے۔
اے۔ جھٹ کو پچھوں دونوں اندر آوندے نیں۔ ارشاد نقلی اخبار نویساں نال محسن
دی جان پچھان ایہہ نہاں نال کردندا اے

”محسن تینوں ایہہ جان کے بری خوشی ہوئے گی۔ پئی میں تے ایہہ میرے اخبار
نویس بھراواں نے نواز احمد“ نوں سمجھن دی مہم داٹھ نہجدا اے۔

رب نے چاہیا تے اسیں سچے رل کے چھیتی اویدی کھوج کڈھ لاواں گے“
محسن ارشاد دی گل گوہ نال سُن کے اوہرے حواری نقلی اخبار نویساں ول دیکھدا
اے۔ اتے اک حواری دے ایہہ بول ادھر کے کتّاں ٹیک اپڑے نیں۔

”ارشاد جی۔ اسیں ایس مہم نوں توڑ چڑھان لئی سر دھڑی بازی لادیاں ہاں۔
پر مجز تھانوں دیں ساڈے نال کیتا ہویا اک وعدہ پورا کر دینا چاہیدا اے
”کیہڑا وعدہ منوں“ ناں کچھ دی یاد نہیں“

ارشاد انجان بن کے پچھدے

”آئی چھیتی مہل گئے او ارشاد جی؟ آج توں دو مہینے پداں تساں اکھیا سی۔ پئی میں اپنے
دیکھ دی خوشی دچہ یاراں نوں داڈھلی بھروسہ دعوت دیاں گا۔ اسان کئی وار تھانوں یاد کرایا
اے۔ پر تسی گوہ ای نہیں کر دے۔“

دوبے حواری دے ایہہ الفاظ سُن کے ارشاد کندا اے۔

جیسی ایہہ فضل کھاں دچہ روپیہہ برباد کرنا کوئی چنگی گل نہیں۔ ایسے لئی میں تھانوں نال
شول کر دارہیا آں۔ پر مہن یار دی خاطر مینوں دعوت واسر نہہ کرنا ای پوسے گا۔ یار
دی خوشی میری خوشی اے۔ تسی کل شاہیں چھو دے میریاں بھربائیاں تے پچیاں نوں لے
کے میرے گھرا چاہتا“

تجبا حواری صوفے نوں جھٹ اٹھ کے اکھدا اے۔

”ٹھیک اے تسی محسن ہراں نوں تاکید کر دیو۔ پئی ایہہ نواز احمد دے بارے کھے
ہوے کے مغفون دی نقل کل نال لے کے آدن۔ اسیں مہن چلے آں۔“

پہلاں توں مٹھی ہوئی گل بات مہجہ ارشاد دے حواری اوتھوں مڑ جادو دے نہیں
اتے ارشاد چھپ چا پ کھو تے چاچے چھل چھل نوں کہند ائے۔

”چاچا۔ عمن دے گھر دا پتہ کھ لے گل میری بیوی دعوت واسدا لے کے حمیدہ بانو
کول اٹھ جاوے گی۔ اسیں اس پاسے دل اک بندے نوں سہنے بن جادنا ایں۔ عمن
نوں راہ دیج لاہ دیاں گے۔ آؤ ہن چلیے۔“

ارشاد اس ویلے عمن نوں کوئی گل کرن دا حوق ای نیس دیندا۔ اتے اوہ دے گل دیج
بانہ پا کے ہول دچوں سڑک تے آجاؤندا ائے۔

علم، ادب، صفات تے سیاست و امرکز کماون توں دکھ، ہور
 ڈھیر خوبیاں والے شہر لہور دے اک بازار داناں تھیں امٹی اے۔
 اُردو دے اک ڈوے لکھاری مرحوم شورش کشمیری ہوراں اپنی کتاب (اس بازار میں)
 ہیرا امٹی دے علاقے دا ڈاڈھے بچے تلے لفظاں وچ نقشہ پیش کیا اے۔
 اونہاں دی اُردو کتاب، دے کچھ حصے دا پنجابی وچ المیراں ترجمہ کیا گیا اے۔
 اوہ پیچیدار گلیاں، تے خاباں توں ترسن والے بازار جتھے راناں جاگہیاں تے دن سوئے
 نہیں جتھے عورت دیاں بوٹیاں روپے دے ٹکڑے وچ تلہیاں نیں۔ اوہ دے بلکھ وکدے
 نیں۔ اوہیاں گھلاں وکدیاں نیں۔ اوہاں پیار وکدے اٹے۔ اوہیاں پدکاں داسکون تے
 زلفاں دی چھاں وکدی اے۔

پتہ نیں اس بازار نوں ہیرا امٹی داناں کہنے ونا۔ سچ بچ اوہ ہیریاں دی
 منڈی اے۔ اوتھے موتی وکدے نیں۔ جواہرات فروخت ہوندے تے نیلم نیلام
 کیتے جاندے نیں۔

کالی رات اینیاں زلفاں دا بچن کھار کے سہنی دانگوں شوکدی اے۔ پراودی
 شوکر، کلی دے تھیں نال جگ جگ مگ کردے ہیرا امٹی بازار وچ رُجھے ہوئے
 لوکاں دے کنڈ تیک نیں اُڑدی۔ اوس بازار دے اک کوٹھے اُتے اجیہے لوک
 بیٹے نظر آؤندے نیں جنہاں نوں دن دے چٹے چانن وچ عوام داسدہ لوح بقہ
 سیاسی لیڈر، قومی رہبر، اچھے دانشور تے پتہ نیں ہو رکیم، کیمہ سمجھدے اے ۹ رات
 دے نیوے وچ سجرے جیاں دا کاروبار کرن والے سماج دے ادبیاں تھیکیداراں دے
 اکے ایسے دھرتی دیاں دو جوان ٹیاریاں بن ٹھن کے بیٹھیاں نیں۔ اونہاں توں ذرا کو
 دھرتے یاسمین، بڑے ٹھاٹھ نال بیٹھ لہورے دیاں تاراں نال کھیڈدی اے

سجھے تماش بن ادس دکاؤ مال دل بھکھیاں نظراں نال تکہ سے نیں باہمین دے مگر
بیٹھا ہویا اک موٹا تازہ جو کھٹا کھڑا پہلوان لیاں لیاں مچھاں نوں مردڑا دے کے ادبناں
ساریاں نوں گھور گھور کے دیکھد اے۔

ارشاد تے چاچا پھیل پھیل شراب دے نشے وچ بدست ڈگدے ڈھیندے
اوکس کوٹھے تے اُپر دے نیں۔ مچھاں والا پہلوان تے ہو رہے تماش بن کھڑ کھڑ
ہمدے نیں۔ تھر تھر کنبہ دے چاچے نہیں مچھاں واساہ وچ ساہ نہیں رکدا۔ ارشاد تیجے
نال ڈھولا کے بہندیاں سارا می کنبہ اے۔

اگے پچھے تہاں بڑی مچھاں مچھاں کرنا ایس چاچا ! ہن کیہ دورہ پے گیا اے تینوں؟
قیر ہو کے ملیٹھ۔ توں چکا تماش بین ایں۔

ارشاد جی ! ملک الموت نوں سامنے دیکھ کے میری جان کنبہ دی اے۔
چاچے مچھاں مچھاں دے مہنوں زب رک کے ایہ الفاظ احدے نیں اتے اک داری فیر
بالا خانے وچ ماسیاں دی داچ گونہ دی اے۔

”بھئی یاسین ! ایہ چاچے پھیل پھیل دے دس دی کل نہیں۔ موٹے بندے نوں
دیکھ کے ایہد البونشک ہو جانا اے۔ توں ساڈے ساریاں دے رنگ وچ مچھاں
نہ پیا۔ نوں کوئی لہی موٹے نوں پوہ دور دے۔“

رشت دے کون موزیب یاسین مچھاں دے پیوٹ نر اتہ روکری۔ تے
اتے اوتھ بٹ ارشاد اگے دوچہ کرت وں ٹر بندے۔

اوہ تے جانیدیں سارا می چاچے مچھاں مچھاں دی زبان تیخی وانگ چاچی اے
”اوہے اسیں تے مچھاں آپر تے اپنی پیجہ کریوں مالے بندے آں

ساڈے سامنے نوں بکسد اے۔ ٹٹ لے دنیا دے مزے۔“
تماش بین مچھاں مچھاں دیاں کلاں دا مچھاں اڑاؤندے نیں۔ جوان ٹھیراں وائیاں نیں
رکدا۔ یاسین آکھدا اے۔

”بل ایہ کل اے۔ سداں فیشر بوٹے نوں !“
اوہ بادشاہو ! ادس شدھے نوں سترن دی کیہ لوڑا اے سانوں مارن لہی
تے تہاڈے نیناں دے تیرا می کافی نیں۔ تڑاؤنا۔ ساڈوں دو مٹھے بول سنا دیو

سب سے تماش بین سپا پے پھل پھل دی ایہ گل سن کے خوش ہونہ سے ہیں۔
 بھٹ کو پچھوں اور نہال دے نبھال تے چپ و اجدر الگ جاونہ اے۔
 طہنورے دیاں تران وچوں مٹھے سز سکھ سے نہیں یا سہین جھوم جھوم کے گاد نہی اسے
 طیلے دی تھاپ تے جوان ستیاں تھرکیاں نہیں۔ ادنہاں دے کٹنگھ دیاں دی بھکار
 تے یا سہین دی باؤد بھری واج سن کے تماش میانوں اپنے آپ دی شہ بدھ
 نہیں رہندی۔ اوس دے سماج دے ادنہاں تھیکیداراں اگے و جوان تیاراں
 دے روپ، دچہ پنجابے ہی اکھ تے نیت پندی اسے۔ چھین چھیناں چھین دیاں و اجوں بالا
 دچہ گو بھدیاں نہیں۔ یا سہین دے کاک بول اتے نوٹاں دامینہ درھ اے۔ تماش
 بین دودھ دودھ کے محنت کش دی تھی ہوئی خٹائی بے دریغ مٹانہ سے نہیں۔ ادنہاں
 دے کھیسے خالی ہونہاں سارا می نہ پت گمانے واسندہ دی مٹ جانہ اے۔

کھیسوں خالی بھکھتے تماش بین بلا خاتے دیاں پوٹریاں ول ٹر پندے ہیر
 تے نچن والیاں جوان تیاں رار مٹھی نیندر و امالین لئی دوجے لہرے وارٹ کر دیاں نہیں
 بلانے دپت یا سہین، چا پنا پھل پھل تے ارشاد دے سوا چوتھا کوئی بندہ نظر نہیں آونہ
 یا سہین زرخش تے کھلے نوٹ کھلے رکے ڈالو ہی بھربن نظر نال ادنہاں دل دیکھدی اسے
 اوس کھرانٹ تے کچھ ہی طوائف دیاں نظراں بھٹ ایہ اندازہ لایندیاں نہیں۔ "پتی
 ایہ ہند بدمش کسے وڈی اردات داسنہا لے کے آئے ہیں" ارشادوں
 اپنے اگے یار سنگھ لاکے سیٹھی یا سہین نال کوئی گل کرن دا حوصلہ نہیں پندیا۔ اوہ دے
 جو بندہ انکار اوکھ کے اوس حرمی تماش بین دی زبانی گنگی تے اکھاں خدھیا جانہ یاں
 نہیں۔ فیروپا پھل پھل اکا نہ دودھ کے یا سہین دے کن دچ کچھ کھس کھس کر دے۔
 یا سہین سربلا کے آکھدی اسے۔

میں جیکر طرحاں کچھ لکھی آپ نہاڑا مطلب پر ایہ کم تھاڑے پہلے کھوں نالوں
 ڈاڈھا شعل جا پے اے خیر کوئی گل نہیں مینوں ایہ اندازہ نہ کیہ لے گیا ؟
 کم سربے چڑھ جاوے فیروپتیاں دنہاں چوں سنگیں گی۔ ساڈے ارشاد جی
 ادبوا دی دین گے۔ لٹ لے دنیا دے دے !

چا پنا پھل پھل دے لٹ لے۔ یا سہین تے چا پے پھل پھل دی گل جاے پوری

نئیں ہوندی۔ اپنے چروچہ پاں چک اک پاٹے پرانے لیٹریاں والا ٹنگ بالا مٹنے
تے وارد ہوندا اٹے۔ اوہدے سبتھاں دچہ کچ دے کڑے تے گل وچ بھلاں دے
مار نظر آوندے نیں اوہ یاسمین دے اگے جل پاؤندا تے اچی اچی بول کے اکھڑ
سوہنے تیرے جو بن دی خیر مڑے۔ ایہہ تکشش بین فصلی بٹیرے نیں۔
ایہناں دی کسے گل دا آ تبارہ نئیں۔

ارشاد تے چاچا چھل چھل قہر بھری نظر نال اوہدے دل تھکے نیں۔

جھٹا ٹنگ چاچو فیرے بھات پاکے فیراک واری بولد اٹے۔
ہیں ایہہ کیہ، نانہہ طبع دی تھاپ! ہہ گھنگھرو دی واج، نانہہ ناچ گانے
دی چھن چھنا چھن! ایہہ کوٹھا اے کے قبرستان! انس اوئے ایتھوں بھلیا
چھیتی نال۔ نئیں تے ایہہ دوت دی چپ تینوں مار سٹے گی۔ جھٹا ٹنگ ایہہ بڑ
بڑ کردا تے داہی تیاہی بولد بالا خانے دیاں پوٹریاں اتر جاند اٹے
جھٹ کوکھپوں یاسمین دے بٹھاں تے ایہہ الفاظ تھکر کہے نیں۔
تینوں سائیں ہوراں نال ڈاڈھی عقیدت اے۔ اوہ کئی جنگل کل کہہ
گئے نیں۔ میں ادنیال دی گل نوں پتھر تے یک سمجھنی آں۔ معاوضے باسے
گل بات بنے ای مک مکا جاوے تے چنگا اے۔

ارشاد جھٹ اندر لے کیسے چوں سو سو دے نوٹ کدھ کے اکھدا
اے۔ میں ایس کم داما دھنہ اک ہزار روپیہ دیاں گا۔ تینوں سلوٹے تے
آ تبارہ نئیں تے ایہہ لے پنج سو بیگی۔ کم مکن مگروں باقی رقم وی مل جادے گی۔
چاچا اوہ کاغذ یاسمین نوں دیہہ دے۔ جیہہ تے غن دے کھر دا پتہ
لکھیا ہو یا اے۔
یاسمین کاغذ دا لوٹا تے سو سو دے پنج نوٹ پٹر لئی دی اے۔

ارشاد اٹھ کے یاسمین نوں تاکہ کر دیا اے۔

چاچے چھل چھل نے تینوں کم ہارے کھدنا اے سویرے نو دے توں پہلاں
موٹے نوں ہوٹل دل ٹور دیویں۔ میں اپنی موٹر کار اوہدے حوالے کر دیاں گا۔
یاسمین ہو لے ہو لے سر بلاندی اے۔ ارشاد تے چاچا چھل چھل ادتھوں
کڑ جاندے نیں۔

۵

دُعبجہ دن کوئی دس دجے وے لگ پگ محسن دے مکان توں ذرا
 و تھ تے ارشاد دی موٹر رکھی اے۔ یاسین دا خاص بندہ ادب دے وچوں نکلی
 کسے مکان دے بوجے دل جاذا لے۔ یاسین اپنے ادس اکتباری بندے
 موٹے دا ایک منٹ دی وساء نہیں کھاؤندی۔ کسے دیلے کسے تھاتے جے کوئی
 بھیڑپے جادے تے فیرادہ دی یاسین دی خاطر جان دین توں گریز نہیں کردا۔ ادہ
 یاسین دے نال وڈی توں وڈی واردات کرن لئی ڈریور داروپ دھار کے خطرناک
 تھانوں تے دی اڑ جاند اٹے۔ اے اوہ بے ڈر پاروں بہرا منڈی دی طوائف
 منہ پیاں ہویاں دیں کسے بندے نوں یاسین دل آجی اکھ کر کے دیکھیں دا حوصلہ نہیں
 پئیدا ہے تماشہ بین ادس سٹجے وانگوں پچھے اُجڑ موٹے کوں ریکہ سے مین تے
 حرام دے قلعے کھاؤن دالادہ غیرت شرم، تے انکھ دے جذبے توں آکا ای ماری
 جا پراتے۔ ذرا کوپر بوجے تے لگی ہوئی تختی نوں گوہ نال دیکھ کے مٹا مکان دی
 کتڑی ہرلے ہرلے کھڑکاندا لے۔ جھٹ کو کچھوں محسن تے عزیز بونا کھول کے باہر
 نکلے نہیں۔ مٹا بڑے ادب نال سلام علیکم اکھدا اے۔

محسن ادب دے نال کوئی لمی چوڑی گل نہیں کردا۔ ادمنوں اپنے مکان توں ذرا کوڈ تھ
 تے ارشاد دی کار کھل نظر آؤندی اے تے ادہ جھٹ کجھ جاندا اے۔ ”پئی ارشاد دے
 کہن موجب ادھی بیوی حمیدہ نوں دعوت داسدہ دین آئی اسے خبر توں، ادمنوں
 ارشاد وادڑ بیور جا پدا لے۔ اوس نوں ہی ہر حالت دچ تے کوئی بُرائی نظر نہیں
 آؤندی۔ پراوہا دل اکھدا لے۔ پئی ارشاد دی بیوی دعوت داسدہ انا ایس لے کے

اؤندی تے چپکاسی "اودہ بچے عزیز دے کن وچ کچھ آکھ کے مکان دے بوبے توں ذرا
کو پرا نہ ہٹ کے کھو جانڈے۔ موٹا تے ہٹا عزیز اکا نہ دودھ دے نیس۔

کار واپٹ کھولہ اٹے۔ تے کرچی برقعے والی یاسمین باہر نال کے پیار نال عزیز
دے سر اٹے ہتھ پھیر دی اے۔ اودہ دونوں مکان دے اندر لنگھ جانڈے بن تے
فیر محسن موٹے نوں شہیلے کمر۔ پچ بہا کے مکان والو ہاڈو دیندا اے۔

یاسمین تے عزیز مکان دے چوبارے وچ لپڑ جانڈے۔ اے اودھ ساں میریاں والی
حمیدہ بانو مسدے ستھے نال یاسمین نوں۔ جی آیاں نوں۔ آکھدی اے۔ دو دیاں
اکھاں چار ہونڈیاں نیس۔ تے ادس حسن دی شمع نوں دیکھ کے یاسمین دے جو بن وارن
مٹا وچ بل جاندے۔

حمیدہ تے یاسمین دی عمر تے اکو جیسی لگدی اے۔ پرو دیاں دے کرواد وچ زمین
آسمان دے فاصلے چاہدے نیس۔ نیک دل حمیدہ دے بلحاں والیاں نکھاں خصوص بھرہ
یاسا۔ بنیت یاسمین دے ناپاک ارادے نوں اڑنا سپ بن کے ڈنگ د اٹے۔ اودھ کن
ای چر حمیدہ نال دوجی وار اکھاں چاہنیں کردی۔

عزیز دیاں نوں چوبارے وچ ایک میز دے گرد بیٹھیاں جھڈ کے ہتھیاں اتر جاندے
اے مز اٹے چار دانی دے نال مٹھیاں دیوں پلٹ نظر انداز اے حمیدہ چار پالی وچ پائے
اپنے نرم نرم کچے ہتھیاں نال یاسمین نوں پھڑاؤندی اے۔ دونوں نظر غریب پائے چپ چاپ
چاہدے گھٹ پنڈیاں نیس۔ یاسمین حالے اپنے مطلب دی گل بات راندھدی نیس
بہندی تے ہٹا عزیز دوڑھیاں لکھیاں جو ان کڑیاں نوں نال لے کے چوبارے وچ وارد
ہونڈ اے۔ حمیدہ جھٹ کھلی ہو کے ادھناں انبائیاں شکلاں دل بٹ بٹ دیکھدی اے
تے اک کڑی دے بھیاں تے ایہہ الفاظ تھرکدے نیس۔

"اسیں حمیدہ بانو نوں بلن آیاں آں۔"

”جی آیاں نوں۔ میرا ناں حمیدہ اے میں کیم خدمت کراں ہکتوں تشریف یائے“
تھاڑا آدنا میرے سر تھکتے تے۔“

حمیدہ بانو دے ایہ تھکتے بول جواں کڑیاں دے دل موہ لیندے نیں۔ دوجی کڑی
ڈاڈھے پیار بھرے انداز وچ آکھدی اے۔

”تنہاںوں جت بربست مبارکاں! انتھوی قسطا وار جی جولی کہانی کتابی شکل وچ
پچ گئی اے۔ اخلاق سدھار پرہیا نے ادباناں راک انھیں دھی پنجاب دی
رکھیا اے۔ ایہ لوک اپنی کتاب دیوں پن کاپیاں۔ اتے پرہیا دی پردھان بگیم

سروری ہوراں داک رتو نال ایہ تین سو روپے کتاب دا انعام
بیدہ بانو کتاب تے سو سودے تن نوٹ بیز تے رکھ کے رفیعہ دا مندر
بڑی گوہ نال پڑھدی اے۔

”پیاری حمیدہ بانو“

”سہل اپنی ان چھانی آپ تے پئی ہانواں اک خدمت پین دی، جازت دے کے پرہیا
دا بڑا ہی مان و دھیا اے اسے۔ پئی تھی بن کہانی دیا جتھ دی جیتی مان۔ ہان
چہرہ کر دے۔ وہیں دوستوں پرہیا دے دفتر وچ پڑھیاں نیں۔ میں کتاب دی
مبارک دین سی آپ چل کے تھاؤ دے کول آؤندی پر اخلاق سدھار پرہیا دا ورنا
جی تھوڑا سا اے۔ تے پئے کم پاروں اک پروی دھن نیں دی جے تسی دونوں مانتیاں پرہیا دے دفتر
لوچ شریب بیٹھتے تھا۔ بڑا احسان ہن دے گا۔ بیٹھ سروری

پروہن اخلاق سدھار پرہیا۔ لہور

حمیدہ بانو رفیعہ پڑھ کے جواں کڑی نوں آکھدی اے۔

”میں بگیم سروری ہوراں دے کہن موجب دیا کڈھ کے ضرور پرہیا دے
دفتر وچ حاضر ہواں گی۔ ایہ تین سو روپے تھی میری دلوں پرہیا دے دفتر وچ
جمع کروادینا۔ میں تے تھاؤ دے خلوص وال اسی نین پاسکدی۔ چاء دا گھٹ

پی لوؤ۔ پیار بھرے جذبے نال پیش کرنی آں

جوان کڑیاں عقیدت بھری نظر نال حمیدہ بانو دل دیکھدیاں نیں۔ ادھناں نوں
اپنے اگے پیالیاں دینج نظر آدن والی چاء پیچھے پیار خلوص دا امرت جا پدی اے
تے ادھنوں پی کے ادھناں دی روح نوں ڈاڈھا سرور آؤند ائے۔

جھٹ کو کچھوں جوان کڑیاں حمیدہ بانو کو لوں اجازت لے کے ٹر جاندیاں نیں۔ جد

تیکر ادھ کڑیاں ادھنوں نیں ہل دیاں۔ یاسمین دی نظر حمیدہ دی کتاب تے

جی رہندی اے۔ ادب دے کجھ دوتے گوہ نال پڑھ کے ادھ سوچدی اے
تیں وی تاں ایس کتاب دی لکھاری نالوں گھٹ پڑھی لکھی نیں؟

پر میرا علم برائیاں تے نفرتاں دے ہیرے وچ کسے نوں نظر دی نیں آؤندا
ایس توں دکھ حمیدہ دا علم نیکی تے بھلائی دے آسمان تے تاریاں دا انگوں چکرا
اے۔ ادب دے علم نے دلاں دے باغ وچ سچے پیار تے خلوص دے سجرے پھل
کھڑا تے نیہا۔ میرے علم نے حیاتی دیاں راہواں وچ جھوٹ۔ فریب تے کر دے کنڈ
کھیرن سواہن تیکر کجھ وی نیں کیتا۔

ذرا کچھ ایہو جیہاں سکھال سوچن سکھوں یاسمین نوں ایہ خیال آؤندا ائے۔
"میں اک پیشہ ور عورت آں۔ مینوں علم۔ ادب۔ پیار۔ خلوص تے نیکی بارے
سوچن دی کیہ لوڑ اے؟ جیہڑے کم نمائی آں ادھنوں توڑ چڑھا کے مینوں ایتھوں ر
جاتا چائیدا ائے۔ ایہ ارادہ کر کے ادھ فیرا اپنے مطلب دی گھل دا ایسراں ٹڈھنجد
اے۔"

تھاڈی صورت تے سیرت دا انگوں تھاڈی کتاب دا ناں وی سونباں
سچ مچ ایس کتاب نے پنجابی ادب دا ڈاڈھا مان ودھایا اے۔

جی۔ سوہنا تے رب داناں ایں۔ جھنے ساڈے درگے حقیر بندریں نوں چنگے
 لفظاں نال وڈیاں وی تہاںوں سوسنی خوبی بخشی اے۔
 ”سچ اے اوہ سوہنا ڈاڈھا بے نیاز اے۔ کسے نوں وڈی خوبی بخش دے اے۔
 کسے نوں نکل!! میری خوبی تہاڈیاں ڈھیر خوبیاں اگے سوچ نوں دیرا دیکھان
 دے برابر اے۔“
 یاسین اکھدی اے فیہ حمیدہ بانوں دے ایہ بول اوہ دے کناں نیک اپڑ
 دے نیں۔

دل دی اکھ نال دیکھیا جادے۔ تے دیوے دار تہ سورج نالوں کسے طراں
 دی گھٹ نیں۔ جے کر سورج باہریاں راہواں نوں چکاوند اے
 ایہ بول یاسین دے دل اُتے ڈاڈھا اثر کر دے نیں۔ اوہ دے چہرے دی
 رنگت توں انج جا پد اے۔ جوں اوہ کھرانٹ سرفی شکاری دی زد وچ آکے پوکریاں
 بھل گئی اے ادہنوں نمیدہ بانو دی گل واکوئی جواب نیں سمجھا۔ ایہ چرچ نکا عزیز جوان
 کڑیاں نوں بیٹھاں پیٹھ کے فیہ اُپر چہرہ بارت وج آ جاؤندا اے۔
 یاسین ادہنوں تھیٹ اپنے کچھڑ وچ بٹھ کے دس دس دے دو نوٹ اوہ دے
 ہتھ چہ پھیراؤندی اے۔ نکا عزیز نوٹاں دل نظر بھر کے نیں دیکھدا۔ یاسین ذرا کوچہ
 ادہنوں پیار کر کے اٹھ کھلوندی اے۔ اتے اوہ دے بھاں تے ایہ الفاظ تھک دے
 نیں۔ ”میرے آدن بارے تہاڈے پھرانے تہاںوں دس ای دتا جو دے گا؟
 آس اے۔ پئی تسی دیے سر میرے گھرا پڑ باؤ گے میں ڈیور نوں جیج دیں گی۔
 بن اجازت دیوہو جو کھے پروہیاں دی دعوت واسر بندہ کرنا ایں۔ اللہ ہی۔
 ”میری دلاں ایہ حقیر نذرانہ قبول کرو۔“

حمیدہ بانو اپنی کتاب دی اک کاپی یاسمین نوں بڑے ادب نال پیش کر دی اے
 دوتاں دیاں اکھاں اک داری فیر چار ہوندیاں نیں۔ اتے یاسمین کتاب حمیدہ بانو
 دے ہتھوں پھڑکے نئے عزیز نال چو بارے توں مٹھیاں اتر جاندی اے ۔

مشہی کے آبادی توں کچھ دھبے رونق جیسے ملاتے پرچ اک دو منزلہ
 عمارت دسری اسے عمارت دے سامنے بس سٹاپ دوہاں دے دچکارنگی جیہی
 پکی سڑک، اتے آل دوالے چھوٹے چھوٹے مکان تھوڑی تھوڑی دتھوتے نظر آونے
 نیں۔ ایہ مکار ارشاد احمد دا خفیہ اڈا اسے جس دا ادھبے کچھ حواریاں، یاسین تے
 بشیر موٹے توں ہوا ہونے نوں پتہ نیں ہوندا۔ جدوی کوئی وٹھی واردات کرن
 دا ادھنوں نوں دیا ہتھ آوند ائے۔ تاں فیراہہ سکھے اوس بدکاری دے مادیہ دوزخ پُچ
 کٹھے ہوجاندے ہن۔ قانون دے محافظاں تال اثر دسوخ رکھن والے ارشاد احمد دی
 دولت اودے تے اوس دے بدکاری تے بدکردار حواریاں دا وال دی دنگا نیں ہون
 دیوندا۔

عمارت دا بٹا لنگھیاں امی کھبے ہتھ اُپر ہاون دایاں پڑیاں تے جتے پاسے
 اک کمرے دا بوٹا دب ائے۔ چو کھبے ملے چوڑے کمرے وچ اک وڈی سادی میل
 دے آل دوالے ارشاد احمد، چاچا پھل پھل، تن (نقلی اخبار نویس) کرسیاں تے بیٹھے
 شراب پیندے ہن۔ ارشاد احمد کھڑی کھڑی کمرے دے بے دل تک ائے۔

یاسین تے بشیر بوٹا حمیدہ بانو نوں دعوت داسدے کے، پہلاں توں مٹھی
 بولی گل بات موجب خفیہ اڈے دے کمرے وچ اپڑے نیں۔ ارشاد احمد دے تن
 حواری (نقلی اخبار نویس) کھڑکھڑ ہندے ہن، ارشاد احمد پھل پھل دی حالت دیکھ
 کے آکھدا اے۔ بشیر توں کمرے دے باہر کرسی دھاکے بیٹھ تینوں دیکھ کے چاچے
 دی پھل پھل مٹھی ہو گئی اے۔

بشیر موٹے نوں باہر ہا کے ارشاد احمد تے یاسین دونوں اُپر لے کمرے وچ اپڑ
 دے نیں اوس تے جیسے کمرے چ اک بیڈ تے دو تن کرسیاں دے ہوا ہون کوئی خاص

چیز نظر نہیں آؤ گی۔ یاسمین اپنا کرمی برقداد کے اپنے ہتھ وچ پٹری ہوئی حمیدہ بانو
دی کتاب بدلتا کرتا ہے۔ ارشاد: اس کتاب سے ابدے نال کوئی گل بات
نہیں کر دیا جھٹ کو بھیجیں یاسمین دے یہ یہ اس کا ابدے کنال تیک اپڑوے میں۔
”میں اپنا ادھاکم مٹا آئی آں۔ بشر چھ کو وجے تیکر تہا ڈانٹکار پچاہ کے چھ لے
آوے گا۔ تسی اوبہ انعام اتے میرا باقی پنج سو روپیہ تیار رکھو۔ اپنا کم پورا کر کے اسیں
اک منٹ دی ایتھے نیٹیں ٹھہراں گے۔“

ارشاد احمد گٹ دی گھڑی دل جھات پاسکے اکھدا اے۔

برایں ۱۰۰۰ روپے ہیں۔ اوسناں دے آدن جی حالے پار گھنٹے دی دھتہ اے۔
تسار۔ داناں نے اپنا کم کسراں نبھانا ایں؟ ابدے تے چنگی طرحاں گوہ کر لو۔
میں اوسناں دے آدن تیک ایٹیاں بنائاں

ارشاد احمد اینا کیسہ کے تھلے ٹر جاند اٹے۔ اتے یاسمین دیلا پیادن لسی حمیدہ

بانو دی کتاب پڑھن لگ پیندی اے۔

کتاب دے درتے تھکن دے نال نال یاسمین دے دل دیاں دھڑکن تیز ہو
جاوئیاں نیں۔ دل تیناں داک اک اک اکھرا ابدے دل دے نیر خانے چہ تاریاں ڈانگول
چکھ اٹے۔ تے اوسناں دے لشکاریاں نال یاسمین دے گندے ذہن اُتے کاخ
وی طرحاں چھائے ہوئے بھٹڑے خیال کم ہو جاندے نیں۔ بُرائیاں دانا پاک جذبہ۔
اوبہ ادھیان اپنی دل موڑن دا چار کر دے اٹے۔ پرا اوبہ اندر غفلتاں دی نیندر
سُستی ہوئی عورت اُڑے۔ اسی اُٹھ کے اوس دے سامنے آن کھلندی اے۔ تاں
نیر اوبہ ایہ بول دواں دے دچکار کھل ناپاک جذبے دی کندھ ڈھا دیونہ دے
نیں۔ یاسمین ہوش کر۔ توں کدوں تیکر مونہوں مٹھے تے دلوں کھوٹے تماش بیناں
دے اشاریاں تے سچدی رہیں گی۔ ایہ جو بن ڈھلدا پر چھاواں ایں۔ جدوں ایہ
تمیتھوں دکھ ہو گیا۔ خیر کسے نے نیری دات دی نیٹیں کُچھنی۔ اوسے کسے نال کیتی ہوئی
کوئی نیکی امی تیرے کم آوے گی۔ ادہ گلاب دے سجرے پھل درگی کڑی نوں آج
کندیاں دے وس پن توں بچالے۔ مینوں پکا یقین ایں رب ایس نیک کم پاروں

تیرے سجے گناہ صاف کر دیوے گا۔ توں ماں دی سکھ چوں بہم لین والے معلوم وانگوں
گناہاں توں پاک جا پیس گی۔ تینوں بدکاریاں دی کاخ دھون دی خاطر اپنا لبوہی
دگنا پوے تاں پرواہ نانہہ کریں۔ اسیں فانی دنیا دچ فنا ہون والی جان دے بدلے
بیشاں دی حیاتی بخشن والا ایہہ سودا بڑا ای سستا اے۔

یاسین اپنے اندر لی عورت دیاں ایہہ گلاں دل دے کناں نال سُن کے حمیدہ
بانو دی کتاب سینے نال لالیندی اے۔ تے اوہے ادب دے دل دیاں دوشکیاں
چوں ایہہ الفاظ نکل کے ادب دے بھاں اُتے خمر کمرے نیں۔

حمیدہ بانو اتیرے لفظاں دے آنکھیں موتیاں نے میرے دل دا خزانہ بھرتا
اے توہنج پُچ میرے ابلیلے دیس پنجاب دی اک اگھی دھمی ایں۔ مینوں تیرے اُچے تے
پچھے خیالاں دی قسم۔ میں تیری عزت داسودا کرن والے بے غیرت مکاراں دے
اراوے مٹی دچہ مارا دیاں گی۔

حمیدہ بانو دی غیرت بچاؤن لئی جان دی بازی لاؤن دا کچھ کر کے یاسین اپنے
گٹ دی گھڑی دل بھات پاؤندی اے۔ گھڑی دیاں سوہیاں دس دیاں نیں پنی
چھ دجن چلس پنچ کمنٹ باقی رہ گئے نیں۔ اپنے چرچہ موڑ کار دے مارن دی داغ
ادب دے کناں تیک اڑدی اے۔ اوہ بجلی وانگوں کمرے چوں نکل کے پوڑیاں اترو
اے۔ اوہ بول محسن، حمیدہ بانو، نکاح، یزائے اوہناں دے مگر بشیر مٹا عمارت
والو ناں لنگھدے نظر آؤندے نیں۔ ارشاد احمد کمرے چوں نکل کے محسن توں اندر
لے جاؤندے اے۔ یاسین بشیر موٹے نوں کمرے دے باہر کرسی تے بہن دا
اشارہ کر کے جھٹ حمیدہ بانو تے نکلے۔ یزائے کمرے دچ لے جاؤندی اے۔
مٹیہ کمرے دچ چا چا چھل چھل تے نقل اخبار نویس محسن نوں جی آیاں نوں۔
آکھن لئی اپنی تھاں نوں مٹیں بلدے۔ اوہناں دا ایہہ دیکھ کے محسن نوں
کچھ حیرانی ہوندی اے۔ اے اوہناں دے اگے بیل لے پی

ہوئی شراب دی برس دل بھات پا کے ادب دے مٹھے تے وٹ پلے جاندے نیں۔
پرفیوادہ سوچا اے۔ پئی ارشاد احمد اپنے بلن والیاں دی خاطر تواضع لئی ایہہ

سر بندھ کیتا ہونا ایس۔ مینوں یار دی یاری نال واسطہ اے۔ اوہ دے عیبیاں نال کوئی غرض نئیں، اوہ اک خالی کرسی تے بہ کے اپنے بیگ وچوں کچھ کاغذ کڈھ کے آکھدا اے۔

نواز احمد دی کھوج کدھن بارے، میرے ایہہ معنوں اخباراں وچ چھپ چکے نیں، ایک نقل اخبار نویس جھٹ اوہ دے مجھوں کاغذ کھوکے ٹوٹا ٹوٹا کر دیندا اے۔ اوہ دی ایہہ حرکت دیکھ کے عمن دیاں اکھاں غصے نال لال ہو جاندیاں نیں اپنے چرچہ دوجے نقل اخبار نویس دے ایہہ الفاظ عمن دے کنال تیک اپڑدے نیں، ہن نواز احمد نوں بھن دی کوئی ٹوڑ نئیں۔ ارشاد احمد ہوراں ایس مسے دا اک ڈاڈھا چنگا تے سوکھال لبھیا ہے۔

عمن تباں نقل اخبار نویساں دے بدلے ہوئے تیور دیکھ کے گھوری پاکے ارشد احمد دل تک اے۔ شراب دے نشے چہ بدست اوہ یار مار موہوں کچھ نئیں بولدا۔ اوہ دے اشارے تے چاچا چھل چھل پتے موتیاں دا اک قیمتی مار کھیے وچوں کڈھ کے آکھدا اے۔

”کن کھول کے کسن نے او۔ ہاؤ اینوں بن نواز نوں لبھن دا خیال چھڈ کے، سڈے ارشاد جی نال حمیدہ بانو دا نکاح کرنا پڑے گا۔ ساڈا ایہہ اخیر فیصلہ اے۔“ اک ماں ”کہن پاروں چو کھی رقم تیرے کھیے وچ ہووے گی۔ اتے ایہہ پتے موتیاں دا مار حمیدہ بانو دے گل وچ پے کے اوہ دے حسن نوں چارچن لا دیوے گا۔ بول کیہ صلاح ایہہ تیری؟“

ایہہ لفظ عمن دے دل وچ تیراں دا انگوں و جدے میر۔ اوہ اک زخمی شیر دی طرحاں بھجک مار کے کہند اے۔

”لہنی زبان نوں لگام دے آوٹے بڑھیا آجے بن اگے کوئی گل کیتی۔ تاں میں تیری جیہہ کچھ لوال گا۔“

چاچا چھل چھل ادب دی بھجک نال تیک کے کرسی نال انی تھتے ڈھیبہ پنیہ اے ارشاد احمد تے اوہ دے تنوں حراری انھ کے کھلو جاندے نیں۔ اتے چھاتی تان کے کھلے عمن دی ایہہ اُچی دا ج سارے کرے وچ گو بندی اے۔

”یاری دے ناں نول دُٹا لاون دالے شادو کتے! فریہ سکار! توں میری
 لاش توں لنگھ کے دی اپنے ناپاک ارادے چہ کامیاب نیں ہو سکا“
 ایہہ گل سنندیاں سساری ارشاد احمد داک حواری عمن دے منہ تے پوسے
 زور نال سکار د اٹے۔ اوہا بھرواں دارنہہ کے محسن دے قدم کرسے دے بوسے
 دل ددھدے نیں۔ پرتناں ویریاں دا اپنے گرد گھیراو کھیکے، اونہوں اونھوں محسن دی
 کوئی صورت نظر نیں آندی۔ تالیر اوہ جان تل تے رکھ کے اونہاں دا مقابلہ کرد اٹے
 ارشاد احمد نوں ایہہ گل جیگل طرحاں یاد ہر دندی اے۔ پئی عمن چو کھا چر اپنے شہر وچ سکا
 بازمی دے مقابلے جت دارہیا اے۔ بن ایہہ بیا سکیا دی آسانی نال اپنی بارشیں
 منے گا۔ ایہہ سوچ کے ارشاد احمد اپنے کھیسے چوں گویاں نال بھریا پستول کٹھ لیندا
 اے۔ پرگتھم گتھ دی لڑائی پاروں اونہوں گولی چلاوے دامن قمانیں لھیدا۔ اوہ اُچی اُچی
 بول کے اپنے حواریں نوں بلا شیریں دیندا اے۔ اوہ بے تمنوں حواری دی مدد کرسے
 مار مار کے عمن اُتے بھروں حملے کردے نیں۔ پراوہ جتی سستی شیر دل جوان اونہاں نوں
 زیر ہوندا نظر نیں آکھندا۔

ارشاد احمد دارولاتے اوہ بے حواریں دے دھاریاں دی واج اُپر لے کرے
 وچا پڑ جادندی اے۔ حمیدہ بانو تے نگا عزیز گھاہر کے یاسمین دے منہ دل تے نیں
 یاسمین جھٹ سمجھ جادندی اے۔ پئی ارشاد احمد تے اوہ بے حواری ریتھے تھیں۔
 تے اُتر آئے نیں۔ اوہ اپنا کرچی برقع حمیدہ بانو نوں پھڑا کے آکھدی اے
 تئیں پھتیا نال اپنا برقع لاہ کے منیوں دے دیہو داتے ایہہ میرا برقع پاکے میرے
 نال اتھوں نکل چلو۔ ایٹھے تھادی عزت خطرے وچ اے۔
 اپنی جان نالوں پیاری عزت، پیون دی خاطر انکھی حمیدہ بانو شیرنی دانگوں نن
 کے کھل جادندی اے۔ دونوں اپنے برقعے دتا کے ٹافٹ پوڑیاں اُتر دیاں نیں۔
 یاسمین نئے عزیز نوں کچھ ٹاپ لینی اے۔ بشیر موٹا اونہوں کالے برقعے وچ دیکھ کے
 حیران ہوندا اے۔ یاسمین اونہوں کن وچ اک ضروری گل سمجھ جادندی اے۔ اوہ پھردی
 چٹان بن کے کمرے دے بوسے وچ کھل جادندا اے۔ اتے حمیدہ بانو تے یاسمین تیزی
 نال قدم ودھا کے عمارت دے وڈے بوسے چوں باہر نکلیاں نیں۔

یاسمین نکتے عزیزوں کچھڑوں نیٹیں اتار دی۔ اتے حمیدہ بانو نوں آکھدی اے
تسے ذرا کوچہ سائے بس ٹاپ تے کھو دو۔ نکاح عزیز تے تہاڈا دوجا بھرا بنے اوتھے
تہاڈے کول اڑ جاون گے۔ بہن تہاڈی عزت نوں کوئی غطرہ نہیں۔“

حمیدہ بانو دے قدم بس ٹاپ دل ودھدے نیں۔ اتے یاسمین مڑ عمارت دے
اندر لکھ باؤندی اے۔

بشیر موٹا موٹے کمرے دے بوہے اگوں نیٹیں بدلے۔ یاسمین نکتے عزیزوں کچھڑوں اتار
کے کالابرق لاندی اے۔ بشیر موٹا جھٹ ادھرے کولں برقع پھڑ

لیندا اے۔ تے فیر نکاح عزیز تے یاسمین دھنوں کمرے وچ اٹھدے نیں۔ اندر جیون
والی لڑائی مار کٹائی چہ کھن دا پتہ بھاری نظر آوند اے۔ ذرا کوچہ کچھڑوں ارشاد احمد دیاں
انگلیں پستول دے گھڑے تیک اڑ جاون دیاں نیں۔ یاسمین جھٹ اگاہہ ودھو کے آکھدی
اے۔ گولی چلاون دی لوڑ نہیں۔ ادھ سر بھرا اپنی موت آپ ہی مر جادے گا۔ تہانوں
اپنے شکار دی فکر کرنی چاہی اے۔ میں حمیدہ بانو دا معاملہ جنگی طرحاں ٹھیک ٹھاک
کرائی آں۔ تسے اُپر جاکے دیکھو۔“

ارشاد احمد ذرا کوہس کے پستول کھیسے وچ پالیندا اے۔ ادھرے توں تھوڑی
جہی دھرتے وڈی سارن ٹیل اُتے شراب دی بوتل تے کچ دے گلاس دیاں کرچاں
کھل رہیاں نظر آوندیاں نیں۔ اتے نال ای محسن دا بیک دی۔ یاسمین چورا کھیں ادس بیک وچ
چاچے پھل چھل نوں پتے موتیاں دا لہا پاون دیاں دیکھ لیندی اے۔ ارشاد احمد نوں
چھل چھل دی ایس حرکت دا کچھ پتہ نہیں لگا۔ ادھ بدست شرابی اپنی ناپاک خائیش
پوری کرن لئی بو لے بو لے باہر نکلا اٹھے۔ ادب دا رخ اُپر جاون والیاں پوڑیاں دل
دیکھ کے یاسمین جھٹ بشیر موٹے نوں اشارے نال اندر سدھ لیندی اے اتے
چاچے پھل چھل نوں خوف پاروں وڈی سادی میز میٹھاں کُن دے سواہور کوئی
تھاں نہیں بھدی۔ یاسمین ڈاڑھی پھرتی نال محسن دے بیک وچوں مونیاں دا ہار کٹھ
کے بشیر موٹے نوں اک خاص اشارہ کردی اے۔ ادھ جھٹ ارشاد احمد دے تنہاں
حواریاں تے ٹٹ پیند اے۔ ذرا کوچہ پھ ادھرے لوبے دانٹوں پکے پھل دا اک

اک رقا لکھ کے تنوں تواری جوں تے ڈھیر پندے میں۔ تاں فیہ یا سمین جھٹ من
وا بیک ادبے ہتھ پھڑا کے آکھدی اے۔

تہاڑے نال دھوکھا بویا اے۔ اوس مقار ارشاد احمد دے مڑا کرے دچ آدن
توں پسوں تھی پھیتی نال اتھوں نکل جاؤ۔ حمیدہ بانو باہر بس شاپ تے کھل تہاڑوں
پئی اڈیک دی اے۔

عمن اوہرے دل بھروی نظر نال دیکھ کے سوچد اٹے۔ پئی ایہ اوہری زنانی
کدرے مینوں منسریپ تاں نیس دے رہی۔ "اینے چرچ نئے عزیز دے ایہ بول ادبے
کتابن تیک اپڑ دے ہن بھابی! آپا باہر کل ملی گئی اے۔ مینوں اوہرے کول
لے چلو ادبے نال ای شرابی ارشاد احمد اُپروں بڑھک اداٹے۔
"یا سمین میرا شکار کتھے رکھیا ای!!"

ارشاد احمد دی واج تے نئے عزیز دے الفاظ من نوں اپنی ایس تسلی لئی چو کھے
وزن دار بپدے نیں۔ پئی حمیدہ بانو دی عزت من خطرے توں باہر اے۔
تاں فیہ ادبے جھٹ نئے عزیز نوں کچھڑ پک کے بدکاری دے اوس حاویہ دوزخ چوں
نکل جاوند اٹے۔

جھٹ کو پچوں ارشاد احمد مڑا کر سپج پرت آوند اٹے۔ ادبے ہی حالت باہر اے

کتے ماگول جا پدی اے۔ یا سمین تے بشیر دوتا ادبے دل گوہ نیس کردے۔
ارشاد احمد اپنے تنوں حواریاں نور جوں تے ڈگا دیکھ کے لکارا مارداٹے
اڈے چاچھل چھل اتوں کتھے مر گیا ایں۔ میرے دونوں شکار کدر نس گتے نیں؟
میں تیرا منز بھیدیاں گا۔

چاچھل چھل کنبہ اکنبہ اوڈی ساری ٹیل بیٹھوں نکل کے کنبہ اٹے۔
ارشاد جی! تہاڑے شکار نستے نیں۔ نسا دتے گئے نیں۔

اڈے کیہ پیا بھجارتاں پاؤنا ایں۔ کھل کے گل کر۔

ارشاد احمد چھل چھل نوں قہر بھری نظر نال دیکھ کے پچھد اٹے۔ یا سمین تے

ادبہ ہی نظر نہیں پندی۔ اپنے چرچہ ارشاد احمد دے تینوں حواری سُرَت سنبھال کے کھلو جانے میں۔ اتے اک حواری اگانہ دودھ کے اکھد ائے۔

چاچا پھل پھل ٹھیک کہند ائے۔ ارشاد جی اساڈے شکار یاسمین تے بشیر موٹے نہیں نساو تے نیں۔ انہاں نوں جیونیاں نیں چھناں چائیدا
ایہ انہونی گل سن کے ارشاد احمد دی شراب واسارانشہ لہہ جاوند ائے۔

ادبنوں یاسمین تے بشیر موٹا نال نال بڑے ٹھاٹھ نال کھلو تے نظر آوندے نہیں اتے
ادہ کھیسے وچوں سپتول کڈھن لئی اپنے سجے ہتھ نوں حرکت دیوند ائے تینوں حواری
دی سینے تان کے اگانہ دودھ دے نیں۔ یاسمین جھٹ بشیر موٹے نوں اشارہ کر دی اے
ادہ شیر و انگوں ارشاد احمد تے بھیسٹ د ائے۔ تنان حواریاں نوں ادبہ دے تے ہتھ
کھن دی جرات نیں بوندی۔ بشیر موٹا سپتول کھو کے یاسمین دے ہتھ پھڑاوند ائے
ادہ گولیاں کڈھ کے خالی سپتول مڑ ارشاد احمد دے حوالے کر دیوندی اے۔ ارشاد احمد تے
ادبہ دے حواری بٹ بٹ اک دہ بے دامنہ کمرے نیں۔ چاچا پھل پھل گھاہر کے
ارشاد احمد دے کئی وچ کھسر کھسر کر ائے۔ اتے فیر ارشاد احمد دے ایہ الفاظ
کمرے چر گونجے نیں۔

”تنسی اچھے امی بیٹھو۔ میں تے چاچا پھل پھل
اک ضروری کم کر کے

ہنے آونے آں۔

ایس کجری تے ادبے دے نال فیر کسے دیلے چگی طرماں بڑواں گے
تنوں حواری سر بلاوندے نیں۔ ارشاد احمد جھٹ چاچے پھل پھل نوں نال لے کے
باہر ٹر جاوند ائے۔ ادبنوں ایس گل دا اکا ای پتہ نیں لگا۔ پتی یاسمین تے بشیر موٹا
پر چھوہیں دانگ ادبہ دے گھر لگے ہوئے نیں۔“

لبس سے شاپ توں بس نہ بہن پاروں عن۔ حمیدہ بانو تے نہتا، زیر اک
 مانگے وچ بہر کے چھتی نال اپنے گھرا پڑے میں۔ عن نہ محل جیسا ہو سکے دیڑے چ
 ڈھٹی ہوئی مہی تے ڈھسہ پیند ائے۔ ارشاد احمد دے حاریاں نال ہون والی لڑائی
 دیں گجیاں ستاں ادہا جوڑ جوڑ بل دیونڈیاں نیں حمیدہ بانو نوں او سنے اہرے انگ
 انگ دی پیڑ واکوئی دارونیش لبھدا اوہ عن دے پھوڑے وانگوں دکھدے جوڑاں
 نول کپی ڈھیم واسیک دیونڈی اے۔ حالے ادہنوں ذرا جن دی چین نیں آؤندا
 ماں اپن اچیت مکان دابو باکھڑ کن دی واج عن دی پیڑ وچ ہو روادھا کر دیونڈی
 اے۔ اوہ حمیدہ بانو تے تے عزیزوں کرے وچ جاون دا اشارہ کر کے کنڈی کھولن
 لئی بڑی مشکلاں مکان دے بو بے تیک اپڑ وئے۔ بو باکھڑیاں ساراں ارشاد احمد
 چا چا چل چل۔ اک تھانیدار تے دوسپا ہی اندنگھ کے مکان دے دیڑے وچ کھلو
 جاون دے نیں۔ حمیدہ بانو ڈوٹھی تیراں جو کے کرے دے بو ہے دی جتھر وچوں ادہنوں
 نوں دیکھ دی اے۔

عن دیاں تال چھکھاں وانگوں کنڈیاں نیں۔ ادہرے مونہوں گل نیں نکلی
 جھٹ کو پھوں۔ تھانیدار پار چویرے جھات پاکے اکھدا ائے۔
 "اسیں ایس مکان دی تاشی لین لئی آئے آں۔ ارشاد احمد ہراں دے گھروں
 سچے ریتیاں دا قیمتی پار چوری ہو گیا اے تسی آج اک دعوت دے سلسے چر اونٹے گئے
 سو۔ ایس لئی ارشاد ہو رہی تھاڑے تے چوری دا شبہ کر دے نیں۔

تھانیدار دی واج عن کے حمیدہ بانو داؤں لوں کنڈیاں ائے۔ دونوں سپا ہی اپنے
 افسر دے حکم نا آتا تاشی لین لئی اگانہ ددھدے نیں۔ عن چپ چاپ گم سم کھد بیٹ
 بیٹ ادہناں دل دیکھدا ائے۔ سپا ہی حالے کرے دے بو بے کول ای اپڑ دے

غیر۔ تاں ایہ گربدار داج زنجیر بن کے ادبناں دے پیراں نوں جکڑ لیندی اے۔
 ”تلاشی لین دی ٹوڑیاں۔ مار میرے کول اے۔“

سپاہی۔ تھانیدار۔ محسن، ارشاد احمد تے چاچا چھل چھل جھٹ اکو داری پچھانہ
 پرت کے دیکھدے نیں۔ ادنہاں نوں یاسمین پے موتیاں دا مار ہتھ دچ چٹر کے
 بوہے چ کھلی نظر آوندی اے۔

تسی کون او؟ تے ایہ مار تھانڈے ہتھ کیوں آیا؟

تھانیدار دی امید داج ویٹھے وچ گونجی اے۔

”ایس سوال دا جواب ارشاد احمد تے اوہا ساقتی چنگی طر حال دے سکدے نیں
 یاسمین اکھدی اے۔ ارشاد احمد تے چاچا چھل چھل گھر کے اک دوجے دامنہ تکرے
 نیں۔ تھانیدار ادنہاں دل گوہ نال دیکھ کے کہند اے۔“

ارشاد جی ! ایہ کیہ پکڑاے۔ تسی ایس عورت نوں جان دے او؟

ارشاد احمد دے مونہوں پہلاں۔ ”ہاں! تاں فیڑنیں! نیں! او دے نکلے جوئے
 الفاظ تھانیدار نوں ڈاڑھے تنک وچ پادیوندے نیں اوہ ذرا کوہر چاچا چھل چھل تے
 ارشاد احمد دے پھرے دی بدلی ہوئی رنگت دیکھ کے اکھ اٹے۔“

ارشاد جی ! ایہ گھر والے بے تصور باپ دے نیں انہاں نوں تنگ کرن دی ہڈ
 نیں، تسی تے ایہ عورت دا کوئی بندہ موتیاں دا ہار لے کے تھانے اڑدے۔ میں
 ادرتھے تھانوں اڈکیں آں!

تھانیدار ارشاد احمد نوں ایہ حکم دے کے دھنوں پابیاں۔ س نال ادتھوں ٹر جودنا
 اے اوہے مگروں ارشاد احمد تے یاسمین دی ڈاڑھی تنگڑی جھڑپ بردندی اے
 ادنہاں دیاں تلخ گلن باتاں حمیدہ بانو تے محسن سائے ایہ سبھے راز کھول دیندیاں
 نیں۔ پیٹی یاسمین اک پیشہ و عورت اے۔ اتے ارشاد احمد نے اُبدے نال رل کے۔

حمیدہ بانو دی عزت لٹن لئی اک ڈاڑھی خطرناک سازش دا جال وچھایا سی۔

مونہ دی کھان مگروں ارشاد احمد غصے وچ آکے کھیسے دچوں پستول کڈھ لیندا

اے۔ پر سینہ تان کے کھل یاسمین نے اوہری گدڑ بھکی ذرا اجاں دی انڑنیں ردی
 اخیر اوہ تے چپا چھل پھل مارے جواریاں دانگوں عمن دے مکان چوں بکل کے تھانے
 وارنخ کر دے نیں۔ ادنہاں نوں مکان دے باہر کندھ ادبے لگ کے کھلا بشیر موٹا
 نظر نیں آوندا۔ یاسمین جھٹ بوسے وچ آکے، اپنے ساتھی دے کن چہ کجھ آکھدی
 اے تاں فیرواد دی موتیاں دا ہار لے کے، ارشاد احد دے مگر تھانے رٹ
 جاؤند ائے۔

یاسمین مڑ مکان دے ویڑے وچ آن کھلوندی اے۔ محسن ادبے ول
 گوہ نیں کردا۔ حمیدہ بانو تے نکاح کرے چوں باہر نکھڑے نیں۔ یاسمین نوں حمیدہ بانو
 نال اکھاں چر کرن دی بہت نیں منیدی۔ اپنے چرچہ بڑی ڈاکیہ مکان دا بونا چوڑ پوٹ
 کھلا دیکھ کے، اک بند لفظ اندر سٹ دیوندا اے عمن دے چھہاں دانگوں کندھے
 پیر ہو لے ہو لے آگاہہ دھدھے نیں۔ اوہ ادھر کھیاں اکھاں نال نہ فہ پڑ کے
 دیکھ اٹے۔ اتے کاغذ تے لکھے ہوئے اکھراؤ بنوں اپنی موت داسنیا جاپے
 نیں اوسے ادب ایل ڈب دا تے ڈھٹ وچ زور زور دی دٹ پھدے نیں
 اوہ چپ چپ کاغذ حمیدہ بانو نوں پھڑا کے رفع حاجت لئی آپر کوٹھے تے جادوں
 دا چادر کر دائے اتے حمیدہ بانو دیاں نظراں کاغذ دی ایسی تیری تے جم جاونیاں
 نیں۔ پتر محسن! آفرین ایس ادس ماں تے۔ حمیدہ بانو کھ چوں

تیرے درگے انجلی پت نے ختم تھیاں کئی جہینیاں توں نواز بارے
 اخباراں وچ پھنپن والے تیرے درجہ ہرے مضمون پرستی آں۔ توں
 حمیدہ بانو دے سکھ دی خاطر جو قربانیاں پیدیاں ایس ادنہاں نوں
 سہرا ہون لئی لفظ نیں لکھدے۔

تینوں ایہ جان کے ڈاؤنھا دکھ ہو دے کا پئی تیرا جگر میاں تے
 میرے جگر اٹوٹا نواز، اگست ۱۹۴۷ء دے بند و سرف ددی
 نظر ہو چکیا اے۔ میں پہلاں لئی داری ایہ منہو کس خبر تیرے کماں

ٹیک (پڑاؤن دا چارہ اگر چکی آں۔ پر اپنی اکھیل دے نور کئے پتر
نوں مرحوم مکھن دی نیوں بہت نیس سی پیندی۔ میں ایسے لہورتوں
دور کراچی وچ۔ جیاتی دے آخری ساہس پئی گئی آں۔ اُننے مین چھتی

دوجی دنیا چہ اُپر کے وچھڑے ہرئے نواز "نال بائیاں گی۔ میری آخری خواہش
اے۔ پئی توں حمیدہ بانو نال نکاح کرے۔ ادبہ ایس دنیا پر تیرے سوا کوئی
بہدرو نیس۔ رب تہا نوں سکھ رکھے۔

ہمارا۔ نواز دی بے نصیب ماں

اپنی سس دا ایہ درد نام پڑھ کے حمیدہ بانو دیاں نظراں پتھر اجاڑ دتاں
مُحَن ایسے چرچہ کوٹھے دی آخری پوٹری تے اُپر کے رُکد ائے۔ ادبہ سے چہ اک
تدم دی اکا نہ ودھن دی سبت نیس دمنہ دی۔ یاسمین تے نکاح۔ بیکہ سے ادبہ
دل تے کہی حیران کھلی حمیدہ بانو دل کھا بری ہوئی نظر نال دیکھدے۔ میں۔
دیکھدیاں امی دیکھدیاں محسن دے قدم اکھڑ جانے نینا۔ اتے ادہ اپریل

پوٹری توں الٹ بازیاں کھوند، رطو پڑے وچ ڈھکیہ پیند ائے۔ یاسمین
تے حمیدہ بانو ہوا دا نگول اڈ کے ادبہ سے اُپر جھکدیاں نیس محسن یاس بھری نظر
نال ادبہاں دل ایک آخری جھات پاؤنا ائے۔ پنہ نیس کمیڈی کل کمں لئی ادبہ
بجھ پھڑکدے نیس؟ پر جابر موت محسن دے بلھاں تے ہمیشہ لئی چپ دا بندرہ

ادبہ دی اے !!!

ایہ ذرا کوٹھ پر چھ دی موت دے روپ وچ آؤن دالی قیامت یاسمین
کولوں دیکھی نیس جاندی۔ نکاح۔ یز اُچی اُچی چکیاں مارا۔ ائے۔ اوس معصوم دے
نال گھر دی ہر شے تے کندھاں بنیرے دی زار زار دندے جا پدے نیس۔ پر
پتھر بن کے سدھھی تھک کھلی حمیدہ بانو دے خشک دیدیاں وچ اک اتھر دی نیس
دسدا۔ ادبہ دی حالت دیکھ کے یاسمین نوں جھٹ ایہ خیال آؤنا ائے پئی ایہ

سکتے دھچ آئی ہوئی دکھیدی نوں جے ہن ردن تے مجبور نہ کیا گیا۔ تاں فیرون والے
دی جدائی داوڑا کوکھ اوہی جان نوں کوئی ڈاڈھا روک لادلوے گا۔

باسین ایہ سوچ کے ٹانٹ عمن دی لاش چکری اسے۔ حمیدہ بانواپنی تھاں
توں نیں بلدی۔ یاسین لاش منجی اتے پاکے اذہوں لاش دے سرٹانے کھلار دیندی آ

پر پتھر دے بُت داٹوں کھل اوہ کرماں ماری ذرا جی دی حرکت نیں کردی۔
تاں فیرو یاسین دے بُھاں اتے ایہ درد بھرے الفاظ نکلے نیں۔

ایہ دھروکھ حمیدہ۔ تیرا بدمردی بھرا تینوں ہیشاں لئی کلیاں پیٹھ کے ٹر گیا اسے۔
توں دینا دھچ کلم کلی رہ گئی ایں۔ ہن تیری کسے نے وات دی نیں پھنپی کہ تھر جائیں گی؟
کیہ کریں گی؟ تیرا تے تیرے بچے ویرا کیہ حال ہو دے گا؟

تیری ناراد جیاتی دے دینھ کیویں من گئے؟ اپنے بھٹے لکھیاں تے ڈھاواں
مار مار کے روڈا روڈ چھتری کوچ دی طرحاں کُراتے پھیں داٹوں ٹرٹ کے ترھتی
پا اپنے پنجواں دے ہرھ نوں ڈک کے ناس نہ رکھ۔ اچی اچی دین تے پاڑے پاپا کے چندے
نکھ لکھن والے داعرش ہا دے۔

یاسین دے ترلے پاپا کے بولے ہوئے ایہ بول، حمیدہ بانو دے دل اتے ماری
ضرباں لادندے نیں۔ اوہ چپکال مار مار کے روندی۔ کُرا لادندی نے پاڑے پاؤندی
موت دی گوری دھچ ستے، محسن دے ہراتوں سرداری اسے۔ اوہ بیاں زلفاں
دے سارے دل کھل جاؤندے نیں۔ اوہ بے گلابی کٹھ تے یاس دی زردی چھپا جائی
اسے۔ اوہوں اپنے بچے ویر دے منجھو پونجھن داوی خیال نیں رہندا۔

اتے اوہناں دوتاں نوں کُرا لادندیاں دیکھ کے۔ یاسین دیاں اکھاں ای نیں۔
دل دی روند اٹھے۔ ایسے چرچہ بولیا کھڑکن دی واج اوہ بے کتاں تیک اپڑدی اسے
یاسین جھٹ بولے کول آکے باہر بھٹ پادندی اسے۔ اتے باہر کھل بشیر موٹا دہنوں
آکھدا اٹھے۔

”اوہ تھانہ رنہ موتیاں دا ہار لے کے مینوں تھانیوں ٹور دتا اسے۔ اوہ آکھدا

سہمی - ہن تیرے آون دی کوئی ٹوڑنئیں۔ ارشاد احمد تے چا پ چھل چھل دی اوتھوں ٹرکے
 تیں۔ میں اونہاں نوں اکھ آیل آں۔ پئی ایس پاسے دل مونہ مانہ کرنا۔ نیس تاں بڈیاں
 جھن دیاں گا۔“

یاسین اونہوں اوتھے ای کھدون دا اشارہ کر کے مڑا ندرے کرے دیچ آونہی ہے
 محسن دی لاش کول بہہ کے زار زار روندی حمیدہ بانو اوہدے دل گوہ نیس کر دی
 یاسین بچی جیسی میزدی درازوچوں کا غم تلم کٹھ کے کچھ لکھدی اے۔ اتے فیہ صیٹ
 بوجے دیچ آ کے بشیر موٹے نوں آکھدی اے۔

”توں ایس کا غم تے کھیاں ہو یاں چیزاں بھتی نال بازاروں لے آ۔ رات دے
 نوؤتجن والے نیں۔ کہہ رہے تیاں بندنا نہ ہو باون نالے اپنے نال کچھ بھیس مانس
 دکھنداراں نوں وی لیندا آویں۔ اپن چیت حمیدہ بانو دے بھرا محسن ہو ری فوت ہو
 گئے نیں۔ سویرے پوہ پھٹن توں پہلاں اونہاں نوں دفنان دا بند ولسبت کرنا ایں۔“

یاسین دے مونہوں ایہ درد بھری خبر سن کے، اوس پھر دل آدی دیاں اکھاں
 چوں ٹپ ٹپ اتھر ڈوگدے نیں۔ اوہ ڈاڈھانو جھں ہو کے بازار دا رخ کرد اٹے۔
 یاسین اونہوں پہلی وار کبے دی موت تے ایسراں روندیاں دیکھ کے اپنے دل
 دچ آکھدی اے۔ ”اک درد مند انکھی غرت دے غیراں دے جوان بوی موت نیں۔ ایس پتھر
 دل بندے نوں وی موم کرتا آے۔ اوہ کتاں عظیم انسان سہی۔“

کالی رات دا گھپ منیرا نیل گگن دے تاریاں نوں اپنی بکل دیچ لگا لیندا اٹے
 چار چو فیرویں غماں دے کالے تیر حمیدہ بانو دے دل ویچ وجدے نیں۔

اونہوں تے یاسین نوں اوس حشر ورگی ڈراؤنی رات دا اک اک پل، درصہ
 دا گلوں جا پدا اٹے۔ اوہ کمرے دے بوجے وچوں دی پٹرے چہ جھات پاؤندیاں نیں۔ اتے
 اونہاں نوں پنج پھاڑ منیری رات کٹدی نظر نیں آونہی۔ نکاعزیز روندار وندا حمیدہ
 بانو دے کچھ دیچ سو جا ندا اٹے۔ پر نیند رحیدہ بانو تے یاسین دے نیڑے نیس
 دھکدی جگاترے دے جا برتھ دواں دیاں کنول ورگیاں اکھاں چہ تنکھے نشتر چو بدے

نہ۔ کُندی رات ویلے اک درد بھری راج اوہاں دے کنل ٹیک اپڑ دی اے۔
 مکان توں ذرا کُودتہ پاکے سڑک۔ اے کُندی تے بٹھا اتھا فقیر اپنا دو جاگیت
 پھیر دے اے۔ اوس دے دُور سے ردیلے بول حیدہ انوفوں ہو ہوا اپنے دکھاں دی
 کہانی جا پدے نیں۔ واروں دِ پھری کوچ داٹکوں اوہ اتھا فقیر انہاں رہاں چ اپنی کوک
 سُناند اے۔

دل ڈاڈھا بے قرار اے۔ دل ڈاڈھا بے قرار اے۔
 میوں اپنا جُٹا۔ دل دے کرو دکھاں دا گھیر جا پد اے
 امبر دے تارے۔ کالے بدلاں او بے لک تے نیں۔ غم دے باغ اُتے
 گھپ نہریاں دی چاور تنی ایں۔

سبھے سگی ساقی ساقیوں دھپڑ سئے۔ اسیں اوہاں نوں کتوں بھینے؟
 ادہ تال موت دی بے انت وادی دِچ گواچ گئے نیں۔ توں پتال چ رہی ایں
 یاں ستویں امبر اُتے؟

میرے دل دی خوش تہذیب بھدیاں میری جاتی کھ چلی اے۔
 دل ڈاڈھا بے قرار اے۔ دل ڈاڈھا بے قرار اے
 اتھے فقیر دے ردیلے بول رات دے ہیریاں دی کم ہو باوندے نیں۔ جیٹ
 کو پھپھو سورا سورا جیل گنگن دی باری دچوں جھات پاوند اتے۔ دھرتی دے دسک
 رات دے پنجرے چوں ہم ہما کے نکلے نیں۔ اتے ہر سبندہ اپنا کم توڑ چڑھا دن لسی
 نویاں نویاں کاڈھاں کدھن لگ پیند اے۔ اوسے ازل توں سورج ڈبن تے نکلن دے
 سلسلے دل گوہ کر کے یاسین اکھدی اے۔

ایتھے تہر غنپ دے اُٹھے لکھاں امی طوفان
 نانہہ دھرتی دا چکر رکیا نانہہ ڈگا آسمان
 نیلا امبر۔ خونی منظر بن دے تیر کھان
 تیر اندازی اپنے کروا ادہ ڈاڈھا بدان

یاسمین نول ہیرا منڈی دا بالافانہ چھڑیاں تن دینھ سیت جادوئے نیں۔ اوہدی
مہارت موجب بشیر موٹا عمن دے تھال دی دسم دی پوری کردا اے۔

یاسمین، حمیدہ بانو تے نچتے عزیز نالوں اک منٹ دی دکھ نیں ہوندی۔ پر
بشیر موٹا حمیدہ بانو دے پرچھا دیں کوں دی دور رہند اے۔ تن دینھ مکروں۔ یاسمین
مکان دے بڑے وچ نالے بشیر ہا ہر دونوں ڈاڑھے اداس کھلے نظر آندے نیں۔
یاسمین سو سو دے پنج نوٹ ہتھ وچ پڑ کے کہندی اے۔

”میرے شیر دل ساتھی۔ میں تیرے احساناں واپس نہیں چکا سدی۔ اسیں درھیاں
بدھی جو کھانپندھ مکا کے جیتی دے اجھے موڑتے اپڑ گئے آں جتھے سامنوں نندی
دے دوکھنیاں وانگوں ہن دکھو دکھ ہونا پلے گیا اے۔ جیتی دگدی نندی داپانی
ایں۔ ایہ آساں تے سدرال دے بیڑے نوں ڈوبے یاں تابیے؟

کنا ریاں نوں اسیں بارے کجھ دی پتہ نیں ہوندا۔ میں جیتی دے آخری سانہ
تیکر۔ ادہ دکھیا ری حمیدہ۔ انو دے نال رہن دا پکھ کر چکی آں۔ میری ایہ آخری گل
گوہ نال سن لے۔ ہن کہے مہل کے دی اوس بازار وچ جادو دا چارانا نہ کریں۔

حمام دا قلم کھادن نالوں بھکھیاں مر جادنا چنگا اے۔ ڈھڈ دا دوزخ بھرن لئی جد
تیکر کوئی دھند انیں بھدا۔ ایہ حقیر رقم اپنے کول رکھ لے۔ تیرے کم آدے گی۔“
بشیر موٹا نوٹاں نوں نفرت بھری نظر نال دیکھ کے مونہہ دد بے پاسے پھیر
لیندا اے۔ اتے ادبے ایہ سٹھے بول یاسمین دے کناں چہ رس گھولدے۔

”ساری جیتی یہ اکوتناں نیک کم کتیا اے۔ توں ادبہ اثواب دی میرے کوں
کھولینا چاہنی ایں کتا چنگا سی جے میں اپنی جان دے کے (ادس نکھی بھین) دے
دکھ دور کر سکدا؟ چہ۔ سیوں نیکی دی راہ تے لا دتا اے۔

میں دی ہن نیک بن کے جیتی دے دینھ گزاراں گا۔ اللہ بلی
اسنی گل کہہ کے بشیر موٹا۔ ہمیشاں لئی یاسمین نالوں دکھ ہو جاوندا اے۔ یاسمین
دیاں نظراں ذرا کوچر ادبہ اچھا کر دیاں نیں۔ پر اوہ البیلا جوان پھوں کے نیں دیکھدا

تاں فیہ یاسمین بجاواں دے موٹی ادس د پھڑن والے ساتھی توں پھاو رک کے بکان
دا اکو ماڈھو لہندی اے۔

کرے دے اندر مدہ باتو تے نکا عز چپ چاپ بیٹھے۔ کئی تے ٹٹکے ہوتے
عمن دے لیٹریاں دا۔ کیجی نہیں۔ یاسمین سرسٹ کے ہو لے ہو لے کرے
دل قدم ددھاندی اے۔ حمیدہ بانوں نوں ایخ جا پ اے۔ جوں عن تھکا
تاں باہروں آیا اے۔ اوہ بنے نکلے عز نوں کھڑو چ لے کے پیار کرے گا؟ تے ادب دے
سٹے بول سن کے ادنہاں دے جتھے دکھ درد ہر جاوے گے۔ پر جھٹ کو پچھو یاسمین
نوں اپنے کول کھل دیکھ کے ادب اول اکھد اے۔ "بھئیے توں حنوں پی اڈیک
نی ایں۔ اوہ تاں تیتھوں مونہ موڑ کے ادس جہاں وچ اپڑ گیا اے۔ جتھوں آج
تیک کوئی پرت کے نہیں آیا۔ توں ہن سرت سنبھل کے اپنے نئے ویر دی فکر کر
تینوں عن د اچھکھا پاوے والی یاسمین۔ تیناں دینھاں توں ساری دنیا نالوں رشتہ
توڑ کے، پر جھاویں دانگوں تیرے نال لگی ہوئی اے۔ تیرے اتے اہا بڑا
ای دوا اہا ایں انہوں قدرت نے ٹکی اوہ رشتہ بنا کے تیرے کول بھیجا
اے۔ ایہ تیرے نال کدے دھو کھڑی نہیں کرے گی۔ تہاڑی دواں دی شکل عمر
تے نیک جذبہ اکو جیسا جا پ اے، ہن تھی دواؤں شرافت ناں جیتی دے دینھ گزارن
بارے آپس وچ صلاح مشورہ کرو۔ جیڑے لوگ اپنی مدد آپ کرن دانیک جذبہ اپنے
دلاں چرکھدے نہیں قدرت ادنہاں دے دکھ درد مہبتاں ایخ دور کر دندی اے
جوں کھن چوں وال کڈھی د اے۔"

ایسراں دے خیال آوندیاں سامای حمیدہ بانو پیار بھری نظر نال یاسمین دل
تکرمی اے۔

دواؤں بے اختیار چھپی پاکے لگیں بھینیاں دانگوں ایخ دیاں نیں۔ جوں عن

دتی موت ادونہا، ز، سانجھا رنگ اے، نیکے عزیز دیاں اکھاں چوں دی پھم پھم
 اتھر وڈگدے میں، یس مسوم دے اتھر وکون پوسنے گاتے، ایہ خیال نور اکو چر
 بچپوں ادبنوں دے، تہواں دا ہڑھ ڈک دیوندا اے، تاں فیراوہ عزت آبرو نال
 جاتی دے دینھ گزارن تے ڈھٹا دا دوزخ بھرن لئی کوئی مناسب دھندہ بھن
 بارے گل بات کر دیاں نیں، یاسمین، دسلے حمیدہ بانو نوں ایہ پکالغین دوا دیوندا ہے
 پئی، میں بہن ساہ، دیا نالوں ناطہ توڑ پھا آں اتے جاتی دے اخیر ساندھ تیکر

تیرا ساتھ نہیں چھڑاں گی۔“

چوکھا چر سوچ دچا کر کن گروں ادنہاں نوں ایہ گل چھتے آوندے، اے، پئی
 تن دن پٹلاں اخلاق سدھار پرہیا دلوں حمیدہ بانو نوں اک سنہیا بل چکيا اے۔
 روزی دامتد مل کرن لئی میوں نہ پرہیا دے دفتر دا رخ کیتا جادے؟
 اوہ ایہ سوچ کے تھبٹ پرہیا دی پردھان نوں ملن لئی جادوں دی تیاری کر دیاں
 نیں۔ حمیدہ بانو میرو دی دوازد چول پرہیا دلوں ملن والا نکلا کٹھن اے۔
 دوازد توں پھولکدیاں کچھ کاقد بھنبہ تے ڈگ پنیدے نیں، یاسمین ادبنوں نوں چیک کے
 گوہ نال دیکھدی اے، اک کاغذ تے ادبوں حمیدہ بانو دی پجائی غزل دے کچھ شعر لکھے
 ہوئے نظر آوندے نیں، اتے یاسمین ادبوں اپنے پرس وچ رکھ لیندی اے۔ فی
 حمیدہ بانو، یاسمین تے نیک عزیز مکان چوں باہر نکلے نیں، بوہے نوں جذرا مار
 کے یاسمین اک خالی تانگہ ستھ دے اشارے نال روکدی اے، تنوں ادہرے چر
 بہ جادندے نیں، اتے یاسمین دے کہن موجب کوچان اپنا تانگہ ریس کرکس روڈ
 نوں جادوں والی سڑک ول موڑ دائے۔

تانگے وچ بیٹھیاں یاسمین نوں ایہ طرحاں طرحاں دے خیال آوندے نیں، اوہ
 سوچدی اے، پئی میں اک کجری سالہ پرینیوں دکاؤ مل کھدیاں ہویاں دی، بشیر موٹے
 دے ڈہپاروں وڈے توں وڈا قماش بین میرے نال اچی گل شیئس سی کردا، بہن اوہ میرا جدار
 ساتھی میقتوں ہمیشاں ہمیشاں لئی دھپڑ گیا اے، جے بہ کردار، ارنا دا حمد تے ادہرے
 ورگے ہور بہ کاراں نوں ایس گل دا پتہ لگ گیا؟ تاں اوہ ضرور سلڈے دستے وچ

کنڈے کھلین دا چار اکرن گے۔ ایسے حمیدہ بانو داتے میرا رب دے سوا کوئی
 آسرا نہیں۔ ادب دے سچھ امی ساڈیاں عزتاں شریاں نہیں۔

ایہ دنیا تے دکھیاں دے دلاں نوں ہوردی دکھا دندی اے ایہ رنڑیاں نیٹ پے
 لٹ دیاں نہیں۔ اپنا شہیڈے نیں کٹن دیندے اب نوں بچے اپنے بندیاں دا
 نیں دی راہ لے کرنا پسند اے۔ تاں فیرا سب جید کر کے جی نکالتے۔ چلی آں او تھے
 ادب جھکاں داں ساڈے لئی کوئی چنگا دسیلہ بادیاں دے گا۔

یاسین دے ذہن چ اجیے خیال آوندے نیں۔ اپنے چرچہ تانڈا رلیں
 کورس روڈ دے اک لبس سٹاپ دے نوں اڑ کے رکھ اے دوسلے او تھے ہور کوئی
 مرزاں نانی نظر نہیں آوندی۔ سڑک تے کجرا گھیر دے چور دے دہرے نیں
 یاسین جیڑھ دے ول بونہ کر کے حمیدہ بانو نوں اکھدی اے۔

اوہ اذرا کوڈو رہی اپیل دا سنگھڑا دھ دھ دھ اے۔ ادب دے نوں
 تھوڑی جیہیں دیکھ تے اک وڈی ساری کوٹھی نظر آدے جی جھدے پھٹ تے
 اخلاق سدھار پر ہیبا ڈی تختی لگی ہوئی اے۔ میں کئی داری ایس پاسیوں لنگھن
 ویلے اس تختی دے الفاظ چڑھ چکی آں۔ ایس عاتے دیاں کجھ کوٹھیاں دے دسینک
 میرے ناچ گانے نال اپنے دل پر چاوندے رہے نیں۔ مینوں ڈرامے پئی تھانوں
 میرے درگی بدنام عورت نال دیکھ کے، کسے امیر زادی دے ستھ تے دھ
 ناہنہ پے جادو؟ ایسے لئی میں تانگہ اگانہ لے جادو دا چارہ نیں کیتا۔ کس بے فکر
 ہو کے سدھ لے تک رٹی جادو۔ اخلاق سدھار۔ پر ہیبا دی پردھان وار قہ نہاڈے کول
 اے۔ ادب دے موجب اوہ تھانوں ضرور جی آیاں نوں آکھے گی۔ ادب دے نال کل بات
 کر دیاں جے چکھ چرنگ جادے؟ تاں گھابرن دی ٹوٹ نیں۔ میں تہاڈے پرت آون
 نیں نہیری تے طوفان دا ٹکون ایس لبس سٹاپ تے ٹھہری رہواں گی،

یاسین دے ایس ہرابت موجب حمیدہ بانو اپنے نیچے دیر دی بانہر پھڑکے پھل
 دے رکھ ول قدم ودھاندی اے۔ یاسین دیاں نظراں اوہ دی پنچولی غزل دے

شعراں اُتے جم جاوندیاں نیں۔ اہدے نال ای سیدہ بانو دے سبج آں وی کہانی دے اک
 حقے دا انت اتے دُوبے دا ٹھہر بچھ داسے !!!

موٹر مالکنے دے خیال دا پنچ پیسہ بانو نالی بتیں

وارداناں دیکھ پا کھ کے موٹر موٹھی نمبر B-۴ دے کرے دچ پرت آدنا اے
آسنے ساہنے بیٹھیاں دونوں تینیاں اپنے اتھرو پونجھیاں میں بٹکا عزیزی جاگ
پنڈا اے۔ اتے مالکن دی ہریت موجب نوکرانی سکینہ دودھ داکلا سسے کے
اوپرے کول اپڑ جاوندی اے۔

پر بٹکا عزیزی اکا اسی دودھول دھیان نہیں کردا۔ اوس محسوم دیاں نظراں
دورا کو دتھ پا کے کرسیاں تے بیٹھے موٹر مالکن دے خاوند تے بھرا دل گوہ نال
دیکھیاں نہیں۔ تھبٹ کو بچھوں ادھ دوڑ کے مالکن دے بھرا دیاں تال نوں جھپمار
لینا اے۔ اتے اوہرے بٹھاں اتے ایہ الفاظ تھکر دے نہیں۔

بھاہ جی ! تسیں کتھے چلے گئے سو؟ امی جان تے ابا جان نوں نال پیر نہیں
لیا اے؟

ادھ کتھے نہیں؟ دستو بھاہ جی؟ دستو دی؟!!

دونوں آدمی کرسیاں توں اٹھ کے اک دوجے دا مونہ ٹکدے نہیں۔ حمیدہ
بانو اوہناں نامحرم ماں نوں کول دیکھ کے تھبٹ برتے دی نقاب سٹ لیندی اے
موٹر مالکن نوں اپنے خاوند تے بھرا کولوں ایہ کھین دا موٹھا اسی نہیں بدلا۔

پسی ادھ کتے کوچر توں کرے دچ بیٹھے نہیں؟

بٹکا عزیزی گھڑی دسی ایہو اسی اکھدا اے۔ دستو بھاہ جی؟ دستو دی؟

امی جان تے ابے ہو ری کتھے نہیں؟ تسیں مینوں اوہناں کول لے چلو!!

ادھری گل کہے دی سمجھ دچ نہیں آوندی۔ تاں فیر حمیدہ بانو نقاب وے اوہیوں

دوٹاں آدمیاں دل بجات پا کے موڑ مالکن نوں دسدی اے۔

تسّی ایہہ نیانے دی گل کسّ کے حیران تانہہ ہودو۔ ارنوں اپنے مرن والے
بھرا نال بلدی بھگدی شکل دیکھ کے بھلیکھا پے گیا اے۔ تہاڑی بھدری دا بھت
بوہت شکریہ۔ احازت دیوہ۔ ہُن بسیں چلے آں۔“

حمیدہ بانجھے دیر نال کمرے دے بوہے دل ددھری اے۔ موڑ مالکن، ادھرے
خاوند۔ جوان بھراتے نوکرائی نوں انج جا پدا اٹے۔ جیویں اپنے گھر دے جی اوہناں
تالوں دچھڑ چکے نیں۔ موڑ مالکن دا خاوند ڈرا کو سوچ کے اپنی نوکرائی دے کن وچ کجھ
آکھدا اٹے۔ ادھرے قدم تیزی نال کمرے دے بوہے دل ددھدے نیں۔ اتے
فیر مالکن دے خاوند دے دل دی ڈونگاٹی وچوں ایہہ داچ نکلی اے۔
”ذرا بھڑ جابی بی!!“

ایہہ الفاظ جوان کڑی دے پیراں نوں زنجیریں کے جکڑ لیندے نیں۔ ادہ بوہے
دے کول اڑ کے بت داٹوں کھلو جاندی اے۔ پچھا نہہ پرت کے نیں تھکدی۔
ایہہ چرچ نوکرائی سکینہ سبز غلاف والا قرآن مجید دے کے مڑ کمرے وچ پرت
آوندی اے۔ اتے مالکن دا خاوند ذرا اگانہ ددھ کے ایہہ مٹھے بول بولد اے
”بی بی! تیرے نچے دیر نوں کوئی بھلیکھا نیں لگا۔ قدرت نے تہاں نوں اج ادس
تھاں تے پچا دتا اے۔ جتھے تہاڈے مرن والے بھراوی روح اک دو جے نو جوان دے
روپ چر، تہاں نوں جی آیاں نوں،“ آکھن لئی ڈاڑھی بے چین سی۔ نکلے بال نے اوہناں
جنگی طرحاں پچھان لیا اے۔ میرا یاں ایں۔ پئی اصل حقیقت مہوم نظراں نوں کدے
دھوکھائی دے سکدی۔ میں اللہ دی پاک کتاب نوں گواہ بنا کے تہاں نوں ایہہ یقین
دواناں آں۔ پئی ایس جوان دی شکل صورت، جذبات تے کردار تہاڈے مرن والے
بھراؤں دکھائیے۔ تسّی ہُن اینوں اپنا سکا بھرا سمجھو۔

اج توں بس اک ایہو ہی تہاڈا نیں؟ سکول ایس جوان دی سادی جانیہ اد

تسّی دونوں برابر دے حق دار او۔“

ایہ بول جوان کڑمی دے دل آتے جاو ددا اثر کر دے نیں۔ ادہ بھین بھرا
 دے پاک جذبے نال پیوں کے تھک دی اے۔ اتے اوہ بیاں نظراں اپنے من
 والے بھراور گئے بائیاں سئیاں ورھیاں دے بانکے سوہنے چھیل چھیلے افضل
 ونے چہرے آتے جم جاندیاں نیں۔ موٹر مالکں دا ادہ جوان بھرا بھٹ اگانہ
 ودھ کے نئے ۶۰ یزنوں کچھ "پک لینا" اے۔ اتے فی مالکن دا خاوند اکھدا اے۔
 "افضل! اسیں گلاں گلاں چہ اوس تلخ حقیقت نوں تاں بھل ای گئے آں؟
 جنہوں بے درد زمانہ اک غلط حرف سمجھ کے ٹاؤن دا چار اکروا رہیا اے۔ توں آپ
 بس سٹاپ تے جا کے اپنی بھین دی اوس محسن نوں ایتھہ لیا۔ اسیں سمجھے ادبوں
 دل دی زبان نال "جی آیاں نوں" آکھاں گے۔"

ایہ نکل سندیں سارا می نوجوان نئے عزیز دے نال باہر دا رخ کردا اے۔ ادہ
 نوکرانی سبیز دی کرے چون نکل جاندی اے۔ حالے موٹر مالکن تے ادہ خاوند
 جوان لڑی نال بور کوئی کل نہیں کر دے۔ تاں نوکرانی مڑا کے آکھدی اے۔
 بی بی جی! بیگم سرور می اتے دھور بیہیں تنہا نوں من آیاں نیں۔

توں ادبوں نوں نال دے کرے وچ بہا کے چا۔ پانی پچھ اسیں پنے آونے آں
 نالے کنجیاں دا گچھا مینوں دے جا۔"

نوکرانی جھڈ مالکن دی ایس بہایت تے عمل کردی اے۔ اتے فی مالکن دے
 ایہ مٹھے بول جوان کڑمی دے کتاں چہ رس گھول دے نیں۔

ایہ لے میری بھین! اپنے گھر دیاں کنجیاں۔ ساڈا تاں ایتھہ جوگی والا پھیرا
 اے۔ من ایس گھر دی اصل مالک توں ایں۔ سرتوں برق لاہ دے۔ اپنے گھر وچ
 اینیاں کوئل کاہا پردہ۔"

جوان کڑی برق لاہ کے کرسی تے رکھ دیندی اے۔ ادہ بیاں نظراں مالکن
 تے ادہ بے نیک دل خاوند اگے عقیدت نال جھٹ جاندیاں نیں۔

اینے چہ افضل! یا سمین دے نال کرے وچ وارد ہوندا اے۔ موٹر مالکن

جھٹ اگانہ و دھ کے یاسین نوں جھپھی پالسنہی اے۔ اتے ادب دا خاوند آکھدا اے۔ بابی۔ میرا خیال اے اپنی انصاف نے تینوں ساڈے تے حمیدہ بانو دے نوں رشتے بارے سچ کجھ دس دتا ہووے گا۔ میں ایسے بس ایو آکھناہنی آکھناں آں۔ پتہ آں حمیدہ بانو دی محسوساں۔ اسیں قیول ہنیاں عزت دی سکا مال

دیکھاں گے۔ تیرے جذبات دی تذکرنا ساڈا فرض اے۔ جے تسیں سمجھے پروہنیاں مال باکے گل بات کرد، میں تے افضل تہاڈے کولوں اجازت چاہنے آں سانوں اک دردی کم اے۔

ماکھن دا خاوند تے بھرا افضل کمرے چوں باہر نکل جاندے میں یاسین موٹر ماکھن دے کہن موجب اپنا کمرچ برقرار دیندی اے۔ اتے فیراوہ تنوں تے نیا عزت پروہنیاں نوں نئی دے کرے وچ اپڑدے میں۔

نچے جیسے کمرے وچ نورانی سکینہ چا پانی نال پروہنیاں دی خاطر تواضع کردی اے اخلاق سدھار پرہیادی پردھان بیگم سروری نال بیٹھیاں دسو جھان کڑیاں جہان کڑی (حمیدہ بانو) نوں پچھان کے پھنسیاں نیس سہاؤندی اے۔ یاسین جھٹ سمجھ جاندی اے۔ پتی تن دن پہلاں ایوٹیاں راں بیگم سروری دا اک سنہیلے کے حمیدہ بانو دے گھر آئیاں سن۔ کچھ عمر دی دانی عورت بیگم سروری نوں موٹر ماکھن اپنے تے حمیدہ بانو دے نوں رشتے۔۔۔ سمجھ کجھ۔۔۔ دیندی اے۔ تیوں پروہنیاں ہور خوش ہونداں نیں۔ گلاں گلاں چاودھنیاں لوں ایس گل دا پتہ لگ داٹے۔ پتی حمیدہ بانو ورو بھرایاں کہانیاں لکھن توں دکھ۔ پنجابی زبان چڑاڈھے سترے شعری کہندی اے تہاں فیروہنیاں حمیدہ بانو نوں اپنے کجھ شعر سناؤں لئی آکھدیاں نیں۔ پر حمیدہ بانو دے جذبات ادسے ادب سا تھ نیں دیندے۔

ادب ادبناں دی سہرا لاش پوری کرن توں کجھ کتنی کتراندی اے۔ یاسین جھٹ حمیدہ بانو ول بھروسہ نظر نال دیکھ کے آکھدی اے۔

”میری اک خواہش اے۔ جے تسیں اجازت دیو دتہاں میں حمیدہ بانو دی پنجابی

غزل دے کچھ شعر عرض کراں ؟

ایرناں تہاڑا ساڈے تے بڑا احسان ہو دے گا۔ شروع کرو۔
 موٹر مکن دے ایہ مٹھے بول کرے وچ گوئجہ دے نیں۔ اتے فیر یا سہین، حمیدہ
 بانو دے گھروں لیا ہویا کاغذ کوہ نال دیکھ کے ڈاؤھے درد بھرے بچے وچ شعر
 پڑھدی اے۔ اوبدی سُر ملی دا ج تے حمیدہ بانو دا جگو دے ہونا لکھیا ہوا کلام !
 دونوں ہل کے سنن دالیاں دے سولال تے جادو دا اثر کر دے نیں۔ اونہاں نوں
 ابخ جا پداٹھے جیویں کوئی ڈاروں دھپڑی کوئج کالم کل اُن جانیاں راہواں وچ روندی
 کر لاندی تے مارے کردی اے۔ یاں کسے ظالم شکاری دے جال وچ پھنسیا ہویا
 اک بھولا پنچھی ترلے پاوندا، چپکدا تے پھڑ پھڑا دنداٹھے۔

غزل مکن گھروں دی ادھ اک یاس بھری دادی وچ گواچیاں رہنبدیاں نیں۔
 چوکھے چہرے بچوں بگم سروری ادھے آدن دا اصل مقصد ٹاھہ کر دی اے۔
 بھین مریم جی ! اسیں اتے تانوں اک تکلیف دیون نئی حاضر مونے آں۔ سڈی
 اخلاق سدھار پرہیا و آکھہ ہو رہیا اے۔ تے بچپن ہونو اے ایسکھڑی پردھان بیکریکین پرانہ

اک حد تے چہرے ہون پاردوں ہسپتال اپڑئیں نیں۔ سافل وچ سیرے ایسکل دا پتہ لگا اے۔ جن سادق
 ایرناں ایش اے پتی تسی پرہیا دے جلسے دی صداقت بول کرے ساڈا مان وہ دھاؤ۔

حمیدہ بانو نوں بگم سروری دی زبانی پتہ لگدا اے۔ پتی موٹر مکن دا بڑا ای تھکس
 ناں مریم ایں ! تہاڑا آکھیا سرتھتے تے۔ سیرے لئی ایہدے نالوں دڈی ہو روڈیاں کبے
 ہو سکدی اے۔ پر نہیں مجبور آں۔ ایسی اک ضروری کم دی خاطر ہوو آئے ساں۔ کل
 شام توں پیدل ساڈا اینڈ ایلٹا بڑا ای ضروری اے۔

مریم دا ایہ جواب سن کے بگم سروری کہندی اے۔

”پر پرہیا دا جلسہ تال آج شاہیں سنت دے ہو رہیا اے۔“
 ”بھئی فیہ میں ضرور حاضر ہواں گی۔“

”تھی کلے نہیں۔ حمیدہ بانو تے ایہ دوجی بھین نوں دی نال لے کے آؤنا تہاڑی
 نوے داری اے۔ ایہ آج دے کٹھ دیاں اوچھیاں پر دینیاں ہون گیں۔ میں اینہاں
 دی خاطر جیسے واسارا پروگرام بدل دیاں گی۔
 بیگم سروری زور دے کے آکھدی اے۔ اتے ادھرے خلوص نوں ویکھر کے تنوں
 پر مھیا دے کٹھ وچ آؤن دی ماحی بھریندیاں نیں۔

شامیں سادھے کُست و بے بگم سروری دی کوٹھی دے نال کرے
 وچ تل دھرن دی تھاں نظر نہیں آندی۔ اس بھروسے جیسے دی صدر ترمیم دے بستے
 ہتھ حمیدہ بانواتے کھیتے پاسے یاسمین چپ چاپ بیٹھیاں سیٹج سیکر ٹری دے ایہ الفاظ
 بڑی گونہ نال سُندیاں نیں۔

”پیاری بھینوں! کُساں اخلاق سدھار پرھیا دی پردھان بگم سروری ہوراں
 کولوں پرہیاویاں رُجھوں تے ایس ورھے دے کٹھ بارے گل بات سنی ایں۔ ہن یاسمین
 ہوراں کولوں اک انکھی دھی پنہاں دی“ لکھاری حمیدہ بانو دی اک پنجابی نظم سنو تسی
 ایہ اعلان سن چکی او پئی حمیدہ بانو تے یاسمین ایس کٹھ دیاں اوچھیاں پروئیاں نیں۔
 سیٹج سیکر ٹری دی ہریت موجب یاسمین سیکر دفون دے سامنے کھلو کے
 ڈاڈھی سُری تے اُچی داج نال نظم پڑھدی اے۔ ادھر دے مونہوں نکلے ہوئے
 بول سنن دایاں دے واراں تے چھا باندھے نیں۔ یاسمین دی داج پھلں لیا کرت
 فیراحتجاج داروپ دھار کے نال کرے وچ ہلے تے تر تھل پادیندی اے۔ پرھیا
 دیاں آگوں نلک داک اک مضر کئی کئی داری سُندیاں نیں۔

فیروزی ادھناں دے شوق دی تریہ نہیں بچدی۔ سبھے یاسمین نوں دودھ دودھ کے
 داد دیونیاں نیں پرتھوئیاں دے پل بنن والیاں تول دیکھ۔ پرھیا دی اک موڈھی ممبر
 لیڈی ڈاکٹر خورشید بگم ”یاسمین دل انچ لندی اے جیویں کوئی ڈاڈھا خطرناک
 ملزم عدالت دے کتھرے وچ کھلا اے۔“

نظم گدیاں سارا می چارچو فیروں واہ واہ / دیاں داجاں اٹھدیاں نیں۔ اتے
 حال کرے وچ تاڑیاں دی گونج نال کن پتی داج جنیہ سنی بانو دی جھپٹ کو بچوں
 خورشید بگم دے ہتھ داکھیا ہوا ایک رقتہ سیٹج سیکر ٹری کول اُڑدا سے۔ اتے

اوصدردی اجازت نال ایہ اعلان کردی اے۔

میری سوچھواں بھینوں! اخلاق سدھار پر بنیادی موٹھی ممبر لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم ہوریں نہیں، ایسے اک ضروری گل کرن دی خواہش ظاہر کیتی است تہاں ایسی مٹی پر مٹی دانستند واک اک لفظ بڑی گوہ نال سننا چاہید ائے۔

خورشید بیگم سیٹج اتے آوندی اے۔ مال کرے وچ اگلیاں سیٹیاں تے بیٹھیاں پرھیادیاں آگوتے پردھان بیگم سردری بھرویں نظر نال اوہی دل دیکھدیاں بنیں۔ خورشید بیگم مائیک اگے آکے اکھدی اے۔

صدر جی! اک انکھی دھنی پنجاب دی "لکھاری حمیدہ بانو"ں اچ پرھیائے جلسے چہیلی دارو کچھ کے میرا ڈاڈھا ای مان ددھیاسی۔ پراونہاں واکلام اک اجسی موٹ دے مونہوں سن کے جنہوں کوئی نیک بندہ چنگے لفظاں نال یاد نہیں کردا، میرا سا مان ٹٹ گیا ہے۔ اچ دے کٹھ دی ایہ اچھی پردھنی یاسمین علاج سابلج دی خاطر کئی داری میری ڈسپنری چہ آچلی اے۔ بیر اینہوں چنگی طرحاں جانسی آں۔ ایہ سیرا

منڈی دی اک پیشہ ور عورت اے۔ میں تاں ہور میریاں سوچھواں بھیناں پرھیاد دی پردھان کوں ایہ گل پچھن دا پورا پورا حق رکھدیاں بنیں۔ پٹی یاسمین درگی بدنام تے فاحشہ عورت نوں شریف دھیاں بھیناں دے کٹھ وچ آون دی اجازت کیوں دتی گئی اے۔ ایہ کہے اک ذاتی مسئلہ بنیں۔ پوری پرہیز دے دھرتے عورت دا

سوال اے۔ جے ایہو جھیاں بد اخلاق تے بد کرداراں نوں، پڑھیاں لکھیاں نیک پاک تینویاں نال ڈھک کے بن دی کھل چھٹی دے دتی گئی؟ تاں فیر پرہیز دا سارا بھرم مٹی وچ چل جادے گا۔

لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم دیاں ایہ تلخ کھل سنن والیاں دے دلاں چہ نفرت دی اک بھر کا دیونیاں بنیں۔ اوہ مڑ اپنی تھیں تے آکے بہر جاوندیاں اے۔

چارچو فیرے۔ ٹھیک اے!! ٹھیک اے!! دیاں واکاں گونجیاں بنیں۔ سیٹج سیکرٹری دا فرض نبھاون وال جان کڑی نوں اوہناں تے قابو پاون دی کوئی شکل نظر نہیں آوندی۔ یاسمین دارنگ پیل پے جاوند ائے۔ جسے دی صدر مریم "واٹھی"

بے مین دس دی اے۔ پر حمیدہ بانو تے ادس روئے کو بے وارٹی بھردی اترنیں
 ہمدما۔ اوہ آرام نال اپنی تھل تے بیٹھی سیٹج سیکڑی نوں اشارے نال کول رہ
 کے ادبے کن پرچ کجھ آکھدی اے۔ اتے تھبٹ کو پچھوں سیٹج سیکڑی دے ایہ الفاظ
 بال کمرے پرچ کو بندے نین۔

”تساں خورشید بیگم ہوراں دا اعتراض سن لیا اے۔ ہن حمیدہ بانو کو لوں ادب
 جواب سن نال بیٹھ کے منو۔ ایہ شور تہرا بے پرچ دیا لو اون دی لڑنیں۔ ایہ
 اعلان سُن دیاں سارا می رولا پدن دایاں دے بھل اتے چپ دا خبرہ لگ
 جوند اٹے۔ اوہ سجے حمیدہ بانو دے چن درگے کھڑے دل دیکھ دیاں نین۔ اتے
 اوہ دل لہ لین والے انداز پر کھلو کے ایسراں اپنی تقریر دا دھڑ بھدی اے۔

”صدر جی! اتے اخلاق سدھار دا اک نیک جذبہ رکھن دایو ماؤں تے بھینیل!
 تہاڈے درگیاں اچیاں سوچاں سمجھاں، عقل، نکراں دایاں ورومنہ دانشمنداں
 دے سامنے میری جہی حقیر بندی دا کجھ کہنا سورج نوں دیوا دکھا دن دے۔

بربر اے۔ میں ایس قابل نیس سال۔ اخلاق سدھار پر بھیا دے کھڈ پرچ کل بات
 کرن دا وقفا دے کے، اچ تساں میرے تے بڑا دڑا احسان کیتا اے۔
 جنہوں میں جیتی دے اخیر سائنتیک نہیں نہیں سکدی۔

”جمنے بنے۔ تسی! اخلاق سدھار پر بہادی موڈھی مہر لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم
 ہوراں دا ایہ اعتراض سنیاں ایں۔ پتی یاسمین درگی بدنام، دوت نوں ایس جیسے دی
 کارروائی چھڈ لین دی اجازت کیوں دتی گئی۔؟ !!! اوہناں نے ایہ دی فرمایا اے

پتی یاسمین علاج دی غرض لئی کئی داری میری ڈسپنری چ آچکی اے۔ اتے اوہ ایس
 بدنام عورت دے پیٹھے توں چکل طرحاں واقف نیں۔ خورشید بیگم ہوراں دی گل وڈی اے
 اتے میرا ہنہ چھوٹا! میں ادبناں دی گل موجب ایہ کہن دی جرات کرنی آں۔ پتی خورشید
 بیگم ہوراں نے یاسمین نوں اپنی ڈسپنری پرچ آون توں کدے دی منع نہیں کیتی۔ نانہ
 ای ادب دی کسے ذاتی برائی تے کوئی اعتراض کرن دی ضرورت سمجھی۔ کیوں بنے ڈاکٹری

دراہند بپیشہ اونہاں نوں اہی کل کرن دی اجازت نیں دیندا۔ ڈاکٹر ہودن دی
 حیثیت نال بھیڑے توں بھیڑے مریض دی بیماری دا چنگی طرحاں گونہ نال علاج کرناں اونہاں دا
 سمجھ توں دڈا فرض اے۔ ایسے طرحاں اونہاں دی ایس پرھیادے جیسے دپج
 نیک جذبہ لے کے آون والی "یاسمین" یاں کسے ہور بھین تے دی کوئی اعتراض نیں ہونا
 چاہیدا۔ جے ایسراں امی اک اچی سچی پرھیادے جلیاں دپج ذاتی حسیاں دی رسم چل
 پئی۔ تاں فیر دیکھن سنن والیاں نوں مجبور ہو کے ایہہ اکھاپوے گا۔ پئی اخلاق سدھار
 پرھیادے دا اخلاق سدھارن دی بجائے اوہرے اخلاق نوں ہور دگاڑن دا چارہ
 کردی اے۔

حمیدہ بانو دی تقریر دے ایہہ الفاظ سنن والیاں نوں آہستہ آہستہ دنگوں جاپے
 نیں۔ جہدے نال اونہاں دے دلائل وچ بھڑکی ہوئی نفرت دی اک اک دم ٹھنڈی
 ہو جاندی اے۔ ہال کرے دپج حمیدہ بانو زندہ باد!! حمیدہ بانو زندہ باد دے نعریاں
 دے شور پاروں حمیدہ بانو نوں اپنی تقریر دا سلسلہ ذرا کوچر لئی روکناں پسند ائے۔
 اگلیاں سیٹیاں تے بیٹھیاں بگیم سروری تے خورشید بگیم بھروین نظر نال اک دوجی دل دیکھیاں
 نیں۔ لیڈی ڈاکٹر خورشید بگیم دے متھے تے نفرت دا کوئی دٹ نظر نہیں آوندا۔ اتے اوہ
 چھٹ نویں دلولے۔ نویں جوش تے نویں عزم نال اپنی تھاں توں اٹھ کے یاسمین نوں گھٹ
 کے جھپپی پالیندی اے۔ تاں فیر حمیدہ بانو دے نال نال!! لیڈی ڈاکٹر خورشید بگیم
 زندہ باد دے نعرے دی ہال کرے دپج گونبدے مین۔

نعریاں دا جوش ٹھنڈا پیندیاں ساراں حمیدہ بانو اپنی تقریر فیر ایسراں اگانہ
 ٹور دی اے۔

”حمیدہ پھو کے نعرے نالے گلاں جھکڑے جھڑے

مشکل دے دپج ہوندے بھینوں عملاں نال نمیڑے“

دوشنیاں دے شہر دی اوسو جھوان دسیکو۔ تہاڈے محل تے ماڑیاں سدا آہو
 رہن۔ دکھاں دے نہریاں دپج گھیرے ہوئے جھگیاں دے واسیاں دل ضرور جھاتی پایا کرو
 اچ تہاڈی اخلاق سدھار پھیا“ دی موڈھی ممبر لیڈی ڈاکٹر خورشید بگیم ہور اں اخلاق

دی اک اُچی مچی مثال قائم کر کے بیاد دل بہ لیا ہے۔ اوہناں دی مثال سامنے رکھ کے
 ڈکھیاں دے دکھ ! تے ماشرے دیاں برائیاں دور کرن لئی اک ان ڈٹھے سبیلے تے
 ججئے انقلاب دا اٹھ نبھو ! امن آشتی تے پیسے پیار دے اوہناں ات دیریاں نوں کھان
 چوں مکے ہوئے تیراں دانگوں پتے پیار دے اوہناں دیریاں نوں دھنڈھ سٹو۔ جھڑے بے
 لہس تے مجبور دھیاں بھینیاں دی عزت آبرو مال کھیل دے نیں۔ یاد رکھو ! اک اچھی عورت
 دی عزت اچھا انسان مرقی اے !! جہد امل قدروں دے خزانے مال دی نہیں تاریا
 جاسکدا۔

امیر کبیر گھرائیاں چ جنم لین والیو ! پڑھی سکھی عقلمند دانش مند تہاڈے کرل
 وت دا وتا سمجھ کجھ اے

سوچھو کوجھ دی دولت دی اے !! تے علم دے گہنے دی نیں۔

من مونیوں شکلاں دی نیں !! اتے سونہا کردار دی۔

چنگی سوچ دا لے ذہن دی نیں۔ !! اتے اخلاق سداوار جذبہ رکھن دا لے
 دل دی بینریں ایس اکٹھ وچ بیٹل اک اک بھین اخلاق بنوس تے پیار محبت دی رنگ
 برنگی مورت جا پدی اے۔ ایس اخلاق خلوص دیاں شکلاں نوں لازوال بناون لئی ! اتے
 پیار محبت دا رنگ ہو رگو پڑا کرن لئی ! اعلیٰ دے میدان وچ بھرواں کردار ادا کرد۔
 تسی اوہناں دکھی بھینیاں لئی اک نویں جاتی دی بشارت بن جاؤ۔ جہاں نوں بے ورد
 زمانہ ٹردیاں پھس دیاں مثال سمجھ کے نفرت بھری نظر نال دیکھد اے۔

تسی اوہناں بے لہس دھیاں دے گوتہ پتھر دیاں چٹان بن جاؤ۔ جہاں دے
 لہس لہس کر دے جیاں نوں، ظالم لیڑے نیند تے چڑھا کے اپنے عشرت دیاں
 محفلاں سجادہ دے نیں

تسی اوہناں غریب مسکین اٹھ ٹڈیاں دی ستر پوشی داسر بندھ کرد۔ جہاں
 داروپ انوپ پاٹے بیڑیاں چوں انج شکامے ماردا اے !! جیویں آدارہ بدلاں دے
 ٹوٹیاں چوہو عویں داچن۔

تسی اوہناں معصوم بچیاں وچ اپنا سکھ تے خشالی دے دیو !! جہاں نوں ڈھکڑا

دو رخ بھرن لئی رکھی گئیں روٹی مشکل نال نصیب ہو دندی اتنے۔

نئی ادھال پیریاں دے گئے روگ دادار دین جاؤ دا! جو سہاگناں ہونیاں ہویاں دی
وہ داداں دی طرحاں حیاتی دے دینہ گزار رہیاں تیں

کسی ادھال پیریاں دے ٹٹے دلاں نوں جوڑاں دا چارہ کر د! جہناں نوں اپنے
سہاگ اجڑن پاروں ایہ حیاتی موت نالوں دی بدتر مادی اے۔

کسی ادھال متاج تے بے سہارا ماداں دا آسرا بن جاؤ۔ جہناں نوں ساری دنیا
ویچ اپنا کوئی ہمدرد نظر نہیں آؤندا۔

ویسے دیکھی تہاں نوں ایہ کھال پکار پکار کے اکھدا اے۔ اخلاق سدھارا
نیک پاک تے سچا جذبہ اپنے دلاں ویچ لے کے اکا نہ ودھو۔ کامیابیاں دیاں منزلاں
تھاڑے پیر چن گیاں۔ میں حقیر بندی تھاڑے موڑھے نال موڑھا جوڑے تھادی اخلاق
سدھار ہم چہ بھراں حقہ لین لئی تیار آں بے کد رے وڑ پے گئی! اتناں میں اپنے
ہو دی اخیر بند دی قربان کر دیاں گی۔ اخیر ویچ میں ایہ کل کہہ کے تھاڑے کوں اجڑت
چاہن آں۔

رواٹھو بیلیو! آستیاں نوں اکڑو۔ سم دے پہاڑاں زمیناں نوں اکڑو
ادہ ظلمت کہہ دے کھیناں نوں اکڑو۔ کدورت بھرے بے یقیناں نوں اکڑو

صدات دی تیغ، میاناں چوں بھکو

ادہ تیراں دے داگوں کھناں چوں بھکو

حمیدہ بانو دی خوشی، نشی تے سچی تقریر گوں پرہیادی کسے ہر مہر نوں سیٹی تے
آدن دی تبت نیں پیندی۔ سیٹھ سیکڑی نوں ہال کمرے چہ گونج دایاں واہ! واہ تے
زندہ باد! زندہ باد! دیاں جوش بھراں دا جاں تے قابو پاؤنا اپنے کس وار دگ
نئیں وسد اتناں فیر ملبے دی صد مریم جیم، چھتی نال کجہ رسمی گلاں کہہ کے جسے دے
انت دا اعلان کر دیوندی اے

دو جے دن فجرے فجرے اخلاق سدھار پھیادی پردھان، بگیم سروری تے
موڈھی مہر خود شید بگیم ترکین اخبار، دے کچہ پر بے سے کے کوٹھی نمبر ۴ ویچ اڑ دیاں

نیں نہا شستے دی میز دے آل دوا لے بیٹھی مریم۔ اودا خاندن تے بھرا افضل اخبار دج
چھپی ہوئی حمیدہ بانو دی تقریر دا اک اک لفظ بڑی گوہ نال پڑھ دے نیں۔

ہاشتے دیاں پٹیاں خالی ہون دیاں سارای نوکرانی سکینہ جھٹ اوہناں نوں سمیٹ
کے کمرے چوں باہر نکل جاندی اے اتے فیر بیگم سروری دے کُجھاں اُتے ایہہ لفظ
نقحر کدے میں۔

مرزاجی ! تھادی بیگم مریم ہوراں نے پر میا دے جیسے دی صدارت تہل
کر کے ساڈا بڑا مان ودھایا اے۔ اسیں تھادی اشکریہ ادا کرن دے نال نال ایہہ اُس
لے کے تھادی خدمت وچ حاضر ہوئے اں۔ پئی خورشید بیگم ہوراں دی خواہش موجب
پر میا نے حمیدہ بانو نوں ترکیبن اخبار دی اڈیشن بنوون دا فیصلہ کینا اے۔ جے تسی اپنی
موند بولی عین نوں ایہہ دے داری سنبھال دی اجارت دے دیوہتاں تھادی اخلاق سدا
پر ہیاتے بڑا احسان ہو دے گا۔“

مریم دا خاندن اخبار توں نظر ہٹا کے اکھدا اٹے

بیگم سروری ! ساڈی عین حمیدہ بانو رات دی تقریر وچ تھادی موڑے موڑے نال
موند جھڑکے اخلاق سدھار ہم چہ جہواں حصہ لین دا اعلان کر چکی اے اسیں اوس
اعلان موجب اپنا تنہا من تے دمن سمجھ کچھ تر بان کر دیاں گے۔ حمیدہ بانو میری امی
نیں میرے ایسے پنجاب دی اک انکھی دھی اے۔ آج اسیں جتھے پٹ جاربے اں
اوتھے میرے چاچے دے پت بھرا دی سنگنی دے سلسلے چہ حمیدہ بانو ذوں اٹھ کو دن
رہنا پورے گا۔ اک جیتے مڈوں ایہہ مڑا اپنے ایسے گھر وچ آکے اپنی نویں ذمہ داری
سنبھال لے گی۔ اسیں آج توں ترکیبن اخبار دا سارا خرچ دی آپ برداشت کراں گے
مریم دے خاندن دیاں ایہہ خلوص بھریاں گلاں سُن کے پر میا دی پوہان بیگم سروری
تے لیدی ڈاکٹر خورشید بیگم بڑا خوش ہون دیاں نیں۔ نوکرانی سکینہ مڑ کمرے وچ
آکے اکھدی اے۔
میاں جی ! تھادیل فون آیا اے۔

مریم دا خاندن جھٹ اُٹھ کے کمرے وچوں باہر نکلا اٹے۔ اتے فیر سروری بیگم تے
خورشید بیگم دی مریم کوں اجازت لے کے اوتھوں ٹر جاتا۔

جادوگروں نے عزیزوں کو کچھ دیر لے کے بیٹھا افضلؑ اپنی کرسی نشین ہو کر دیکھنے لگے۔
 ذرا کو پراپہ نہٹا لہند ائے۔ اوہرے توں ذرا دھڑکے تے بیٹھیاں مریم تے حمیدہ بانو
 ڈوہنگی سوچ دچ ڈہنی یا مسین دل بھریں نظر نال دیکھیاں نبیہا چو کھے چر بھپوں مریم دا
 غاوند مرزا عورت بیگم مڑ مڑ کرے دچ آکے کہند ائے

”افضل! میں آئی۔ جی دے دفتر جا رہا آں۔ ادھناں مینوں اچھے پنڈ دے ڈاکو آں
 بارے گل بات کرن لئی سدیا اے۔ نالے ان میری نچوانی چر بنن والی پولیس چوکی دیکھن دا
 ارادہ رکھدے نیں۔ ہو سکد اٹے مینوں ادھناں دے وال جاؤ نا پورے۔ توں مینوں ڈاکو
 دی بجائے اپنیاں بھیناں نوں لے کے چارو بجے دی گڈی چر پنڈ ٹر جادیں۔ میں سلطان
 بیگ نوں ٹیلی فون کر آیا آں۔ اوہ تہاں لین لئی ٹیشن تے اپڑ جادے گا۔“

افضل بڑی گویہ مال عورت بیگم دی گل مٹس کے سر ہاند ائے۔ ایسے چر چر یا مسین
 دے ایہہ الفاظ ادھناں دے کتاں تیک اپڑ دے نیں۔

”مریم جی،“ ہن مینوں تہی اجازت دیو۔ میں اک مہفتہ حمیدہ بانو دے پیلے مکان دچ
 گزارن دا فیصلہ کر چکی آں۔ جد حمیدہ بانو پنڈوں پرت آدے گی۔ تہاں فیر میں ایستھے اوہدی
 خدمت دچ حاضر ہر جواں گی۔ میں ایہہ فیصلہ کیوں کیتا اے؟
 ایس گل دا جواب تہاں بھیتی میرے اک خطراہیں مل جادے گا۔ تہی مینوں اپنے
 پنڈ اپورا پتہ کھ دیو۔“

اچن اچیت یا مسین دے مونہوں ایہہ گل سن کے سجھے بٹ بٹ اوہرے دل دیکھدے
 نیں۔ حمیدہ بانو ڈوہنگی حیران ہو کے سوچدی اے۔ پئی ساری حیاتی ساتھ دیون دادو لے
 کرن والی یا مسین، ہن کیہڑے کم پادوں دچھوڑا پاکے ٹر پیل اے؟
 پر یا مسین ادھنوں ایس بارے کوئی گل کہیں دا۔ مرقہ ای تہیں دیندی۔ نوکرانی سکینہ

سکولوں کا غم مٹاوا کے مریم اپنے پنڈ اپتہ کھدی اے۔ اتے کاغذ یا مسین نوں پھڑاؤن
 ویلے اوہرے ہتھ کنبہ دے نیں۔ حمیدہ بانو دا دل زور زور دی دھڑکد ائے۔ پڑاؤہ مونہوں کجھ
 نیس بولدی۔ یا مسین دیاں اکھاں چر بنجواں دے موتی ڈھلکدے نیں۔ اتے اوہ چھینی نال نچے
 عزیز دا مونہہ چم کے ادھتوں ٹر جادندی اے۔

پنجاب دے اک سرحدی پنڈ سلطان پور توں کوئی تین چار کوہ دیہہ دتھ تے
 ننگا جہا سٹیشن نظر آؤنا اٹھے۔ ادھرے کچے پیٹ فارم تے سیلیاں یٹیاں واسے کجھ
 تینویاں مرد بیٹھے گھڑی مڑھی تیر وانگوں سدھے تنک سنگل دل تنکے نیں۔ ادنہاں توں
 دکھ اک سوٹ بوٹ والا اٹھائیاں کوڑو دھیاں دا گنجھو جوان کوہلو دے بلو دناں۔
 پیٹ فارم تے چوکٹ دا سٹے۔ اس چڑے چلے آدمی دا قد کاٹھ چال ڈھال تے
 موٹیاں موٹیاں اکھاں دسدیاں نیں۔ پئی ایہ چوکا زورہ ورتے ڈاڈھ رعب دا بندہ اے
 مرزا عوت بیگ دے ایس جھیرے بھرا داناں سلطان بیگ اے۔ اتے علاقے دے
 سبھے دسٹیک ادھنوں ادھرے دادے دے ناں تے آباد ہردن والے پنڈ سلطان پور
 داسبھ توں وڈا زمیندار من دے نیں۔ چوکھا چرچو کٹن مگروں سلطان بیگ گٹ دی گھڑی
 تے جھات پا کے لہندے ول دیکھ اٹے۔ پرا دھنوں دوتسیکر گڈی واکر دے ناں
 نشان دی نیں دسدا۔ ادھ غصے نال بھریا ایدھر ادھر ٹردا پھندا کہنے ای سگریٹ پھوک
 سٹ دا اٹے۔ جھٹ کہ پچھوں سٹیشن دی گھٹی وچ دی اے۔ ادھرے نال ای گڈی
 دیاں چیکاں فضا دچ گوئندیاں نیں۔ پیٹ فارم تے بیٹھے بندیاں چ کجھ بلبل ہوندی اے
 سلطان بیگ لائناں دے نیڑے آکے سگریٹ دے لے لے کش لوند اٹے سبھے
 مسافر دی اٹھ کے کھو بانہ دے نیں۔ اتے ریل گڈی شوکاں مار دی پیٹ فارم تے
 آکے رک دی اے۔ ادھرے دچکار لے لے ڈلے دچوں افضل، مریم، حمید دانا، ننگا عزیز تے
 نوکرائی سکینہ نکلے نیں۔ سلطان بیگ جھٹ اگانہ دودھ کے ادنہاں لوں جی آیاں نوں
 آکھ اٹے۔ گڈی ذرا کوچر کھلو کے شوگر دی، چیکیدی، کوکدی، دھوئیں دے بیل اڈاؤن
 چڑھدے دل رجا وندی اے۔ اتے عالم خالی لائناں تے او اسی دے پرچھاویں دے

سوا کچھ دی نظر تیں آؤندا۔ شیشن چوں باہر نکل کے افضل مریم، نکاح عزیز تے سیکھ اک چھت
توں بنیر موٹر کار وچ بہہ جاندے نیں۔ "تاں فیہ سلطان بیگ اوہوں کچی سڑک تے ہولے ہولے
چلاؤند ائے۔

سڑک دے سچے کجے نظری حد تک ہرے ہرے کھیت دسہے نیں ترکا لاں دا دیا

کچھ گھڑیاں دی دھتھ تے نہیر چن دے دریا تے سلاڈ دنگیاں سوچاں وپ ڈوبا ہوا
جا پدا ائے۔ وڈا نئی تے شفق دا سونا رنگ ان لکڑا تے جیویں ایہ ڈوبے سورج دے
اتھراں دی لالی اے۔ کپاہ دے چٹے کنکالاں دے ہرے بوٹے رنگ برنگیاں پھلکا دیاں
لے کے تھاراں وچ کھلتیاں سول تے اٹھڑیاں دا بھلیکھا پاؤندے نیں۔

موٹر کار ایہ سبھ نظارے پچھانہ چھڈ کے سلطان پوری مدیچ اٹھ جاندی
اے۔ پنڈوے دڑے کھوہ تے کچھ مہاریاں گھڑے بھردیاں نظر آؤندیاں نیں۔ اک پھیل
پھیلی مست الست جوان کڑی کھوہ دی گاہی اُتے بیٹھی دھڑکن دے سز تے جھوم
جھوم کے گاؤندی اے۔

لو تے لو تے بھر لے کڑیے جے مدھ بھانڈا بھرنا

شام پتی بن شام محمد گھر جاندی نے ڈرنا

اک اُچے پچھے صحن شامیاں محمد دے ایہ دو مہرے حمیدہ بانو دے کنٹاں تیک
اڑ کے اوہرے دل نوں ڈاڈھی کچھ پاؤندے نیں اوہ "میٹھی" ہوراں دی سوچ دے
ڈوہکے بھروچ مٹی مار کے مطلب دے سکے ہوئے موٹی بھن دا چارہ کردی اے۔ پر
چان چک سلطان بیگ اپنی موٹر کار مزاعرت بیگ دی حوبلی اگے اکدم کھلاؤ ائے۔
اوہرے ہڑوانگوں بھرویں ہلورے حمیدہ بانو دے خیالاں دی پٹری روٹھ دیونڈے نیں
ایس ایس۔ پی مزاعرت بیگ اُتے اوہدی دونوں حوبلی داناں سلطان پورتوں دکھ آ لے
دوالے دیاں پنڈاں وچ دی چوکا مشہور ہوندا۔ مے پنڈوے سکھسیا نے، بڈھیاں تینو یا

جوان گھبر دتے نیالے اوس جماندو رتے چٹے اٹھی تے کھرے بندے نوں عید دے چن
 داٹگوں ملے نیں۔ اتے اودھ پُٹس دا چکا بھلا دھا افسر ہزیاں ہریاں دی غریباں مسکیناں
 نل بھول تے پیراں بھار بہہ کے حقہ پین چ اپنی دیاں کھد ائے۔ دو جے افسراں داٹگوں
 عزت بیک نوں اپنی حویلی اگے پُٹس دا پرو لاون دی کد سے لورنٹیں پیندی۔ اودھ بے بوہے
 نڈ دے جتند لئی چوڑی گھنٹے کھلے رہندے نیں۔ اودھری پڑھی لکھی سو بھواں تینیوں "مریم"
 کے سوال نوں کہہ دے دی اپنے درتوں غامبیاں نوں مڑ دی۔ اتے پنڈ دے سبھے سٹیک انہاں

دوہاں دی دہنے راہیں خیر منگدے نیں۔ عزت بیک دی بات موجب زمیناں دی داتی
 بھی دے کم دی دیکھ بھال اودھ پُٹس بھرا سلطان بیک کرو ائے۔ پراوہناں دے
 ماہی مزارے تے کامے عزت بیک دے اک اشارے تے زینیاں جاناں دین لئی نیار
 بوجاوندے نیں۔ پراوہ سلطان بیک دی کچھ پروا نیں کردے۔

سلطان بیک دے بھیڑے درتوں پراوہ کوئی سبندہ اودھنوں چکیاں نیں اکھا۔
 عزت بیک اپنے دل وچ ایہ نیک خواہش رکھ ائے۔ پئی اودھ بے چاچے دانت
 اعلیٰ تسلیم دے اُچے درجے تے اپڈ کے اپنے دیس دی دوتوں ددھ خدمت کرے۔
 پر سلطان بیک پنڈ دے ملٹی سکول چوں دسویں جماعت پاس کر کے تسلیم دل اٹکا ای دھیان
 نیں دیندا۔ عزت بیک نوں اودھ بے کن موجب اپنے دل دی خواہش قربان کرنی پیندی
 اے۔ اودھ جوان بھراتے کہے طرعاں دی سختی نیں کردا۔ اتے خوشحال اودھری پسندو
 کم زمینداری اوس دے سپرد کر دیوندا ائے۔ دادے دی جائیداد چوں اپنے حقے دی
 زمین سلطان بیک دا پیر من توں پہلاں ای دپج وٹ کے کھاپی جا دندا ائے۔ سلطان
 بیک دی نانبہ اپنی زمین ہزندا اے۔ اتے نانہہ ای کوئی لئی چوڑی رقم۔ اودھ عزت بیک دیاں

دنیاں دی کھائی بے دریغ خرچ کرداتے عیش اڈاؤند اسے بعزت بیگ تے اودمی تینویں
مریم اودہن سے نال حساب کتاب بارے کہی کوئی گل بات نیس کر دے۔

مہر زاعزت بیگ دی چرکھی کھٹی ٹوہلی وڈی حویلی وچ نویں طرز دے
کمریاں دیاں قطر، اونہاں دے اگے وڈا سارا برآندہ، اوہ دے کھتے پاسے اُپر جاون
والیاں پڑیاں اتے سجے سجھ اک ٹیل اتے ٹیل نوں پانظر آندے ائے۔

حویلی دا وڈا بونا لنگھ کے مریم، حمیدہ بانو، افضل تے نکاح، زیر آندے وچ بہر جاون دے
لیں۔ اونہاں دے بہندیاں سارا ٹیل نوں ڈی گھنٹی کھرکدی اے۔ سلطان بیگ جھٹ ٹیلیفون
سن کے اونہاں نوں اکھد ائے۔

”بھاجی اپنیس چرکیوں بول رہے سن۔ اوہ رات وی روٹی حویلی چر آکے کھا دن
گے اونہاں نے جود کوئی گل نیئیں کیتی۔“

مریم سسر جی کے کہندی اے۔

”سکینہ توں جیتی نال روٹی دا آسرا پھر کر۔“

نوکرانی جھٹ رسوئی خانے دا رخ کردی ہے اتے سلطان بیگ دی ہولے ہولے قدم
دوہاند اوہ دے مگر اوتھے اڑ جاند ائے۔

”سکینہ ایہ بھابی ہوراں نال جان کڑی تے نتا مال کون نیں؟ میں کئی واری بہر گی
آں۔ پر افضل دی کوٹھی چر مینوں ایہ کہدے دی نظر نیں آکے؟“

سلطان بیگ پچھدا ائے نوکرانی سکینہ جیگی دھان دیرے نال حمیدہ بانو تے افضل دا
بھین بھرا دنگوں رشتہ قائم ہون بارے سلطان بیگ نوں کجھ کجھ دس دیوندی اے
سلطان بیگ دی تیوری تے دٹ پے جاندے نیں۔ پتہ منیں اوہ حمیدہ بانو یا کسے ہور
بارے کجھ سوچدا برآندے ول قدم دوہاند ائے۔

نوکرانی سکینہ دی کجھ وچ کجھ منیں آندے۔ اوہ اپنے کم چر جھج جاندی اے۔ اتے
برآندے وچ مریم، حمیدہ بانو تے افضل چپ چاپ بیٹھے سلطان بیگ ول گورہ نیئیں کردے

جھٹ کو پھوپھوں شام داتا مارا شفق دی اک چوڑا بچہ کے سوا ہوا جہان اٹے۔ اتنے رات
دی رانی ادس نظر دے نور تے اپنی مانگ دے سند درنوں بھدی عدم آباد چوں نکل کے
مستی دے باغ دیچ بھات پاؤندی اے۔

حویل دے متھے تے بکلی داک دڈا مقرر کسے زری زری ساگن دے جھومراگوں پکھ اٹے
ادہریاں لشکاں ہنیرے دی چاورنوں چیر کے کچی سڑک اُتے پینڈیاں نیں۔ سڑک دلوں اک
جیپ کار آکے حویل دے بوہے اگے کھلندی اے۔

ادہرے دچوں مرزا عورت بیگ تے در بندوتاں والے سپاہی اُتر دے نیں
عزت بیگ حویل دالو بانگھدا اٹے۔ تاں فیہ سپاہی جیپ دیچ بہر کے پچھ نہ پرت جلدے نیں
مرزا عورت بیگ کسے ڈونگی سوچ دیچ ڈبیا جا پدا اٹے۔ روٹی کھدن توں ویسے جوکے
بسے بڑی گوہ نال ادہرے دل دیکھدے نیں۔ پرادہ کسے نال کوئی گل بات نیں کردا۔ اتے
سلطان بیگ دے ہوا کسے نوں ادہری جیرانی داکارن کچھن دی مبت نیں پیندی۔ سلطان
بیگ اکھدا اٹے۔

”کیہ گل اے بھائی اتسی بڑے اداس جا پدے او؟“

عزت بیگ اک ٹھنڈی ماہ بھر کے کہندا اے۔

”سلطان میں اچھے پنڈ دے ڈاکو دال بارے سوچ رہیاں۔ مینوں ادنہاں دا
مسند میری خاموش موجب حل ہونا نظر نیں آؤندا۔ میں تن مہینے ٹل لاکے تھک گیاں اں
پسی ادہرے سدی طرحاں اپنیاں ذلیل حرکتی توں بازا جاون۔ پر میری نرمی تے شرافت دا ادنہاں
تے رتی بھرا اثر نیں ہریا۔ سگوں ادنہاں نے عورتاں دے اغوار تے لٹ مار دیاں ار
داتاں چہرورادھا کرتا اے۔ کئی شریف گھرانے ادنہاں دے ظلم پاروں برباد ہو چکے
نیں۔ حکومت نے ہن تنگ آکے اچھے پنڈ داتاں نشان دھرتی توں مٹا دیوں دانیصد کیتا اے
مینوں اپنے ایلے پنجاب دی دھرتی ایہدے ہزاراں امی دینیکاں دے لوناں لال ہندی
آدھری اے میرے لئی ایس توں دڈی ہور کوئی دکھ دی گل نیں ہو سکدی۔ میرا دل خون خرابے
توں اکا امی پنڈ نیں کردا۔ ایس ہلے گلے چہ خطرناک مجرماں توں دکھ کجھ بے دے لوگ دی مارے

ہاؤن گے۔ ایسے ڈپاروں میںوں آئی جی ہوراں کو لوں چہرہ دینوں دی بہت سنگنی پئی۔ اوہناں میری درخواست قبول کر کے اک سرکاری اشتہار چھپوایا اسے چھڑا جن آپے پنڈ دے سردار تیکر اپڑ گیا ہر دے گا۔ اشتہار دے مضمون داہیں آپے پنڈ دا یاں نوں اک آخری مرقعہ لکھیا اے۔

جے اوہ اپنے بیڑے نعلوں توں باز نہ آئے۔ تنں خیر اوہناں نوں گرفتار کرن لئی پئس آپے پنڈ تے ڈاڑھ بھرداں تے ٹکڑا چھاپ مارے گی۔“

مرزا عزت بیگ دے مہنوں آپے پنڈ دے ڈاکو دآں دیاں خطرناک وارداتوں دا حال سن کے مریم تے حمیدہ بانو کجھ ہم جاندیاں میں عزت بیگ فیر حمیدہ بانو تے نکلے عزیز دل اشارہ کر کے اکھدا ائے۔

”سلطان! تینوں ایہ سن کے ڈاڑھا خوش ہونا چہمید ائے۔ پئی رب نے سانوں پل پلا کی نیکدھی تے نکاحہ بیہا پتر عطا دتے میں۔“

سلطان بیگ کرسی توں اٹھیاں ہویاں کہند ائے

”مینوں سکینز لے ایہناں بارے کجھ فہم دس دتا اے۔ ہن میںوں اجازت دیو۔“

اج ساڈی پسیاں نوں پانی ہاؤن دی داری اے۔ جے میں دیلے سرا دتے نا نہر اپڑیا تنں فیر مارے گوہ نال کم نہیں کرن گے۔“

عزت بیگ سر ہاندا ائے۔ اوہرے بھان تے ایہ اتفاقہ کرے میں۔

توں ٹھیک آکھن ایں۔ سیانیں دا کوئل اے۔ کھیتی کھساں سیتی۔ بے نکر مر کے جا پیر

کسے نال کپت کرن دی توڑ نہیں۔ پھلتی مڑن دا پارا کریں۔

میں اج راتیں جوہی دچ امی سوواں گا۔“

سلطان بیگ نال گل کر کے عزت بیگ اک چڑے دا بیگ اپنی جوی نوں پھڑا کے ایہ تاکید کردا ائے۔

”مریم۔ ایہدے دچ اک کھ رو پیے دے کرنسی نوٹ میں نوں پئس چوک دی تعمیر داکم من والا اے۔ راجاں مزدوراں تے سامان دی پلے منٹ کرن لئی مکے نے مینوں ایہ رقم دتی اے اپرلے کرے دے سیف چر گھنے تے ہو رنقد کر دیا اے۔ توں ایہ رقم دی اوہرے دچ رکھ آ۔“

چار پنچ دینھ مکوں الیہدی لوڑ پوے گی۔“

مریم جھٹ اپنے خاندان دی ہدایت تے عمل کرن لئی اٹھدی اے۔ اتے سلطان بیگ ادبہنوں

بھرو پیا نظر نال دیکھ کے حویلی چوں باہر توجہ دندا اے۔

سلطان پور پنڈ دی حد دے نال اک دکنی ندی دا پانی رات دے بیزے چہ
سپ وانگوں شو کہ اٹے۔ ندی دے اُسلے پاسے ہرے ہرے کھیت اتے پارے کنڈے
تے اک پیاں اٹل دے۔ دو منزلہ کوٹے دے سوا چوکی دوزیکہ ہر کوئی عمارت نظر نہیں آؤندی۔
کوٹے دے چو بارے دی ندی ول کھس والی اک باری بند دسری اے۔ اتے پانی دیاں چٹیل لہراں
رناں دی کندھ نال کھیندے لگائیاں نہیں۔

دکنی ندی سلطان پور تے اچھے پنڈ نوں دکھو دکھ کر دی اے۔ اوہدے پارے کنڈے تے
نظرون والے کوٹے توں اچھے پنڈ دے ڈاکو پہلے مورچے دا کم لیندے میں جدوں پلس دی واہر
پنیدی اے۔ اوہ سیسے اوس کوٹے وچ اٹے ہوئے اوہا مقابلہ کر دے ہیں۔ اتے کسے نوں اک قدم
دی اکا نہ نہیں دوسن دیندے گے پچھے اوس کوٹے چہ ڈاکو آں دا نکاسر داہنتھو رنگر اپتے اک
بد کردار سانھی پر لٹھو تان شراب پی لے زنا دیاں ذیل وار دال کر اٹے اوہاں دے اک
چچے کالے بوجڑ دے سوا اچھے پنڈ دا ہر کوئی دسینک ایس رات توں واقف نہیں ہو دتا۔
اچھے پنڈ دا دڈا سردار شیر دکرے کدے پہلے مورچے چہ پھیرا پاوند اے۔ اتے نتھو رنگر

تے کالا بوجڑ اوہوں اپنیاں خطرناک وار دتاں دا پتہ نہیں لگن دیونڈے۔ اوہاں نوں
اچھے پنڈ دا جیڑادی دسینک اپنے گے رازاں توں واقف ہو دتا۔ جاچدا اٹے اوہوں اوہ سردار
شیر دسینک ایڑن توں پہلاں ای ڈونگی ندی دینج ڈوب کے غرق کر دیونڈے نہیں
نتھو رنگر تے کالے بوجڑ نوں شراب پیون تے پر لٹھوئی نوں توں نوں کڑی اغوا
کرن دے سوا دنیا دے کسے سور کم مال کوئی واسطہ نہیں ہو دتا۔ ایہہ دونوں رات دینھ
پنڈ دے پہلے مورچ چہ سوندے بہندے نہیں۔ پر لٹھو تاریاں دی چھادیں اوتے اپڑدا
اے۔ نتھو رنگر تے اوہ شراب دے نال ان چھوٹی لٹھو تار دے بجے دی رت دی

پنیدے نہیں۔ اتے پر لٹھو دوجی رات دی عیاشی لہی چوکی۔ تم دے کسے سرگھی دیے

ادھوں ٹر جاند اٹھے۔

السیراں ادھ شربانی، غانی، امن دے دیرمی، قاتلی ڈاکو، اک درمے دے تن سو
 سٹھ دینھاں چہ کئی جوان کٹریاں دی رت چوس کے ادھناں دے بے جان جئے دگدی ندی
 دنج روپر چھڑ دے نیں۔ پر لاٹھو کے نوں دی نتھو رنگر دے سوا اپنے گھر بارتے تھان ٹھکانے
 بارے کچھ نہیں دسدا۔ اُپے پنڈ دا دوا سہر دار شیر دلس اپیاں ای جاندا اٹھے پٹی پر لاٹھوناں دا
 اک بندہ پئس دے چھاپے دیئے توں پہلاں خبر دے کے کئی فاری ادھارے ساتھیاں نوں گرفتار
 ہودن توں بچا چکیا اے۔ کاسے بوچر نوں دی نتھو رنگر دے کوں پر لاٹھو بارے کوئی گل پھنسن
 دی کدے جرات نیں ہوندی۔

پر لاٹھو اک غنیمت سربگ دے رستے اُپے پنڈہ سے پہلے مورچے نیک اپڑوانے۔ جہدے
 دوجے رستیاں ماہیں اُپے پنڈ دے ڈاکو اک ہمسائے ملک دی مدد دے سٹگنگ دا
 دھندہ کر دے یں۔ اتے پئس دی بھر دیں دا ہر کوں پن مٹی دی ادھناں نوں ادھ اک قلعے
 داکم دیون دی اے۔

ٹاکوواں دے اوس پہلے مورچے دے بھوارے لکھاں دے پھپھر بیٹھ کوڑے تیل دا
 دیوا بداسے۔ ادھ سے بنے نے چانچہ خشکی تے چٹے رنگ دے دو گھوڑے نظر آندے نیں کوٹھے
 دے اندر نتھو رنگر اک پھل دگدی ٹیاریوں گلپٹری دنج لے کے مدھول داٹے کٹری دے
 چمرے دا رنگ پیلا پھٹک نئے نتھو رنگر دیاں اکھاں انگاریاں داٹگوں پھنڈیاں پنس شراب دی
 بوٹل اوس دے اگے پئی اے اتے ادھارے ہتھ جوان کٹری دی سول چھانی تے چھوڑیاں دانگ
 دھدے نیں۔ کڑی ٹرندی، پھر کدی ترے پاندی اے۔ پر ادھ بدست شربانی ادھوں
 اپنی گلپٹری چوں نکان نیں دیندا۔

جھٹ کو پچھوں کالا بوچر ادھتھ اپڑکے سرکاری آستہلر نتھو رنگر نوں دکھاندا اے ادھ
 پنچے ڈھلے پے جاندے نیں۔ اتے اٹھر ٹیار اپنا آپ چھڑا کے کمان جوں نکلے ہوئے تیر داگوں
 بوچے دل لند می اے۔ کاسے بوچر دے قدم ادھارے دل دھدے نیں۔ پر ادھ دلچ پاں ادھارے
 ہتھ نیں اندی۔ ذرا کوچ پچھوں کھرم دی اک داج فضا دج کو خند می اے۔ اتے تیر دگدی

ی دیاں چھلاں اوس سڑی دے بے جان جے نوں کچھڑے کے چم چم پنجر دیاں نیں۔ نتھو
 زنگڑتے کاسے بوجڑوں ادھڑی دے ڈب مرن دا ذرا دی ملال نیں۔ بروندہ ادھ ایہو سوچدے
 نیں پئی اچ دانسا رانیوں اسی ہتھوں نکل گیا۔ نتھو زنگڑ سرکاری اشتہار دا ایہ مضمون بڑی گوفہ مال
 پڑھ دائے

”آخری موقعا“

”دودھ توں دودھ سختی دا قدم بچن توں پہلاں اُچے پنڈ والیاں نوں ایہ دس دتا جاوڑاٹے
 پئی ادھ چار دینھ دے دینج دینج ٹٹ مار دیاں وار داناں چھڑکے حکومت دے وفلاور رہن دا پکھ
 کمر بن۔ حکومت ادھناں نوں چوکھی رقم دیون توں دکھ دس مڑے زمین دی دین دا وعدہ کمر
 ی اس جہید ہی سپدا وار پاروں ادھ اپنی حیاتی دے دینھ عزت آہر دناں گزار سکدے نیں۔ ایہ
 اخیرن مرقاے جے اُچے پنڈ والیاں ایہ دے تے پہلاں داگوں گوفہ مانہہ کیتی : ناں فریڈنس ادھناں
 نوں حرفدار کر کے ٹاڈ بھی سخت سزا دیون تے مجبور ہو جاوے گی

السیکٹر جنرل پٹس پنجاب دلوں
 سرکاری اسٹیشن۔

سرکاری اشتہار دے الفاظ نتھو زنگڑ دیاں اکھاں دینج کشٹیاں داگوں رزگدے
 نیں۔ ادھ گرو دینج آکے اشتہار دے ٹوٹے کر دیوندا ائے۔ کاسے بوجڑوں ادھ دے نال
 کوئی گل کرن دی جرات نیں پنڈی۔ ذرا کوچر بچپن سنڈھے داگوں پھیا ہو یا کپیری پلگ
 تے کھی کھی داڑھی والا اک پیٹڈ بنو ادھ اڑدائے۔ نتھو زنگڑ دیاں اکھاں ادھ دے نال چار
 بروندیاں نیں۔ اتنے کالا موچر جھٹ باہر نکل جاوے ائے نتھو زنگڑ دے بلحاں اتے ایہ الفاظ
 تھمکدے نیں۔

پراعتوا حکومت دلوں چین والا سرکاری اشتہار پڑھ کے میری شراب داسا نشہ لہ گیا اے۔
 اشتہار دا مضمون ساڈی دنگ دیاں تے بیٹیاں بھری جاتی دی موت دا پروانہ اے۔ سردار
 شیر د اہدے تے دستخط کرن لگیاں ذرا جٹاں دی چر نیں لادے گا۔ ادھ تاں پہلاں ای
 حکومت نال اجیا سمجھو تہ کرن دیاں سوچاں پیا سچا رہندائے۔ اوہنوں اپنے ارادے توں

باز رکھ لی جیوں تین بیٹے ڈاڈھے جن کر نیپے میں ہیں ادس نوں حکومت دل صلح دامتھ
 ودھادل توں ڈکنا میرے دس وار دگ نیس۔ ادھ میری اک نیکی منے گا۔ حکومت نال پٹنگے
 متعلق ہون پاردوں لوکی شیر ددی بڑی عزت کرن گے۔ پر ساڈیاں خطرناک وار داتاں دے بیت
 کھن گردوں ادھناں دے دلاں دینج نفرت تے عقارت دی اک بھر کے گی اسل جہن
 اپنے بچاوا چار ناہنہ کیتا تاں تیر کتے دی موت مارے جاداں گے۔ جیوں اپنی تے تیری حیات
 خطرے دینج جا پدی اسے۔

پر لاٹھو ایہہ بھے گلاں گوہ نال سن کے منتھو رنگر نوں اکھداے۔

توں ٹھیک کہنا ایس۔ میرا دی ایہو دچا اسے۔ پر گھبران دی لوڑ نیس۔ میں اک پٹکا توڑ
 سوئج کے ایتھے آیا آں۔ ادھوں دتن پاردوں اسیں خطرے چوں انج نکل جاداں گے۔ جیوں مکھ
 جوں وال نکلداے۔ توں میرا ایہہ رقعہ سردار شیر ڈیک اپڑا دے۔ حکومت نے شیر دتوں کوئی
 فیصلہ کرن لئی چار دینج دی مہلت دتی اسے۔ میں ایہہ بہت مکھ توں پہاں ای اجھے چکر چلاں
 گا۔ جیڑے شیر دتے حکومت دچکار نظر ناں دی کندھ بن جادوں گے تیر ناہنہ رہوے گا داسس
 ناہنہ دے گی ہنسری؟

منتھو رنگر ٹھٹھ پر لاٹھو دے ہتھوں رقعہ پھر کے ادھوں گوہ نال دیکھدا اسے۔ اتے تیر
 کاے بوچر دے ایہہ الفاظ ادھوے کتاں نیک اپڑ دے نیس۔

"نکے سردار پھتہ نال ڈیرے تے اپڑو۔ رحمت ماشکی دے سردار دا ایہہ منہیا
 لے کے آیا اسے"

پر لاٹھو نے منتھو رنگر ٹھٹھ پر لاٹھو نال اک دوجے دل دیکھ کے جٹ کوڑے
 چوں باہر نکل دے نیس۔ رحمت ماشکی باہر کھلا بڑی گوہ نال پر لاٹھو دل دیکھدا اسے پر
 تے منتھو رنگر آپس دینج کوئی مکھ نیس کر دے پر لاٹھو تیزی نال قدم ودھاکے رات دے ہنیرے
 دینج گم ہو جانداسے۔ اتے منتھو رنگر تنگی گھوڑے تے یہہ کے شیر دے دیرے دارچہ دے
 "یار کایا۔ ایہہ بندہ کون سی۔ میں ادھوں آپس پنڈ دے پہلے مور پھوچ اچ توں

پہاں کدے نیکی دیکھیا۔ جیوں ڈاڈھی قبر بھری نظر نال دیکھ کے لنگھیا اسے؟

رحمت ناشکی حیران ہو کے کاسے بوچڑہ کوں پر اٹھو بارے پھدائے۔

را دے پھد سو ہو دے گا کوئی نکلے سرور دے من والا۔ سانوں کہہ۔ آتوں دونوں
یار اندر بہ کے گلاں باتاں کریئے۔

کالا بوچڑہ گل مال کے رحمت ناشکی نوں جھٹ اندر لے جاندا ائے۔

کالا بوچڑہ تے رحمت ناشکی اکو پنہ دے دسٹیک ہو دندیاں دی اپنے کچھ راز اک
دو بجے کوں لکاندے نہیں۔ دو باں دے فغلاں چہ چوکھا فرق جا پداے کالا بوچڑہ زمانے
شراب دار سیا۔ اتے رحمت ناشکی بڑا جتی سستی شہ راب واناں لینا دی پسند نہیں کروا۔

ایس توں دکھ رحمت اپنے سوجھوان سرور شیرد دے چکے کماں چہ بھر داں حصہ لیندا ائے
پر اکھر منتھو رنگر دے حمایتی کاسے نوں بھلے بڑے فوج فیر کرن داکدے خیال دی نیلی آوند
دونوں اپنی جہم بھومی۔ اپنے پنہ دتھ پھپھن دیاں کھیڈاں کھیڈ کے جہدوں جوان ہو دندے
بہر، تیر بہی دی کالنج اک دے متھے اتے کتب واکلا دیونہ می اے۔ اتے ادب
دی بیت دے باج فوج نیکی دے پھل کھڑے بہن لگ پندے نہیں۔

کالا بوچڑہ اپنے شگوبے یار رحمت نوں کول بہا کے شراب دی پوری بوتل مٹا کھڑا
اے۔ اخیر یکدیک پھون لگیں ادب دے ہتھ کبندے نہیں۔ رحمت ناشکی چپ چاپ بیٹھا
بٹ بٹ ادب دے دن تکرائے۔

”کہیہ پیا سوچا ایس رحمتا۔ کوئی گل بات کریو؟“

کالا بوچڑہ اکھدائے۔

”کہ دی نیو، یار کلیا۔ اوج فیر۔ دیاں دتھ ایہہ خیاں آگیا اے۔ کچھ ترے جواں چہ اے
نوکھلے، ٹپے نہیں۔ بڑھاپے دا بھاریوین چکیں گا؟“

رحمت ناشکی دا ایہہ جواب سن تے کالا بوچڑہ کندھ اسٹ۔

”اے یار۔ سانوں اپنی جواں سول فیاں دیاں اکس تے شراب دیاں بوتل دتھ
ڈوبن دے۔ جہدوں بڑھاپا آدے گا، ادھر کے مال دی بڑواری گے۔ پھدے ایساں گلاں نوں
دوتے شاہ داکوئی چوندا چوندے شعر شتا“

"نیس جی جدتوں پر رشت دے اپنے بچے کو متے مل اسی نیس کرداتان فیئر
ادبے سنی دیکھ فائدہ"۔

رحمت مانگی تیردی تے دٹ پاسے اکھداٹے۔

"یار رحمتا! سارا بگ ساہیوں بریاں کہہ داتے۔ پرتوں کچھ دنیج پیرک ساڈی
دارھی نانہ کھو! ایسے دہول سناوے تیرے مونہوں سید بادشاہ کلام سنی کے ساڈے
گھاہواں دی اک چہ بلدے دل نوں ذرا کو ٹھنڈ پے جاندی لے!"
کاسے دے مونہوں اپنی دڈیاں لکے رتے فٹکی بڑا ہی پھلداٹے۔ اتے ادبے
بلھاں تے ایسے الفاظ تیر کر کے نیس۔

پلا اپہ گل اسے۔ لے فیئر سنی، شاعران دے پیر دا ایہ مصرعہ
وارث فعلوں دے ناں خراب ہونداے

ہندے پاک گنلا نہیں، جہے نیس۔
"آہا! بھئی واہ اجی ادے رحمتا جی۔ دل خوش کر دتا ای"۔

کالا پوچر جھرم جھرم کے مہر دی داد دیتا ہے۔ اتے فیئر رحمت مانگی دے اپہ
بول ادبے کنناں تیا۔ اپر دے تیا،

"جے توں شراب جھڈے ایہ مصرعے تے تھوہ کریں" ناں فیئر تینوں ہور دی بڑھنا
سواد آدے۔ درد کشی دا کلام سو فی حیات دنیج ستا پائیہاٹے۔

"ادے بس بس یار، توں مہرے دی گل کر شہر بانوں، اپنی جیاتی چہ اک داری
دی نیکی پیتی۔ تینوں اسدے نشے دی یہ سارا ہے"۔

کالا پوچر جھیر جھیرا مونہہ بنائے اٹھداے۔

ایں بھاتوں اک داری نیہ پنڈیا بنوں پانی کے نکاس مان دایاں نوں، چتر پیندے
کئی داری دیکھے نیس۔ میں تان ایہ جانتا آں پتی، چنوں ادھیر دھیر تے، ادھیر دھیر
طا ادھر رکالی کے جو نشہ آندے اتے ایہ کر س پانی دیاں دودھیاں پانی کے دی تینوں ان
لفیب نیس ہر مسکدا۔ جے نیس اتبارتے اڑاسے دیکھوے، بہتہ لکھن نوں اگر سی کہہ

رحمت مانگی وہاں ایہہ لگان کائے نوں تہی تیراں دانگوں لکھیاں نہیں، ادا تھیو چاہکے
 "اوسے توراں تاناں دیکھوں والی جرح کرن لگ پیا ایں تہینوں ساڈی عمر ادھر رڑکالی کے
 کڑاڑے مارن دے سوا ہو کجھ دمی نیں بھا۔ ساہنوں شراب دے نشے چرکل دنیا جھڑی
 نظر آدمی اے۔ اسان شرابیاں نوں چھتر مارن والا احاطے یکر کوئی نیں جیہا۔ ساڈا ناں
 س کے مانواں اپنے بال رڑاں دیاں نیں۔ سامے ساہنے کسے نے اکھ اچی کر کے اپنی
 دھون لانی ایں تیرے مونہوں پھنڑاں دانوں سس کے میرا جسا پھر کن لگ پیا اے۔ جے
 تیری فعل تے ہو کر کوئی اچھی گل کر تاں میں ادھی جیہہ کھین لیا۔ رحمتا! میں مگر ٹیبا
 یاد مجھ کے تیرا لٹا کیتا اے۔ اگے توں ایہو جیہہ گل نانہہ کریں توں ساہنوں شراب دمی تھاں
 ادھر رڑکا پیراج دمی، صلاح دے کے بزوں بنا دن ماچار کر دیا ایں تہینوں ایہہ
 آکاپتہ نیں پیو شراب نال تاں ساڈی دنیا دس دمی اے۔

رحمت اپنے شرابی یار دیاں تلخ گلاں دا بُرائیوں مناؤندا۔ اتے اوہنوں اکھ کائے شراب
 نے تیری مت لہو دتی اے۔ کالیا! اپنے دُڈاں تے ایسا مان نانہہ کرتوں ایس دنیا چہ ہیشاں
 بہہ نیں پھناں پیر وارث دا ایہہ قول نیویں سنیا؟
 اک دم دمی وارثا کھیڈ دینا۔

رب بے وارث کر مارا کئے۔

کالا بوچر تیرا سہوٹ لازماً کئے

سید بادشاہ نے قباں توں میری جان دی قربان اے پر "رحمتا" میں اک داری تیر
 تینوں اکھناں چٹی شراب دا لٹھ دیکے توں ساڈی دکھ دی رگ نوں نانہہ چھڑ ساہنوں اپنے
 حال دینح ست رہن دے۔ تہینوں یار دمی یارمی نال مطلب اے۔ ادھے عیباں نال
 نیں۔

"ایہہ تاں ادھو گل اے پئی پینچاں دا اکھیا سر تھے۔ پر نالہ ادھو ائی۔ راحت مانگی
 دا یہ جواب سن کے شرابی کالا بوچر اپنے دس دینح نیں رہندا۔ اتے لکارا مارے اکھ کائے
 "تھے ہرے چھنڑاں لگوں دودھا نانہہ جا اوسے رحمتا! تینوں شیر دے سرتے جیڑھا جڈا

اسے۔ ایسے جیساں گلاں شیر دے ڈیستے بہہ کے گریا کر۔ "سردار شیر د آکھ اوئے بابا!
 دڑیاں داناں او بٹال لئی واسے۔ پنجاب دے اک اُچھنے دے کھیلے شاعر مولوی غلام رسول ہری
 فرماندے تینیں۔

بے ادباں مقصود نانہ حاصل نہہ نہ گاہے دھوئی۔

ایہ بول شرابی کاسے بوچڑ دے دل توں ڈاڈھسی کچھ پاؤدے نیں۔ اوہ دے ذہن
 وینج جھٹے ایہ خیال آؤندا کئے۔ پس مینوں اُپھم بند دے دوت سردار شیر دمی لاہرے
 اتباری ہندے رحمت ساجھنے بے ادبی نیں سی کرانی چاہیہی۔ ادہ کجھ سوچ کے جھٹ کور
 پکھو اُکھدا کئے۔

"یٹوں معاف کریں رعنا! نتے چھیرے مونہوں کجھ کوریاں پھکیاں گلاں نکل گئیاں
 نیں۔ میں سریرے صوفی حانت داج تیرے کوواں مولوی غلام رسول ہری داناں ضرور
 سنا گا۔ توں اج رانیس اتھے امی سوا"

کالا برہنہ رحمت ماشکی ددو نیں لگوئیے یاہ ایہ گھوں باتاں کرے کر تیری
 نیند رسوں جلودے نیں

نقھو دنگرواں کی گھوڑا اک اچے ہلے توں لنگو کے سٹھنے رکھاں دے وچو وچ نکلی تہی پکڑدی
تے ووڑا ائے۔ رکھاں واسلسہ مکدما، اسی اک نوکیل تھاں دے کول اپرے گھوڑے دے قدم
رکدے نیں۔ اوس تھاں توں ذرا کو پرانہ اومی رات ویلے سدا رشیہ ڈویرے چہ بنایاں مثالاں
چانن مال دینچہ پڑھیا جا پڑا لے۔ اچے پنڈ دے وسیک دو مالیاں بندوقاں موڈیاں تے دھکے
لیٹ سردار دے آلے دوالے بیٹھے بڑے خوش دسدے نیں۔ نقھو گڑا اپنے سر توں کٹا منہ اسدا
لاہ کے پیدل ڈیرے ول وندھ ائے۔ بندوقاں والے بونہت کک اونوں وکھد کے اپنی اچنی سردار
شیر و۔ زندہ باد! دے نعرے مار دے نیں۔ نقھو اونوں ول قہر بھری نظر مال تہاں پا کے شیر
لوں سلام کردائے۔ اتے سردار شیر دے بھان اتے ایہ الفاظ نکھدے نیں۔

”جی آیاں نوں۔ نقھو اچ سرکاری اشتہار راہیں مینوں حکومت دے نوں اعلان داپہ لگ
ای گیا ہووے گا۔ بھے ساتھیاں نے اونوں پسند کدے حکومت دے وفادار رہن و افیہ
کیا لے۔ بن لٹ مارتے چوری چکاری دی کرئی وار دات نہیں ہونی چائی دی۔ میں کل
ای ”مرزا عزت بیگ“ نوں اپنے اخیر فیصلے دی خبر دیوں دارا رہ رکھنے آں۔ ات تہ
بینی ڈوڑھے پہلاں میں پنجاب دی دھرتی دا امن برباد کرن والے غیر ملکی سامراجیاں نوں
لکار یاسی۔ ادیناں مینوں تے میرے ساتھیوں نوں ڈاکو بن تے مجبور کردتا۔ اونوں ظالمان
دامقباہ کردیاں میری جوانی بیت گئی۔ اتے میرے بی جگدی یار میتوں وچ چھڑ گئے۔ جنہاں
وچ تیرا جووی شامل اے۔ میں اوس انکھی جوان نوں حیاتی لے اخیر سی سانبہ تیک نہیں بھل
سکدا۔ توں میرے اوس یار دی نشانی آں۔ میں اک ورہا پہلاں نوں وطن ”پاکستان ہندیاں
سراسی اوس خنہ نہ بگ نوں بند کردتا سی۔ جہدے وچ ظالم سامراجیاں کوں بچن
لنی اسیں پناہ بندے ساں۔ بن سانبوں اوہدی کوئی لوڑ نہیں۔ حکومت مال صلح دا اعلان
ہودن مگروں اچے پنڈ دے وسیک اپنے وطن چہ بھتھاں تے آزادی مال آجاسکتی

گئے۔ اوہ ٹرنگ سامراجی دور دی یادگار ہے۔ بن اور اماں نشان دی باقی نہیں
رہنا چاہیڈا۔ تہاڑے وچوں کوئی وی بندہ اس پاستے جاوَن و اچار نہ لہرے سانوں
اک مدت گردن آزادی واسانہ لینا نصیب ہو یا اے۔ اسپس بھے رل کے اپنہ دیس۔
دی ودھتوں ودھ خدمت کراں گے۔ میں ایہ دس لئی رحمت نوں تیرے دل ٹوریا سی۔
ژوں ڈیرے اپڑن چہ اپنا چرکیوں لایا اے؟!!

نقھور نگڑ اپنا سجا بھٹا گا بندہ ودھاکے اکھڈ اٹے۔

”سردار مینوں پر لاٹھو دے ایس پیہے دی اڈیک سی“

شیر دا مہرے بھٹوں اک کاغذ پھڑکے پر لاٹھو دی تصویر اتے نال اوہی ایہ مختبر
دیکھد اٹے۔

”حکومت دے نویں اعلان بارے کوئی فیصلہ چار دیند دی سوچ و چار گروں
کرنا پائیڈ اٹے۔ ایہراں اُچے پنڈ دے دینکاں دی حکومت دی نظر چڑی
عزت ہووے گی۔ میں ایہ گل حکومت تے سردار شیر و دی بھلائی واسطے اکھ
رہیاں!۔

پر لاٹھو!

سردار شیر و نوں ایہ الفاظ ڈاڈھی حیرانی وچ پا دیں دے میں۔ نقھور نگڑ چر اکھیں
اوہرے دل دیکھد اٹے۔ دوجے لوک چپ چاپ بیٹھے دوہاں دی گل بات بڑی گونہ نال
سُن دے میں۔ شیر دیکھ سوچ کے ذرا کوچر کھپوں اکھڈ لے۔

”نقھو میں کتنی داری تاکید کر چکیاں آں۔ پئی پر لاٹھو دے تھان ٹھکانے دا ٹھیک
ٹھاک پتہ لا کے مینوں دس۔ ایہ بندہ تیرے ٹیک ای اپڑو اٹے۔ میرا ایہ دے نال کرے
وی ٹاکرا نہیں ہو یا۔ ایس گل وچ کبیرہ راز اے! آخر ایہ ہے کون۔ اتے ساڈے نال اپنی جھڑی
کیوں کر دوائے؟ نقھو مکارے بھان تے ایہ الفاظ ٹھکرے میں۔“

”سردار تہاڑے حکم موجب میں ڈاڈھے جتن کیتے میں۔ پر ایہ کم آج تیک میرے کوں
نوڑ نہیں چڑھیا۔ آج وی پر لاٹھو نال گل ہوئی سی۔ اوہنے پہلاں دانگوں ایہو جواب دتا

اسے بہی بن بھیتی میں آپ سردار دی خدمت وچ حاضر ہو کے اپنے بارے سمجھ کجھ
دس دیاں گا۔ ساہنوں اوہدی گل تے ایس لئی اتبار کرنا پئید اٹھے پئی اوہنے ساڈے
نال کدی دی دھڑنیں کیتا پئیں رے پھاپے دی کئی داری دیلے توں پہلاں خبر دے کے
اوہ ساہنوں موت دے منہ چہ جاون توں بھا چکیا اے۔ اوہ رے ساڈے تے بڑے احسان
نیں۔ اوہناں احساناں پاروں میں سختی نال اوہ رے کوں تھان ٹمکانے بارے پچھیں را پارائیں
کروا۔ سردار شیر وایہ جواب سن کے سوچیں پے جاون اے۔ پر میا وچ بیٹھے نختورنگر دے
دوڑے عاری بڑی گوہ نال اوہ رے دل ویکھدے نیں۔ نختورنگر اکھاں آمانہ نہیں چکدا
جھٹ کجھ پچوں سردار شیر واکھد اے۔

”بھتی تیرے کہن موجب پر لائو دی گل من لینے آں۔ جتھے اپنی مدت لنگھائی اے !
چار دینھ ہو رہی۔ حکومت نے ساہنوں پار دینھ دی مہلت چنگی دتی اے۔ دو اس چہ بیت
جاون گے ! اتے دو اڈیک وچ بندے دی حیاتی وادی ایو حال اے۔ پرنٹوں بن تہی بھیتی
ہو سکے پر لٹھونوں میرے نال ملاون دا چارہ کر۔ چار دینھ دی حیاتی داکیر بھروا سا۔ کدے
اڈیک وچ امی ایہ مدت آں بیت جاوے۔ رب رکھا۔“

سردار شیر دے ناں بہتے لوک اپنے اپنے گھراں نوں ٹر جاوندے نیں۔ نختورنگر اپنے
وڑے عاری پتو بنا برائے بھہر بندیاں نوں سمیت مار کے لوک لیند اے۔ اتے۔ یہ سبھے
ڈیرے توں یا نہ فریخی تھان تے بہر کے سردار شیر دے خلاف سازش کرن دا مقصد
پکڑندے نیں۔ نختورنگر اوہناں نوں اکھد اے۔

وہلیو میں تہانوں اکھیاں کر کے ایہ زمان چاہنا آں۔ پئی راج دانواں اعلان حکومت دی
اک ڈرہیں چال اے۔ ساڈے ویری پکڑ دے کے ساہنوں مار ملاون دا چارہ کر رہے نیں۔ اوہناں
دھوکھے بزان کرن اپنا آپ پیا وائی سوچ وچار کر ویتیں ناں بن آئی موتے۔ رے جادو گے
تہاڈے دے گجھ وجوان پڑ مانواں روز روز نہیں جمدیاں۔ مینوں تہاڈیاں من سوتیاں شلکاں
تے ڈانھ ترس آوند اے۔ پر حکومت رے جیچے تہاڈے نال فوجی وی بھدروں نہیں رکھدے
۔ ناں اچا کرن دی خاطر اوہناں نوں قربانی دے کمرے بناوون لئی تیار ہو سکے نیں۔ اوہناں نوں

دکھ اسان ساریاں نوں مشکلاں وچوں کڈھن لئی ایسے اک اجیا بندہ ڈاڈتے جتن کر ریا اے
جدی شکل تسان کدی وی نہیں دیکھی۔ پراوہدیاں قربانیاں دا حال چنگی تھان جان دے او اس
انکھی جوان داناں "پرلاٹھو" اے۔ اوہدی طفیل اسیں اک درہے توں عیش پئے کرنے آں !

ورہا پہلاں ٹ دے سارے مال اتے ویری جین بن کے قبضہ کر لیندے سن۔ اتے ساہنوں
کجھ وی نہیں سی بھدا۔ سو جھوان پرلاٹھو نے ساہنوں اپنا حق اوسان کولوں منگن دانیں بھون
داؤل دسیا۔ ورہا پہلاں رات نوں ویریاں دے ڈیرے تے رتاں بچدیاں تے شراہاں دے
دور چلے دے سن۔ اتے اتے ساہنوں دُور دُور اڈے دار داناں کرن لئی بھیج دتا بادشاہی۔
پرہن اوہناں وانگ رات ویلے ساڈی مجلس دی اندر دا دربار باہری اے۔ ساڈیاں
ایہر جے رنگ رلیاں پرلاٹھو دے دم قدم نال قائم نیں۔ اتے ایساں نوں قائم رکھن لئی ساہنوں
اوس سو جھوان دے اشارے تے چلنا چاہید اے۔

مکار ٹھور گڑ دی لچھیر گل بات سن کے بدھے سادے پنڈ و عشق عشق کر دے نیں۔
اوہناں دے لکاریاں تے بھکھاں دی واج اپنے گھراں جیہ گھوک تے شیر و تے اوہدے ساتھیان
دے کناں تیک نہیں اڑ دی۔

اک جوان لکارا مار کے اچی واج نال بولدا اے ۔
"رنگے سردار! اسیں شیر و دی تھاں "پرلاٹھو" نوں اُچے پنڈ دا دُوردار دیکھنا چاہنے
آں۔ اوہدے نال دُوبے آدمی اپنیاں بند و قات تان کے۔ ولا پادندے نیں۔ ٹھیک اے۔
ٹھیک اے ہتھور گڑ اوسان دی ہاں نال ہاں بلا کے کہندا اے ۔

"میرے شیر دل بلیو! تسی جو چاؤ گے۔ اوہو امی ہو دے گا۔ کالا، پیٹو، جابر اتے میں
تہاڈے موہڈے نال موہڈا جوڑ کے۔ پرلاٹھو نوں اُچے پنڈ دا سردار بناون لئی دیاں نال
لڑاں گے۔ تسی اپنیاں دونالیاں چنگی طراں لٹکا لو۔ ایساں دیاں لشکاں وکیو کے ویریاں دے
دل کنسب جاون۔ پرلاٹھو دی ہدایت بدیاں سارامی اسیں تھر تھل پادیاں گے۔ اُچے پنڈ دے
بزدل سردار نوں اپنی جان بچاؤنی مشکل ہو جاوے گی۔ چار دیتھ دے وچ وچ اوہ ویلا آون والا
اے جد اُچے پنڈ دی ہر تھاں تے تہاڈا قبضہ ہو دے گا۔ اتے بزدل سردار دے بچھے ستنی

خفیہ سرنگ وچ بند کئے جاوے گئے۔ میریاں گھاں حالے اپنیاں گھر والیاں نوں وی مانند رسنا
مٹاں ساڈا کوئی لڑکیسے دی راہیں شیر و دے کتاں تیک اپڑ جاوے۔ اتے پڑھ بھنیں توں پہلاں
ای اُچکے تیار ہو جاوے تینویں نوں راز دیاں گھاں مشکل ای ہضم ہو دیاں نیں، میں تہاڈے
کو نوں اپنی کوئی گل نہیں دکانی۔ ہن تیں گھراں نوں باو۔ رات چوکی بیت گئی اے۔

نقور نگڑ دے بھے حواری اپنیاں مٹالاں لے کے رجاوندے نیں۔ اوس نیکل مٹاں چہ
اکو مٹال ہدی اے۔ اتے نقور نگڑ جابر اتے پیو دے سواہور کوئی چوڑھا بندہ اتے نظر نہیں آوندا
جابر ایہدھر اٹھ بھجھات پائے کہندائے۔ "تیرا جواب نہیں نقور! من گئے آں۔ توں تاں بڑا
وڈا ماندری ایں۔ سنٹ سکٹ چہ اچے پنڈ دے زہری سپاں نوں کیل چھڈیا ای۔ پراسیہ تاں
دس! ہن توں کیہ کرواں؟ تیرا ایہ پکر میری بھد چہ نہیں آیا؛ نقور نگڑ بڑے غور نال اکھڈا
جابر! توں مینوں اگے اگے مٹے گا۔ حالے تاں میں اپنے کم دا مڈھ ای بنیاں اے۔ ایہ کیراں
توڑ چڑھے گا! ایس بارے میں پرلاٹھو نوں بچے کے دساں گا۔ توں اک دو دینھاں دی اڈیک
رکھ۔ مینوں پرلاٹھو نے آج ای سب کچھ بھادیلو ناسی۔ پراوہ خانہ خراب رحمت مانگی شیر و دا
مینہا لے کے آگیا۔ ایس پاروں پرلاٹھو نے میرے نال کھل کے گل نہیں کیتی۔ ایسے بھوڑی چہ
اک ڈاڈا چاچا شکار و دی بنھوں نکل گیا۔ میں اوہ دے نال کھیڈن دی پرلاٹھو نوں اچھی
دعوت دتی سی۔ ہن اوہ دے تے اپنے ہی اک دو بھرے جیاں دی لوڑاے۔ جتاں دے مین
زرگی تے کھڑا کلاب دے پٹھلاں دا گوں کھڑے ہون تبوں چیتی توں چیتی اجیاں سونیاں جو ان
تے سہل مٹیاں دا سر نہ بھکنا پورے گا۔

جابر اڈرا کو سوچ کے کہندائے۔

فکل جی گل جابیدی اے نتھ۔ لے دوالے دے پنڈاں چہ کوئی جوان کڑی گھروں
باہر نہیں نکلی سی۔ سوانے سلطان لہر دے۔ پراوہ دتھے ساہنوں کوئی واردات کرن دا حوصلہ
نہیں چنیدا۔ اوہ ایس۔ ایس۔ پی مرزا عزت بیگ دا پنڈا اے۔ اتے اوہنے آ لے دوالے
دیاں چوکیاں دے ڈھیر سپاہی نہیں پئیں چوکی وچ کھٹے کر چھڈے نیں۔ ایسے میری نظر
اکو ای تھاں اے جتھوں ساہنوں جو مال لہو سکدا اے۔ پراوہ دے چہ میرا دی بربر

داحصہ ہووے گا:

نختورنگز ہس کے اکھداٹے۔

”میٹوں منظور اے۔ ایسں اوہ ہجر مال دنگ کے کھاواں گے۔ پر اوہ کدیرے میٹے

تیرے امی لے۔ یاں دوزتوں تے دیکھیا امی ہووے گا؟

جابر اونیوں ویرا کر کے دس داسے۔

”اپنے علاقے وچ امی لے۔ پیرو گجروی دوتی دھنی لاڈو۔ اوہمی دوی بہمین دا

جوہن جواہی توں تے پرلاٹھوٹ پٹ چکے او۔ لاڈو اوہدے نالوں دھیر سوہنی اے سانبوں

جیلے آکھیں۔ ایسں اوہ مال چکن لئی نرپاں گے۔

نختورنگز گھوڑے ول قدم ودھا کے اکھداٹے۔

”مک گئی کل۔ اوہ آزاد کبوتری ہن پھیتی پتھرے چپے جاوے گی۔ بن میں چلناں

دیند پڑھن والا اے۔ رحمت مانگی شیر دے دیرے پڑ کے ساڈا بھیت نانہ کھول دیے

اوہنے پرلاٹھوٹوں پہلے مورچے چوں نکلمہاں دیکھ لیا سی۔ میں اونوں کسے بہانے چار دیند

اوٹھے ای ڈکی رکھاں گا۔ رب رکھا۔ تختورنگز دے جانیاں سارا امی جابر اتے پیوڑی

تھاں وچ بن والی مثال نبھا کے سوں جاوندے میں۔ اتے جھٹ کوسچپوں دیند داچان

ہیزے دی چادر نوں تاراکر دیوند اے۔

اُپے پنڈ دے برہتے لوک رات نوں جاگدے: اتے دیند سارا سوں کے گزار

دے میں۔ پنڈ وچ سویر ویلے تانواں تانواں بندہ اسی پھر دا نظر آوندا اے۔ بوہتیاں نوں سچ

لکھتے تے ڈبتے دا پنڈ وی نہیں لگدا۔ پنڈ ویاں بڑھیاں زانیاں دیند وی گھراں چوں باہر

نکلمہیاں میں۔ اتے اوہناں نوں شام تیکر بیٹیاں وچ کم کرنا پند اے۔ اوہناں دے پتر بھرا

تے بھروالے رات دے ہیزے چ چوری چکاری دیاں وارداتاں دے سوا دیند نر لکھ

بھن کے وی ددھرائیں کر دے۔

حکومت دا نواں اعلان سنن مگروں اُپے پنڈ دے ڈاکوئی وردھیاں توں دیند نواہوں

سے راتیں جاگن دی اپنا فی ہنی ریت پہلی وار توڑ دے میں۔ پنڈ ویاں بیٹیاں لوں دس دتا

ہاوند اسے۔ پنی تن دینہ مگروں اوہ گھاس دے کم کاج کرن گیاں۔ اتے ادہاں دی تھاں تے
 بیسیاں واکم مرد سنبھال لین گے۔ زانیاں سردار شیر و نوں دھاواں دیندیاں میں اتے غوثی
 نال ادہاں دے پریچھوں تے نہیں ٹکدے۔ پچھے۔ بڑھے تے جوان گھبرو ایہ خبر سن کے پھلتے
 نہیں سادندے۔ پنی تن دینہ ہیٹ دیاں امی ادہاں تے حکومت دلوں لگیاں ہویاں جسے
 پابندیاں ملک جاون گیاں۔ تاں ہیرا وہ اپنے پنڈتوں وکھ ہر تھاں تے آزادی نال آجا سکے
 گے۔ اوہ جسے شیر و دے ڈیرے تے اپڑکے ایچ لڑیاں پاوندے نہیں۔ جیویں دساکی دے
 میلے تے آئے نہیں۔

ادہاں توں وکھ پنڈ دے پہلے مورچے دے پتھر نگر تے اوہ دے حواری پئے ہتھیا
 ورتن دیاں سوچاں سوچدے نہیں۔ اتے اپنی بھیڑی نیت بارے شیر و دے کہے بندے نال
 کوئی گل بات نہیں کر دے۔

سردار شیر و تے اوہ دے ساتھییاں دیاں گلاں باتاں ایہ ظاہر کر دیاں نہیں۔ پنی تن دینہ
 مگروں آپے پنڈ دی خشتی دے زریں دور دا منڈھ بچھے گا۔

اتے پتھر نگر تے اوہ دے حواریاں دی خطرناک چپ توں ایچ جا پدائے۔ پنی تن
 دینہ ہیٹ دیاں امی اک اجیا بھجپال آوے گا۔ جس دے پاروں آپے پنڈ دے کندھاں کوٹھے
 ڈھیر کے پلے دا ڈھیر بن جاون گے۔

پر لٹھو دلوں کوئی ہدایت ناہن ملن پاروں، پتھر نگر تے اوہ دے حواری چوری چکاری تے
 انفرادی کوئی واردات نہیں کر دے۔ سردار شیر و نوں ایہ وکیہ کے پکا یقین ہو جاوند اے۔ پنی
 میری ہدایت موجب آپے پنڈ دا کوئی بندہ بن کے طواں وی بھیڑی حرکت نہیں کرے گا ادہاں
 پتھر نگر دی حرکت بارے اکا ای پتہ نہیں لگدا۔ ناہن امی اوہ دے دل چہ پتھر نگر تے شہ کرن
 دا کوئی خیال آوند اے۔ تن دینہ امن چین نال بیتن مگروں حکومت دلوں ملن والی مہلت
 مکن چہ اکو دینہ تے اک رات دی دھتھ باقی رہ جاوندی اے۔

پر لٹھو تباں دینھاں چہ آپے پنڈ دے پہلے مورچے ول اک وی پھیرا نہیں پاوند اے۔
 پتھر نگر اپنے حواری کالے بوچڑوں ادہی دسی ہونی تھاں تے کئی واری بھجج داسے۔ آخری

پھرے کلاؤچٹا یہ سینہ لے کے پہنچے کوچے کوچے اچھڑائے ۔
 "میں اک ڈونگل سازش و اجال کھلمیٹھیا سے ابد بھیتی تانوں پتہ لگ جاوے گا۔ میرا دوجا
 سینہا طریاں سارا ہی تئیں جھٹ میرے کول اچڑ جانا ۔ "پر لاٹھو"

مرزا عزت بیگ دیوبلی دے اک کمرے چہ نکاح عزیز ڈاڈھا نہ حال جا پدا سئے حمیدہ بانو
اوہدے کرل مئے تے بیٹی چچے نال اونوں ذوہر پیاندی اے۔ جگیتے نال اومدیاں اکھیاں
بھاریاں، بھاریاں لگ دیاں نیں۔ ککے نوں پھوک کے چڑھن والابجار اومدیاں دواں راتاں
ری نیندر حرام کردیوند ائے۔ افضل، مریم تے مرزا عزت بیگ کمرے وچ آوندے نیں۔ افضل
ککے عزیز نوں ٹیک لاکے اکھدا نئے۔ ”باچی جی تہن خطرے والی کوئی گل نہیں۔ سہارٹ گیا اے۔
حمیدہ بانو ذرا کو مسکرا کے جھٹ مئے توں اُٹھ کھلو دندی اے۔ اتے فیر سبھے نوکرانی یکد
کووں کمرے وچ جا۔ منگو اکے پندے نیں۔ عزت بیگ کہند ائے۔ ”بانو۔ مینوں بڑا افسوس
اے۔ میں اپنی ازا فخری چہ ککے عزیز دی خبر نیں لے سکيا۔ میں اُچے پنڈ دے ڈاکو آں بارے
ڈاڈھا فکر مند آں۔ تن دیند بیت گئے نیں۔ مائے ٹیکر ادبناں نے سرکاری اعلان واکوئی جواب نہیں
دنا۔ آج توں تن مہینے پہلاں اُچے پنڈ دے دینکاں دی حالت سدھا دن لئی حکومت نے میری
ڈیوٹی لائی سی۔ اوئے مینوں ایہہ رپڑاں ملیاں سن۔ پتی ادس پنڈ داسر وار شیر وچٹی وری ازا فخری
چہ گزارن گردوں، سن اپنے نریں وطن وچ امن امان نال بہن داسواں اے۔ فیر پتہ نہیں کئے
ادہوں حکومت دل صبح راستہ ودھاوے توں ڈگ دتا اے۔ توں میری وقتی ایں۔ ماہر پتی
اُچے پنڈ دے ڈاکو سدھی راہ تے آبادن۔ اتے میری عزت رہ جاوے۔ میں فیر نوری توں استغنا
دے کے تہاڑی ”اخلاق سدھا پرپا“ دی کھل کے مدد کراں گا۔ میرا آپس افسر بڑا کچھ لوکاں
نوں شک وچ پادریوند ائے۔ اوہ وی اپنی تھاں تے پتے نیں۔ پُرس دا لے ہتھ بنگلے طواں اپنا
فرض نہیں نبھا دندے۔ ادبناں نے ایس ککے نوں عوام دی نظراں چہ ذیل کر چھنیا اے۔ میرا
ایمان اے۔ جتے میرے وطن دی پُرس دے سبھے اہل کار رشوت خوری نے بدیاختی چھڈ کے عوام
دی خدمت واکچھ کر لین۔ تاں فیر کسے نوں کوئی جرم کرن دی جرأت نہیں ہو سکدی۔ جسراں
میں نہایت شرم دی بھیری نال پھیلے پھیلے سے نہیں۔ اُچے پنڈ دے ڈاکو آں دے فتنے

نوں وی انگریزی دور وی نہیں نے جنم دیا سی۔ اچ اوہ ڈاڈھا خطرناک روپ دھار کے
ایسے پنجاب وی دھرتی دا امن برباد کر رہا ہے۔

مرزا عزت بیگ دے دل دی ڈوسنگانی چوں نکلیاں ہویاں ایہ گلاں سبے بڑی گزہ مال
سُندے نیں۔ اوہدا اک اک لفظ حمیدہ بانو دے ذہن دی تہمتی تے نقش ہو جا وندا اے ایہ
چوچہ سلطان بیگ کمرے وچ آکے کہندا اے۔

”حمیدہ بانو تہا ڈے ناں دا ایہ اک رجسٹری لیٹر آیا اے۔“

حمیدہ بانو اکھاں اتانہہ نیٹیں چکندی۔ اتے نیویں پاکے لیٹر دا ایہ مضمون پڑھدی اے۔

پیاری حمیدہ بانو

بھین مریم تے اوہدا خاوند انسان نیں فرشتے نیں۔ رب اوہناں نوں تے تیرے منہ
بوے پھرا افضل نوں سلامت رکھے۔ میں گناہ گار بندی اوہناں تے بھاریں پانا چاہندی۔
ایہ سوچ کے میں تیرے نالوں دکھ ہوئی ساں۔ اتے اک اٹھوارا تیرے پہلے مکان چہ گزارن دا
فیصلہ کیتا سی۔ میرے دل دی خاش اے۔ پی توں بھیجی پنڈوں پرت آدیں۔ تاں تیرے سانجھ
میرے پوناں ”اخلاق سدھار پر سیا“ دی بھرویں ہم داندھ بھتے۔ پر مینوں ایہ خاش پوری
ہوندی نظر نیں آوندی۔ ارشاد اچھدا تے اوہدے حوایاں نے میرے آلے دوالے گھیرا
گھٹ لیا اے۔ میں تیرے آپے سچے چارنوں اپناکے، بدکاری دے جس دوزخ چوں نکلی ساں
اوہ فیرمینوں اوہدے وچ ساڑن دا چاراکر رسنے نیں۔ ارشاد اچھدا تیرے تھان ٹھکانے دا مینوں
پرہیز پچھدا اے۔ اوہدے کولوں رشوت کھاوون والے کپس دے سپاہی مینوں تنگ کر دے نیں۔ میں
کلم کلی دوں دینھاں توں اوہناں دا مقابلہ کر رہی اں۔ ایسے میرے تے جو بیت رہی اے مینوں
ایں بارے کدے سوچن دا خیال وی نہیں سی آیا۔ ایچ جا پدا اے۔ جیویں چھوہیجہ ہو رکن توں پہلا
ای وی دیری مینوں مارنکا چھڈن گے۔ میرے لئی اوہناں دے گھرے نوں توڑ کے نکلا ڈاڈھا محال
ہو گیا اے۔ میں موت کولوں نہیں ڈردی۔ سگوں جان دے کے عزت بچاؤن والے ایہ
سو دے نوں ہن بڑا ای سستا سمجھنی اں۔ جد میں بالا خانے چہ عصمت دیکھن دا وعدہ اکر

ساں تاں ہوس دے سُپاری سروایہ داراوتے اڑکے عقلیاں دے موند کھول دیندے سی۔
 اوہناں مچوہو کھے بندیاں نے مینوں اپنی بناون دے کئی جتن کیتے سن۔ پر جن اوہ شرافت دے ٹھیکیدار
 ایہو جابوندے نیں۔ پئی میں اک بیوی دی بھانے مڑ کبزی بن کے اوہناں دے دل پر جاون لئی
 نچاں تے گاواں۔ جد میں بدکار ساں، تداوہناں نے مینوں کدے وی بھیڑا نہیں سی اکھیا، اُن
 نیک بن لگی اں۔ ناں اوہ بیڑوں ذلیل، آوارہ، بدکار تے پتہ نہیں ہو ریکہ کس لگ پئے نیں
 اوہناں نے طعیناں دے تیر مار مار کے میرا سینہ چھانی کر دتا اے۔ اتے میری راہ وچ مصیبتاں
 دے پہاڑ بن کے کھلو گئے نیں۔ میرا جینا حرام ہو گیا اے۔ چنگا سی جے میں جہدیاں سارا سی
 مرجا وندی۔ تینوں میرا یہ خط پڑھ کے دکھ تے ضرور ہوسے گا کیکہ کراں؟ میں ڈاڈھی مجبور ہو
 کے ایہ سب کچھ لکھ رہی اں۔ جے میں ویریاں دے ہنھوں مگرئی، تاں ایس خط دا اک اک لفظ ایہ
 گواہی دیوے گا۔ پئی ایس دنیا چہ خیر تاں عزتاں دے ہو پارسی۔ اک بے آسہ اجوان کڑی
 نوں کبزی دے زوہپ وچ دیکھ کے بڑا خوش ہووندے نیں۔ پر کسے کبزی نوں نیک بن کے
 حیاقی دے دیند گزاون دا حق نہیں دیوندے۔ !!!

”گناہ گار بدی یاسمین“

یاسمین دے درد بھرے خط دا اک اک لفظ حمیدہ بانو دے دل اتے ڈاڈھی سٹ مار
 واسے۔ اوہ موندوں کچھ نہیں بولدی۔ اتے خط مریم دے ہنڈ پھڑا کے ڈونگی سوچ وچ ڈب
 جاوندی اے۔ مریم دے مگروں عزت بیگ تے فیر افضل اوس خطوں بڑی گدہ مال پڑھ دے
 نیں۔ عزت بیگ دے اُٹو سوچ کے اکھ اٹے، یاسمین تے ایسے بڑے تلک ہو رہے نیں۔ اونوں
 ظالماں دے گھیرے چوں کڈھنا ساڈا فرض اے۔“

”چھیٹی کدئی چارہ کرو۔ نہیں تاں اوہ بن آئی، موتے مرجا دے گی۔“

مریم زور دے کے کہندی اے۔ عزت بیگ گٹ دی گھڑی دل بھات پاوند ائے۔
 اتے قبر اوہدے ایہ الفاظ کدے وچ گوہدے نیں۔

”نہیں۔ ویری اوہدا وال وی دنگا نہیں کر سکدے۔ اوہناں دے ہنڈ ٹوڑو تے جان
 گے۔ افضل اور جاون والی گڈی چر حالے اوہا گھنڈ باقی اے۔ میں اپنی جیب چر تینوں سینٹ

تے چھڈ کے مگروں نہیں چوکی جادواں گا۔ ریل گڈی تینوں شام ٹیکہ سوراٹا دیوے گی۔ توں اوتھے
ہوم سیکڑی تیار ب لواز سہراں نوں ملیں۔ اوہناں دے کہن موجب پٹس تیری ہر طراں نال مدد
کرے گی۔ اتے توں چھیتی یاسین نوں دیریاں دے گھرے چوں کڑھ لویں گا۔ اوہوں نال لے کے
کل چار وچے دی گڈی بند پرت آویں۔ آپے پنڈ دے لڑاکو آں نوں دتی ہوئی مہلت کن
چرکل دا دینھ باقی رہ گیا اے۔ ایس لمی میں اچ دی رات پٹس چوکیوں ایدھا دھرنیں ہر کھدا۔
ایسے لمی میں سلطان دی مٹگنی دی تاریخ پچھے پادتی اے۔ توں اپنا دوایاں والا بیگ ایتھے اسی
رکھ جا۔ جے لوڑ پئی تاں مریم آپے بکے عزیز نوں ٹیکہ لا دیوے گی۔ بہن چھیتی نال سائنڈیشن دا
رُخ کرنا چاہید ائے:

عزت بیگ، افضل تے سلطان بیگ کرے چوں نکل کے، حویلی دے وڈے بوہے
کول اپڑ دے نیں۔ عزت بیگ جیپ دل قدم ودھا کے اکھدا ائے۔

”سلطان بیگ! ہمارے بیچارے۔ توں راتیں حویلی چوں باہر نامہ جادیں“

سلطان بیگ کہند ائے ”جنگا بھاہی میں زمین دل پھیرا مار کے ہنہ پرت آواں گا۔
تسی کوئی فکر نہ کرو“ اوہ دے قدم کھیتاں نوں جاون والی اک پگڈنڈی دل ودھدے میں۔
اتے عزت بیگ دی جیپ سٹیشن جاون والی کچی سڑک تے دوڑ دی اے۔ سلطان بیگ
ترکالاں ویلے مڑ حویلی وچ پرت آند ائے۔ مریم تے حمیدہ بانو رات دی روٹی کھا کے ادھا۔
کوہر آپس وچ کچھ گلاں باناں کر دیاں نیں۔ فیمریم بکے عزیز نوں ٹیکہ لا ونڈی اے۔ جھٹ کوہچوں
اوہ کوہر ہی نیند رسوں جاوندا ائے۔ حمیدہ بانو تے مریم دیاں اکھیاں نیند ر نال بھاریاں نظر
آوندیاں نیں۔

”بی بی۔ برائے والا ٹوٹھا دیواں!“

نرانی سیکہ کرے وچ آکے مریم نوں اکھدی اے۔

”تیں اوہوں بکرا رہن دے۔ توں ہن جا کے صوں جا“

مالکن دی ایس ہدایت موجب نرانی کرے چوں باہر نکل جاوندی اے۔ مریم اپنے آپ
حمیدہ بانو کوں اٹھ کے جانا مناسب نہیں سمجھدی۔ جھٹ کوہچوں حمیدہ بانو دے ایہہ الفاظ ادھرے

کھان ٹیک اپڑوسے میں۔

”رات دا پہلا پہر گن والا اے تیں وی ہُن آرام کرو“

مریم گھوکستے نکلے عزیز تے اک جھات پاکے دو جکرے چڑجاوندی اے۔ اتے داڑھی
فیندر پاروں بے نرت ہون والی حمیدہ بانو نون، اپنے کمرے دے دھکے ہوئے بڑھے وی ندرن
گنڈی مارن دا وی خیال نہیں رہندا۔

ساری رات حویلی دے متھے تے چکین والا بسلی دا وڈا ققمے تھے پیر وی مڈھلی گھڑی چہ
اچن چیت بچن پاروں۔ سارا پنڈ ہیڑے دے سمندر وچ ڈبا ہویا جا پدا اے۔ ققمے بھا کے
حویلی دا وڈا بُرا چوڑ چوٹ کھولن والے دی شکل نظر نہیں آوندی۔ حمیدہ بانو، مریم، سلطان بیگ
تے ذرا فی سبکدے کمریاں وچ نکلے کئے ققمے اُسر ایں امی بلدے میں۔ جھٹ کتہ پھپھوں بڑھے
دا ققمے وی بچو جا ندائے۔ اتے چار پرچھاویں حمیدہ بانو دے کمرے اگے حرکت کرے میں۔ اک
پرچھاواں اگانہ دھکے ہوئے ہرے کمرے دا بُرا کھلدائے۔ اندر نکلے ققمے دے چان
چہ حمیدہ بانو اپنے دیر مال گھوکستی نظر آوندی اے۔ تن پرچھاویں اوہدے اُپر جھکے میں۔
چوتھا اس کمرے دا ققمے وی بچو دا وڈا ندائے۔ ذرا کوڑچ پھپھوں کمرے تے بڑھدے دے دونوں
ققمے فیر بل پنڈیت میں۔ پر مچے تے بچے عزیز دے مال حمیدہ بانو کمرے وچ نہیں دسدی۔

باہر حویلی دا وڈا بُرا دھکا ہریانے اوہدے متھے دا ققمے وی فیر اُسر ایں ای چکدا نظر
آوندائے۔ اتے حویلی ترن ذرا کوڑچار پرچھاویں واو رو لے وانگوں آؤدے گھٹے کھیتاں
وچ وڑکے گم ہو جاوندے میں۔

چو کھے چو پھپھوں گھٹنے رکھاں دے اوہلے اک مثال بُدی اے۔ اوہدے چان چہ جابرا
نخور گڑتے پر لاٹھو دیاں شکلاں صاف صاف دس دیاں میں۔ چوتھا منڈا اے والا بندہ بے نرت
حمیدہ بانو نون موڈیاں اتے چک کے کھلا پر لاٹھو ول بڑی گوہ مال دیکھدائے۔ جابرا تے نخور گڑ
چارچو فیر بھرویں نظر مال تکرے میں۔ جھٹ کتہ پھپھوں پر لاٹھو اکھدائے۔

”نخور ایہ سلطان پور پنڈ چہ ساڈی پہلی واردات اے۔ دوجی فجرے میرے بھنوں
تڑچڑھے گی۔ اوہدے کارن سانبوں چو کھای مال بھے گا۔ فیر اسیں بھے رچ کے عیش کراں

گئے۔ اوہ واردات کرن لئی تہاڈی مدد دی لور نہیں۔ تسی ایس عورت نوں اج دی رات
اپنے کوٹھے دے چہ بارے چہ حفاظت نال رکھو۔ تہاڈے دھچوں کوئی وی میری ایس امانت
نوں ہتھ نہ لاوے۔ وینچہ چڑھیاں سارا ای کالے نوں ایس تھاں تے بھیج دیں۔ اوہ میرا
ڈاں سنیا تیرے تیک اڑا دیوے گا۔

”اسیں تیرا شکار ٹھکانے تے نیچا کے اک ہر واردات کرن دا ارادہ رکھنے آں جالے
رات مکن چہ ڈیرھ کو پیر باقی اے۔ فی خبرے موقعاً بھے یاں نانہ بھے۔ نتھورنگڑ کھنڈ اے۔
اتے فی رپ لاٹھو دے بھاں تے ایہ الفاظ تھکرے نیں۔ چنگا تسی اپنا کم کرو۔ میں اپنی اخیر
واردات توڑ چڑھاؤں دا چار اکرنا آں۔ دیکھے جے کوئی خطرہ نظر آیا۔ تاں۔ بدے بارے
تھانوں پہلاں ای خبر مل جاوے گی۔ فی تسی بھے میری ہدایت تے عمل کرنا۔ من تیں جاوؤ۔
پر لاٹھو ایہ گلاں کر کے پچھانہ پرت داسے۔ اتے نتھورنگڑ تے اوہ بے ساتھی مثال بھا
کے فی ربیرے وچ گم ہو جاوندے نیں۔

لے پڑ دے پئے موسے وچ کالا بوڑھا پاپی کے رحمت مائل تیا
 کر دائے۔ نئے دی حالت چہ کچھ راز دیاں گلاں اوہ دے موبنوں نکدیاں نیں۔ رحمت مائل
 ہٹ اوہ دے دل تھک ائے۔ ایہ چہ چمنڈ ات والا بندہ تے تھوڑا گڑا اندر روڑ کے فافٹ
 چو بارے دیاں پوڑیاں چڑھ جاندے نیں۔ تھوڑا ہی واج تال کوٹھے توں بولد ائے۔
 ”اوسے کالیا تے رحمتا چھیتی تال جندے لے کے اپر آوے“

دوڑیاں جھٹ کوٹھے تے اپڑ دے نیں۔ چو بارے وچ مٹی تے اک زمانا بے سرت
 پئی دیکھ کے کالے بوچڑ دے دل وچ ہوس دی اک بھڑک دی اے۔ تھوڑا گڑا منڈا سے والے
 بندے نوں اکھد ائے۔

”اوسے پیو: ایرے سرتوں لیڑا لہ کے چو بارے دی باری کھول دے۔ ٹھنڈی ہوا
 تال اینوں بے سرت کرن والی دوا“ والا اڑھیتی مک جادے گا۔ اتے ہنے ایہہ چٹلی جلی
 زبرد ہو جادے گی“

تھوڑا گڑا دی ایس ہدایت تے مل کر کے پیو جھٹ چو بارے چوں باہر نکل آند ائے۔
 جوان حمیدہ باز دے جو بن دی اک جھلک دیکھ کے شرابی کالا بوچڑ دوس وچ نہیں رہندا۔ اوہ
 چو بارے دے بوسے وچ کھوتا اوہ دے سہنے ٹکڑے دل ہوس بھرنی نظر تال دیکھد ائے۔
 تھوڑا گڑا کاکامار کے اوہنوں کہند ائے۔

”اوسے اوہ ہڈی لے ٹکڑے کیدہ دیکھناں ایں بوچڑا! اوہ زمانا اے۔ کوئی گلاں مجھ تے نہیں
 چھیتی تال بوسے نوں جندے مار کے کبھی میرے ہتھ پھڑا“ کالے بوچڑ دیاں تان کنہیاں نہیں تھو
 زنگڑا اوہ دے ہتھوں کبھی پھڑکے فیراک داری زور تال ایہہ کڑا کاکامار دے۔

”اوسے رحمتا تے کالیا! ایس چلے آں۔ ساڈے مڑا دن تیکڑی تیں ایتھوں بل کے ماہر جانا
 ہو کر کوئی بندہ چو بارے دے نہیڑے لگن دا چارانا نہ کرے۔ اوہ زمانا پیرا ٹھوڑی امانت اے۔

جسے تہاڑے چوں کہے نے کوئی شرارت کیتی تاں میں اوہدی دھون لاء دیاں گا۔ کن کھول کے سن لو۔
 نتھو رگڑ پٹیو باہر مڑھاوندے نیں۔ کالا بوجڑ اپنی دونالی بندوق تان کے رحمت مانسک دل توہ
 بھری نظر نال نکھڑائے۔ رحمت اوہدے دل گوہ نیں کر دا۔ گھڑی کچھوں میدہ بانو برس وچ آ
 کے مچھی دا لگوں تڑندی اے۔ اوہ اچھو واہی اٹھ کے کدے باری وچوں ڈوبنگی ندی تے جھات
 پاوندی اے۔ اتے کدے چربارے دے بند بوسے دل۔ اوہنوں اولے اپنی مصیبت قبرے نالہ۔
 نالوں گھٹ نیں جا پدی۔ باہر کالا بوجڑ بندوق دے دستے دیاں ساں نال برسے واجندرا
 توڑن لگ پیندا سئے۔ اتے ٹھک ٹھک دیاں واجاں حمیدہ بانو دی مصیبت وچ ہور
 وا دھا کر دیونیاں نیں۔

رحمت مانسکی اپنی دونالی بندوق سدھی کر کے اکھدا سئے۔

”اوئے کالیا! ایہ کہہ پیا کرنا ایں ہنگے سردار نوں پتہ لگ گیا۔ تاں اوہ ساہنوں دوہاں
 نوں جیونیاں نیں چھڈے گا۔ اپنی حرکت ترن باز آ۔ میں تینوں بوسے واجندرا نیں توڑنیاں گا
 کالا بوجڑ اوہدی اک ننس سندا۔ اتے غصے وچ آکے اپنی بندوق دے دستے دی اک بھڑی
 سٹ رحمت مانسکی دے سر اُتے مار داسئے۔ رحمت دے ہتھ پیر ڈھلے پے جاوندے نیں۔ اوہ
 اہوٹان ہو کے بھونہرتے ڈگدا اے۔ ڈگدیاں ساراں اوہنوں اپنے آپ دی ہوش نیں رہندی
 کالا بوجڑ اوہدے سر ترن منڈا سالاہ کے اوہدے نال رحمت مانسکی دیاں مُٹکاں بند دیوندا سئے
 ”نن میں اوہ سوہنی رن نال رچ کے عیش کراں گا۔ مینوں کوئی ننس ڈک سکدا۔“ کالے
 بوجڑ دے ایہ لکارے سن کے حمیدہ بانو دی جان کبندی اے۔ جھٹ کوڑ پھچوں بندوق دے
 دستے دیاں بھروباں سٹاں چربارے واجندرا توڑ دیندیاں نیں۔ کالا بوجڑ بوجڑ کھول کے حمیدہ بانو
 دی عورت نوں ہتھ پاؤن واچار کر داسئے۔ پراوہ لچ پال اوس شرابی نوں اپنے زیرے نیں لگن
 دیندی۔ اتے جھٹ اپنا دوپڑ لک نال بٹھ کے باری وچوں وگدی ندی وچ پھال مار دیندی
 اے۔ کالے بوجڑ دے ہتھ اُتے تربیلیاں آجاوندیاں نیں۔ اوہ کناں چرای باری وچ کھلا
 پانی دیاں پھلاں نوں ندی دیاں کنڈیاں نال ٹکراں مار دیاں دیکھدا سئے۔ پراوہنوں حمیدہ بانو
 دے جتے دی اک بھلک دی نظر نیں آوندی۔ نیچے ہوندیاں دریا وچ ترن دی عادی ہون

پاروں جمیدہ بانو نندی وچ ترنا کجھ اوکھا نہیں جا پیدا۔ اوہ پانی دے وچ وچ ہتھ پیر مار
دی پارے کنڈے ٹیک اپڑن دا چار کر دی لے۔ پر روہڑوی پانی داتیر دھارا اومڑوں آرے
کنڈے دل دھکیلد ائے۔ ذرا کو چرا پچھلاں نال کھیر کے اوہ کنڈے لگدی اے۔ نندی چوں
نکل دیاں ای ادھ دے ہڈ پیر ٹکڑے نیں۔ اتے گرے لیڑیاں نال جتا بھارا بھارا جا پدا ائے۔ ذرا
کو دھتے اومڑوں مٹی گارے دا اک نکاجیا کوکھا نظر آوندا ائے۔ اوہ دے بھارے قدم
ہولے ہولے کوٹھے دل دودھ دے نیں۔ پر دو پار قدم ٹرن گروں اوہ دے وچ ہور اگانہ
اک قدم دی دھن بہت نہیں رہندی۔ اتے اوہ بے سرت ہو کے بہوں تے ڈھیہ پندی
اے۔ کچے کوٹھے دے نال اک چھپرہ چٹھہ ہرے ہرے پٹھیاں دا چوکھا ڈھیر تے ذرا کو پرانہ
گاداں بھٹاں بھٹیاں نال بھیاں جگالی کر دیاں نیں۔

رات ممکن چر ادھ کو پھرتوں بتا چر نہیں جا پدا۔ کوٹھے وچ ملن دانے کوڑے
تیل دے دیوے دی ٹھنی ٹھنی لاٹ اک تھکر دی اے۔ جیو یکہ بیزی رات چہ گناہ گار دا
دل بند ائے۔ تنگ جیہ کوٹھے وچ سجے کھبے دو بنیاں اتے وچکار مساں اک بندے لے
لنگھن جوگ تھان نظر آوندی اے۔ اک مٹی تے اٹھاراں کوڑھیاں دی آلی بھولی لڑمیٹار
”لاڈو“ گھوک سستی پئی اے۔ اتے دوجی نے دے داما ریا پیر وگڑ میٹھا کھوڑوں کھوڑوں کر دا
اے۔ اک جوان دھنی دے اس بڈھے غریب پیو دیاں اکھاں وچ نیندر نہیں دسدی جھٹ
کر کچھوں دیوے دی لاٹ کجھ مدھم پے جا وندی اے۔ ہن ایہہ اخیری دماں تے آگیا اے۔
پیر دے بلھاں تے ایہہ الفاظ تھکر دے نیں۔ دیوے دل اوہ اک جھات پا کے
اپنی جوان دھنی نوں جگا دندا ائے۔

”لاڈو! اٹھ۔ میری دھنی۔ پوہ پھٹن والی اے۔ ڈنگراں نوں وڈنڈنڈ پا۔ دودھ چندیان
دینہ چٹھہ جاوے گا۔ جے دودھ سویرے ویلے سرتھوڑنگڑ دے ڈیرے تے نانہ اپڑیا تاں
میری شامت آجاوے گی۔ اس رنگڑ دے کلکیاں کوں میری جان جاندی اے۔ ظالم
نرادی وید لھاظ نہیں کر دا۔ ویلا تھوڑا اے۔ پھیتی نال اٹھ کھلو۔ میری دھنی۔“

جوان کڑی اکھیاں ملدی اٹھ کے مٹی تے بہر جا وندی اے۔ جھٹ کر کچھوں دوزیوں بھی

دھبی کر ٹھے رانہو ہا کھول کے باہر نکلے سے نہیں۔ اسمان تے سویر وانا را ڈھلکاں مار داسے۔
 اتے مست ہوا دے جھوٹے ”لاڈو“ دی چٹی چادر نال کھید کے نگھدے نہیں۔ پردہ و دوزی
 ڈوسگیاں سوچاں وچ ڈبے دل موہ لین والے مست نظاریاں دل ذرا دی دھیان نہیں
 دیں دے۔ اپنے دھیان ٹری جاوندی ”لاڈو“ اپن چیت اک ٹھید اکھا کے کھلو دندی اے۔
 اوہدے مگر جوں دی توڑ دے پیر و گجڑ دے قدم دی رک جاوندے نہیں۔ دوہاں نرں حمیدہ بانو
 بھوں تے بے سرت پی نظر آندی اے۔ ادہ کہے اوس دے گلے لیریاں تے بھات
 پاوندے نہیں۔ اتے کہے ذرا کو تو تے وگدی ندی دل جھٹ کو پچھوں لاڈو بڑے حوصلے
 نال حمیدہ بانو نوں موٹھیاں تے ٹپک کے کوٹھے دے برہے دل نس دی اے۔ پیر و گجڑ دی
 بھروں نظر نال ایہدھرا دھس و بھیدا اوہدے پیچھے پچھے دوڑ داسے۔ دوزی اندر دڑ
 کے کوٹھے دا برہا بند کر لیندے نہیں۔

حمیدہ بانو نرں اپنی منجی تے میاں ہا کے لاڈو اوہنوں سرت وچ لیاون دا چارہ
 کردی اے۔ پیر و گجڑ دی بتی ذرا کو اتانہ کر کے حمیدہ بانو دے پیراں دیاں تلبیاں
 بھس داسے۔ ذرا کو چر مگر دس ٹھنڈا جٹا کجھ گرم ہون پاروں اوہدیاں اکھاں کھل جاوندیاں
 نہیں۔ اتے اوہ چھیتی نال منجی توں اٹھ کے پیرو تے لاڈو دل بٹ پٹ دیکھدی اے۔ پیر و
 گجڑ اوہنوں حوصلہ دے کے کہندے۔

”گھا برانہ دھیے باتوں تاں مینوں میری وڈی دھی تاجو وری جا پئی این“۔

”تسی آپے پنڈ دے دینک او“

حمیدہ بانو دی ایہہ گل سن کے پیر و گجڑ مڑا ہون اکھ داسے۔

”آہو دھیے، ندی دے ارلے کنڈے توں آپے پنڈ دی حد شروع ہو وندی اے۔

اسی ایہدے بجے جیسے غریب تے مکین واسی آں۔ توں ساہنوں چھیتی نال اپنی آپ بیتی سنا“

حمیدہ بانو دے بھان تے ایہہ الفاظ تھکر دے نہیں۔

”میں سلطان پور پنڈ دی اک حویلی دے کمرے وچ تھی ساں۔ جد میری اکھ کھل تاں

میں اپنے آپ نرں اک تنگ چوہا دے وچ بسند دیکھیا چوہا دے دی باری وچوں

ہینھاں جھات پانی۔ تاں وگدی ندی دے سوا کج دی نظر مانہ آیا۔ چان جک اک بندہ لہو
 کھول کے میرے دل دھویا۔ اتے میں فیرا بی عزت بچا دی خاطر ندی وچ چھال مار دی۔
 ایس توں دودھ میں اپنے نال ہون والی ایہ وار دات بارے ہر کجھ نہیں جاندی۔
 میدہ بانو دی گل بات سن کے پروکھو ورو بھرے لیے چہ بولدے۔

”میں سب کجھ سمجھ گیا آں۔ توں جس کوٹھے دے چو بارے وچ بند کیتی گئی سیں۔ اوہا پے
 پنڈ دے بکے سردار تھو رنکڑ دا ڈیرا اے۔ تینوں سلطان پور پنڈ دی حویلی چوں اعزاکرن
 واسے اوہو ظالم شرابی۔ زانی تے قاتل لیڑے نیں۔ جہاں اوس کوٹھے دیٹ میری جوان دھمی
 دی عزت برباد کر کے اوہ دے ہونال اپنے تھو رنکے سی۔ میری تینویں بے روی دھمی دے
 غم چھل گھل کے مر گئی۔ اتے میں جیوندے جی ٹردی پیہ دی لاش بن کے رہ گیا آں۔

دھینے: توں بڑی بھاگوان ایں۔ رب نے تینوں ادبناں ظالماں دے ظلم توں بچا
 لیا اے۔ پر... ”نختورنگ دے چمچے ہکاتے کہتاں وانگوں پھر دے ریندے نیں۔ سہے
 اوہ کہے ویلے ایس تھاں تے اپڑ گئے تاں فیہ سادے ساریاں دے تھکے توڑ کھاؤں گے۔
 میں بدھا آدمی اوہاں لوں کیوں ڈکاں گا؟ پنڈ دا دوسرا سردار شیر وادناں اگے دم نہیں مار
 وارا۔ اوہ بے ادب، انحرے، بد معاش اوس ٹیک تے درد مند بندے دی پگ نوں ہتھ
 پادن لوں نہیں ڈر دے۔ ڈنگراں دا دنڈ شندلین لئی میں دوجے تیجے دیہاڑے سلطان پور
 ضرور جانا آں۔ پر اوتھے مینوں کوئی اجبیا اتباری بندہ نظر نہیں آوندا۔ جیڑا غریب تے
 مسکین جان کے میری مدد کرن لئی تیار ہووے۔ ہن مینوں اپنی کئی دھمی لاؤ دی عزت
 دی خطرے وچ جا پدی اے۔ میں تاناں دواں نوں کیہڑے پاسے لے جاواں۔ ویری
 مسانوں ندی واپل وی نہیں لنگھن دیون گے۔ جے میں کلا کہے نوں جا کے اکھاں تاں کوئی
 گوہ نال میری گل نہیں ستے گا۔“

حمید نوندا کوچر پروکھ دیاں گھاں تے سوچ وچا۔ کہ دی اے۔ خیر اوہ جھٹ اپنے لک
 نالوں دودھ کھول کے اکھدی اے۔

”باباجی۔ تسی میرا ایہ دوپٹہ لے کے کسے طراں سلطان پور پنڈ وچ مرزا عزت

بیگ دی حویلی تیک اپڑ جاو۔ عورت بیگ پُئس دا بڑا افسر تے میرا منہ بویا بھرا اے
اونان نوں ایہہ دوپٹہ دکھا کے اکھناں۔ پئی حمیدہ بانو نوں آپے پنڈرے ڈاکو اغوا کر کے
لے گئے نیں۔ اپنی گل سندیاں سارای اوہ ہنری تے طوفان دانگوں ایتھے اپڑ کے غلاماں

دے بھیڑے ادارے مہی دپج بلا دیے گا۔ تسی جھیتی نال سلطان پور پنڈول مڑ جاو۔
حمیدہ بانو دی ہلاشیری نال سرسٹ کے بیٹھا۔ پیرو گجرتیر دانگوں تن کے کھلو باندا
اے۔ اوہ دے قدم کوٹھے دے بڑے دل و دھڑے نیں۔ باہرنگن توں پہلاں اوہ اکو
سانہ چہ ایہ بھگے گلاں کہہ دیںدا اے۔

”لاڈو پترا ایس دھی دے بیڑے گئے نیں۔ توں انہوں اوہ نواں جہڑا اکٹھ کے
دے۔ جہڑا تیری بھین نے اپنے ہتھاں نال سیٹا سی۔ جسے کوئی ایتھے آکے میرے باسے
تینوں پچھے۔ تال اوہنوں آکھیں۔ سپی میں شیرودے ڈیرے تے گیا آں۔ تنھاڈا ربلکا
پیرو دے باہرنگلہ دیاں ای لاڈو لیڑیاں دا جوڑا حمیدہ بانو دے ہتھ پھیرا کے
کوٹھے دا بوڑا دھو دیوندا اے۔

کوٹھے چوں باہرنگل کے پیرو گجرتیر چوہیرے بھروں نظر نال جھات پادندا اے۔
اونوں ذرا کوڈور چار گھوڑے کوٹھے ول آوندے دسدے نیں۔ اور جھٹ پھیر تھلے
پٹھیاں دے وچ لک کے گھر سواراں دی حرکت دیکھدا اے۔ اوہ دے ول کسے
دی جھات نیں پیندی۔ تن سوار گھوڑیاں توں اتر کے گاواں بھاں دے اجڑا وچ
وڑ جاوندے نیں۔ چوتھا کوٹھے دے بڑے اگوں نیں ہدا۔ منڈاسیاں والے مینوں بندے
پیرو تے اوہی دھی نوں گاواں بھاں دے اجڑا وچ بھن گردن چوتھے بندے دے
سکول اکھو دندے نیں۔ جھٹ کو بچپوں لاڈو ذرا کوٹھے دا بوڑا کھول کے باہر جھات
پادندی اے۔ اک بندہ اوہنوں جھیتی نال باہنوں کچھ کے مہڈیاں اُتے سٹ لیندا اے۔
اتے دو جا بے سُر ت کرن والی دوا دی شیشی اوہ دے بک نال لا دیوندا اے۔

لاڈو دے مہنوں اک چیک دی نیں نکلی۔ دو بندے کوٹھے دے اندر لنگھ جاوندے
نیں۔ اندر اونان نوں پیرو دی سبائے حمیدہ بانو گجری دے لیڑے پا کے بیٹی نظر آوندی

اے۔ اونوں دی لاؤ دوانگوں شیخی نکھا کے بے سرت کر دتا جاؤندا اے۔ دونوں بندے حمیدہ بانوں چپک کے باہر لیاؤندے نیں۔ چوتھا بندہ کڑا مار کے اکھدا اے۔

”اؤنے جابر۔ ایہ تاں پر لاٹھو دی امانت اے۔ اسیں اہنوں چو بارے وچ بند

کر کے اُنے ساں۔ ایتھے کسراں اڑ گئی؟“

دو جابندا حمیدہ بانوں پچھان کے کہندے۔

”ڈاڈھی حیرانی دی گل اے نیکے سردار۔ پیرو دی کھدے نظر نیں آؤندا۔“

چوتھا بندہ فیر کڑا مکے بولد اے۔

”اؤنے تیناں دونہاں نوں جیتی نال جا کے خفیہ سرنگ وچ بند کر دیو۔ میں

پہلاں اوہ کینے رحمت ماشکی تے کاسے بوجڑاؤں ٹھپ لوں۔ فیر اوس بڈھے کھوسٹ

پیڑ دے ڈرے کراں گا۔ ایہ اوستے دی ثارت لگدی اے۔“ تینوں گھوم سارا لاؤتے

حمیدہ بانوں لے کے اوتھوں رجاؤندے نیں۔ چوتھی آپے پندوے پسے مورچے وارن

کر داسے۔ اتے پٹیاں دے ڈھیر وچوں نکل کے پیر وگج دے قدم تیزی نال ندی دے

پُل ول ودھدے نیں۔

نختورنگ غننے نال بھرایلے مورچے دے چو بارے دتھ اپڑ کے اکھدا اے۔

اؤنے بوجڑا۔ اوہ دن ایتھوں کئے نسانی اے؛ جیتی دس۔ نیں تاں میں تیرا تے

اوس ماشکی دا بھوپیا جاواں گا۔

نیکے سردار۔ میرا کوئی دوس نیں۔ تماڈا جرم رحمت ماشکی اے۔ ایہ جند راتوڑے چو بارے

وچ دڑ گیا سی۔ میں اہنوں بڑی مشکاں نال قابو کیا۔ اتے اوس رن نے ایہدے لوں ڈر کے

ندی وچ پچال مار دتی؟

ایہ بھونھیاں گلاں سُن کے رحمت ماشکی دیاں اکھاں وچ گھيڈو آجاؤندے نیں۔ نختورنگ

دی ہدایت موجب کالا بوجڑا اوہ دیاں مشکاں ہو کر کس دیر نہدا اے۔ فیر اوہ دونوں چو بارے

دی باری وچ کھلو کے ندی دیاں چلاں ول دیکھدے نیں۔ جھٹ کر پچھوں دُور اتی دی باری

چوں سورج جھات پاند اے اوہ دیاں سوبھل کرناں مے لڑھکیار دے لوگ وائو نکھارے

مارویاں نہیں۔ پر صبح صادق دے ایس دل مولیں والے نگارے دا کاوب تھوڑ نکڑتے کجھ
اڑنٹیں ہووندا۔ اوہرے منہ چیں ایہ کھت الفنا لکھدے نیں۔

”ادے کالیا! چٹا دینھ چڑھ گیا اے۔ توپھیتی نال پرلا ٹھوڑی دسی ہر فی نقاں تے اڑنٹا۔“

سہرا حضرت بیگ دی حویلی دے کمرے وچ نچے عزیزی جہنیز رکھدی
 اے تاں ادہ چوکھا چرپ چپ بنجے تے بیٹھا ایہرا ادہ حیران ہو کے دیکھ اے
 پر ادہنوں اپنی دڑی بھین دی شکل نظر نہیں آندی۔ ادہ کھا برکے ہولے ہولے رون لگ
 پیند اے نوکرائی سکینہ دودھ دا گلاس لے کے ادہ بے کول اڑدی اے ادہ بیاں
 نظراں حمیدہ بانو نوں ڈھونڈیاں نیں۔ پر کمرے وچ حمیدہ ادا کدھرے تاں نشان نیں
 دسد۔ محبت کو کچھوں نچے عزیزیایاں چکیاں ساری حویلی وچ تھر تھل پادیندیاں غنہ
 نوکرائی سکینہ حویلی دے بیٹھاں اُپر چلکے دیکھ چاکھ کے مریم نوں حمیدہ بانو دے
 گم ہون دی خبر سُنا دئی اے۔ دولہاں نچے عزیزی کول آکے زار و زلہ روناں نیں
 سلطان بیگ اکھیاں ملدا اپنے کرد چوں نکلا اے مریم نچے عزیزی نوں کچھ ملک کے باڑے
 وچ آندی اے۔ ادہ بے قدم ٹیلی فون دل و دھڑے نیں۔ سلطان بیگ اگانہ دودھ
 کے آکھ اے۔

”کیہ گل اے بھابی جی۔ عزیزی طبیعت ہوتی خراب ہو گئی اے؟“

ایہ معصوم تے قیامت ٹٹ پئی اے۔ ساڈی حویلی چہ ہیر پے گیا اے

سلطان بیگ: حمیدہ بانو دی کہہ رہے اگھ لنگھ نیں لبھدی۔ بھتی نال پیس چوکی

ٹیلی فون کر“

مریم دے مونہوں ایہ گل سن کے سلطان بیگ محبت ٹیلی فون دارسیور پک و اے

تے ادہ بے مہماں آتے ایہ الفاظ تھر کہہ لیں۔

بھابی! فضا بگیا۔ بھتی نال حویلی چہ اڑو۔ حمیدہ بانو اچن چیت گم ہو گئی اے۔ نچے

عزیزیایاں چکیاں سنیاں نیں جاندیاں۔“

سلطان بیگ ٹیلی فون کر کے کپڑے بدلن لئی مڑا اپنے کمرے چہ دڑ بادندا اے۔

مریم تے سکینہ رندے کرانہ دے عزیزی نوں دارو داری کچھ لے کے چپ کراؤن دے

جتن کر دیاں نیں۔ سلطان بیگ باہر نکل کے عزت بیگ نوں اڑیک دے ائے جو کھ
چر پھول سرکاری جیپ کار حلی دے بڑے کول آکے رگڑی اے۔

دو بادروی سپاہی جیپ چوں اتر کے اپنیں سگینان تان لیندے نیں
عزت بیگ ادبیاں نوں جیپ کھڑی رکھن دا حکم دے کے حلی دا لوان لکھ ائے
نچے عزت یز دیاں چیکاں ادبے کنال تیک اڑ دیاں نیں۔ نوکرانی سکینہ عزت یز نوں سینے نال
لا کے اوبادیل پرچلون لٹی باہر وارنخ کر دی اے۔ عزت بیگ برائے دیچ اپڑ کے
ستجے کھتے چو کھدا اے۔ مریم تے سلطان چپ چپ کھلے جھردیں نظر نال ادبے دل
تکھے نیں۔ دو ماں نوں ادبے نال گل کرن دی تہمت نین پیندی۔ چو کھے چر پھول
عزت بیگ اکھدا ائے۔

”سلطان نوں راتیں کدھرے حلی چوں باہر تے نیں سین گیا؟“
”نئیں بھاجی۔ میراں رات دے تن پہر زیناں دا حساب کتاب کردارہیاں چوتے
پہر چو میری اکھ لگی سی غیر سویرے سویرے نچے عزت یز دیاں چیکاں نے مینوں جگا دتا۔“
عزت بیگ ایہ جواب سُن کے سلطان بیگ نوں اچھی دا ج نال کہند ائے۔
”توں رات دے تن پہر حلی دیچ جاگ کے گذارے نیں باہر نیڈ دے آئے دوالے
جس سدی رات گشت کر دی رہی اے۔ غیر حمیدہ حلی دیچوں کسراں کم ہو گئی اے
اونہوں اسات نے کھ لیا۔ یاں دھرتی بھل گئی؟“

سلطان بیگ نوں ایس سوال دا کوئی جواب نہیں کھندا۔ ایہ چرچو نوکرانی
سکینہ دوڑی دوڑی آکے عزت بیگ نوں دسدی اے۔

”میں جی ایسے پنڈ دا اک بڈھا آدمی آپا حمیدہ ہارے اچھی خبرے کے آیا اے
اونہوں چھیتی نال اندر لیا۔“

عزت بیگ کا ہلاپے کے کہند ائے۔ سکینہ اکھ دے پھارے چو بڈھے آدمی
نوں نال لے کر مڑ برائے دیچ آ جاندی اے۔ بڈھا ماڑے پا کے اکھدا ائے۔
”مرزاجی! میرا ناں پیر وگھر اے۔ میں جان ملی تے رکھ کے امینوں تیک اڑیاں
ایسے تھادی بھین تے میری دھی نال تہ نہیں کیہ بیت دی ہو دے گی۔ اونہوں نوں اچھے

پنڈوانکا سردار منظور گھڑتے ادھر سے شراب چیمے ان ڈھکی تھاتے لے گئے ہیں۔ ایہہ
 "تھاڑی بھین دا دوشہ اسے"

مریم تھبت پیر دگبڑ دے بھنوں عیدہ دا ڈوشہ مپڑ کے اکھدی اسے۔
 "عیدہ بانو ساڈے ایلے پنجاب دی اک انکھی دھی اسے۔ اتے دوجی ادھی انکھ دا
 مان! سانوں دماں دی عزت تھاجا دن لئی اپنے ہودی اخیر دی بونہ دی قربان کردی چائی
 اسے۔ نیسے تمان پنجاب دے ایہہ بڑھے دسٹیک دی گپ! اتے عیدہ بانو دے
 سرتوں تھاجا ہوا ڈوشہ ساڈی غیرت عزت تے آبرودی لاش دا کفن بن جاون گے۔"
 عزت بیگ اپنی فرض شناس بیوی دی گل نوں گودال من کے تھبت ٹیل نوں دا
 ریسور چک دا اسے۔ اتے ادھر سے ایہہ الفاظ برآندے وچ گونہہ بنیں۔

"ہیلو! انسپکٹر جیہ۔ میں عزت بیگ برل رہیاں جھیتی آپے پنڈتے بھرواں چھاپہ
 مارن لئی تیار ہو جاؤ۔ میں آپ دی تھاڑی نال جوں کا۔"

ٹیل نوں دا ریسور رکھ کے عزت بیگ جیل دے لوسہ دل قدم دھک کے اکھدائے
 سکینہ نکلے عزت بیگ جیل دے لوسہ دل رکھیں۔ آؤ بابا جی! میرے نال:

پیر دگبڑتے عزت بیگ جیل چوں نکل کے سیپ دے۔ چ بہ جاندے میں سلطان
 بیگ بوہے چ کھدا ادھانوں بھردیں نفرال دیکھدائے۔ جیپ ٹیس چوک دا رخ کر
 دی اسے۔ اتے سلطان بیگ نوں پچیر کے اوس پا سسے دل جھات پاندائے بدھتر
 نگر دی حد تک ہرے بھرے کھیت دے سوا سہر گجڑ دی نیس دے۔

کھیتوں توں پرانہ سنگھے رکھاں وچ کئی جونی تھاتے کھدا کا لا بھر ڈاڈھا ادا زار
 جا پدائے چو کھے چو کھپوں ادھنوں پر لاٹھو دی شکل نظر آندی اسے اتے ادھ تھبت
 ہتھ اکا بندھ کے کالے بوچڑوں کھندائے۔

ایہہ میرے دور تھے لے جا اک نھو دے ماں اپی۔ اتے دو جا شیر دے۔ توں دوزیں
 نھو دے ہتھ پھڑا دیں۔ ایہہ میرا اخیر فیلیہ اسے۔ اچ کسے ویلے میں چو کھا مالے کے بٹیاں
 لئی تھانے کول آجواں کا۔ بن تینوں ایس قفاں تے آون دی لڑنیں پوسے گی۔ توں جیتی نال
 ایتھوں ٹر جا۔ میں دی اپنی اخیر دی واردات کرن لئی پیدا آں۔
 پر لاٹھو دا گوجر کالے بوچڑا نال ایہہ گل کر دے۔ فیراہہ دوزیں سنگھے رکھاں

وچہ کدھرے گم ہو جاندے نیں۔

سلطان پور پنڈ دی مددے نال ندی دے اُزلے کنڈے تے پُئیں گڈیاں اک قہری ردی شکل چہ نظر آدیاں نیں۔ ادنیاں دے اگے مزارعت بیگ دی جیپ کار دھڑوی اے۔ ادہرے وچ اگلی سیٹ تے مزارعت بیگ اتے پچھے انسپکٹر چیر تے پیرو گجر بیٹھے سجے کھتے بھرویں نظر نال دیکھدے نیں۔

ندی دے اُزلے کنڈے توں ذرا اُگد تھتے کھتیاں وچ کم کرن والے مزارے مال تے کائے پُئیں پارٹی نوں دیکھ کے اک دوجے نوں سینتاں مار دے نیں ادنیاں نوں انج لکڑ اٹے جیویں نویں پُئیں چوکی چہ اک سپاہی دی ہائی فیس رہیا۔ سجھے چگل طرماں لیس ہر کے اپنے پنڈ تے دھاوا بولن لگی بارے نیں۔ ڈر دے ارے ادنیاں وچوں کوئی بندہ اُچی ساہ دی نیں لیندا۔ ندی دیاں پھل نوں جھمر پاندیاں دیکھ کے انج جا پداٹے جیویں ادہ اپنے پنڈ دے ڈاکو آل دہشتیاں لئی بوٹا پُئیں واسطے آدن والے عزت بیگ دا اُچھل اُچھل کے سواگت کر رہیاں نیں۔

ندی دے پل کول اپڑ کے عزت بیگ دی جیپ کار اک دم رُک دی اے۔ ادہرے مگر گڈیاں دی قطار دی کھل جاندی اے عزت بیگ پر لے پار بھرویں نظر نال جھات پا کے کہند اٹے۔

انسپکٹر چیر! ندی دا پل پار کر دیاں سرائی تینوں ادھے سپاہیاں نال اپنے پنڈ دے پہلے مورچے دا رخ کرنا ہر دے گا۔ اوس تھاں توں کوئی بندہ پنج کے ناہنہ نکلے ڈاڑھی ہشتیاری نال چھا پر مارن دی لڑاے۔ میں باقی سپاہیاں نال دوجے پاسے دا چوکٹ کے اُچے تلے کول نہانوں ہلاں گا۔ اوتھوں اسیں سجھے رل کے شیر دے ڈیرے دل دوھاں گے۔

انسپکٹر چیر عزت بیگ دی گلی بڑی گوہ نال سن کے سر جاند اٹے۔ ادہرے سہج

دا اشارہ سمجھ کے سنگیناں والے سپاہی پہلوں نالں بوتے ہشتیار ہو جاندے نیں۔ ندی دے نچے جہے پل توں پہلوں عزت بیگ دی جیپ کار لنگھدی اے اتے فیر اوس دے پچھے چکھے گڈیاں دی لمی قطار! دگدی ندی دا پانی شوکہ اتے ٹھاٹھاں مار دائے۔ اتے ابراہیل پار کر کے عزت بیگ دی جیپ کار تے پُئیں دیاں گڈیاں اُچے پنڈ دی مدد

وچ وڑ جاندیاں نیں۔

کالا بوجھڑ ٹافٹ پر لاٹھو دا سنبھالے کے آپے پنڈ دے
 پہلے مورچے اچڑ دا اے۔ اوتھے ادھنوں فقورنگوٹ، جا برانے پیٹو گھوک
 تے نظر آوندے نیں۔ کالا بڑی، مشکلاں نھنوں جگا کے پر لاٹھو دے دونوں
 قے ادھ دے والے کر دیوند اٹے۔ پر لاٹھو دی تحریر پڑھ کے فقورنگو دیاں کھال
 پل نیسندردی خماری منٹ سکینٹ چہ دور ہو جاندی اے۔ ادھ کرکا مار کے
 بڑے جابرے نوں جگاوند اٹے۔ فیر ادھ بکتے اپنیاں دونیاں سنبھال کے بڑی
 تیزی نال پہلے مورچے چوں باھس نکالے نیں۔ اتے ٹافٹ گھڑیاں اُتے بہر
 کے سردار شیرودے ڈیرے دل ٹر جاندے نیں۔ جھٹ کو پکھوں گڈیاں دی
 قطار مورچے توں ذرا کو دتھ تے آکے رگدی اے۔ اتے سنگیناں والے سپاہی
 بھل دی تیزی نال گڈیاں دچوں نکل کے کوٹھے دے گد گھیر اکھت لیندے نیں۔
 انسپکٹر چیرہ کوٹھے دا بونا چڑچوٹ کھنڈ دیکھ کے ایہہ اندازہ لا لیند اے۔ پتی دیلے
 توں پہلاں پلس دے جھاپے دی خبر ملن پاؤں آپے پنڈ دے ڈاکو اپنا پہلا مورچہ
 خال کر کے لس گئے نیں۔

ذرا کو چڑچھوں انسپکٹر چیر دس باراں سپاہیاں نوں نال لے کے کوٹھے دے
 اندر سنگھ جاند اٹے۔ باقی سپاہی اپنی تھاں توں نیں بدے۔ پہلے مورچے
 دے پٹھاں کسے بندے دا کوئی نشان دی نیں بھدا۔ چار پنچ سنگیناں والے سپاہی اُپر
 چو بارے وچ اچڑ دے نیں۔ اوتھے ادھناں نوں رحمت ماشکی بے سُرَت پیا نظر آندا
 اے۔ سپاہی جھٹ ادھنوں چک کے تھتے لے آوندے نیں۔ انسپکٹر چیرہ دی بدلت
 موجب سپاہی رحمت ماشکی دیاں مشکلاں کھول کے ادھنوں سُرَت وچ لیا دن دا چارا
 کردے نیں۔ جھٹ کو پکھوں رحمت ماشکی سُرَت سنبھال کے اکھدا اٹے۔

”تھانیدار جی چیگا ہویا تسی آگئے او۔ نیں تاں نکھوتے ہ لے نیں مینوں مار
مکا چھڑناسی۔ ادہ ڈاڈھے ظالم تے سبھ چھٹ نیں اُچے پنڈ دے دے سردار شیرد
لولوں دی نیں ڈر دے۔“

انسپکٹر چیر بڑی گوہ نال رحمت دی گل بات سن کے سپاہیوں نوں حکم دیند اٹے۔
ایس بندے نوں حفاظت نال لے چو۔ مرزا بھو ماں اگے پیش کراں گے۔
اج دی شکل ہم نوں توڑ چھدن ہی امیدے کوں چکھی مدد سے گی۔
پہلے مورچے تے چھاپہ مارن گدوں انسپکٹر چیر تے سنگیاں والے سپاہی مار گڈیاں
وچ بہرے عزت بیگ دی ہدایت موجب ٹیلے دار مخ کردے نیں۔
ٹیلے توں چکھی دُور سردار شیرد اپنے ڈیرے تے بیٹھا اُپت پنڈ دے وینیکاں
نوں ہدایت دیند اٹے۔

”بیلیو! میں اچ شایں حکومت نال صلح دا اعلان کر دیاں گا۔ تسی ایس خوشی چہ
اک دڈا جتن منادوں دی تیاری کرو۔“
ایہ گل سن کے شیردے ساتھی غرضی نال چنتے نیں سماندے۔ اپنے چرچہ نتھورنگڑ
او تھلا پڑ کے پرلاٹھو دا اک رقوم سردار شیردے حوالے کر د اٹے۔ دونالیاں بند وڈاں دا
شیردے حمایتی گھور گھور کے نتھورنگڑ طول تک سے نیں
اتے پرلاٹھو دی ایہہ تحریر شیرد نوں ڈوہل سوج وچ ڈوب دیندی اے۔
”تلم ہو جاؤ۔“

مرزا عزت بیگ سارے علاقے دی پس لے کے، اُچے پنڈ تے چھاپہ
مارن لئی آ رہیا اے۔ اج توں تین دینھ پہلاں صلح بارے چھپن والا
سرکاری اشتہار اک بڑا دڈا دکھاتے زیر سی۔ ہن بے تسی ٹیلے تے اُپر کے
پس نوں ڈکن دا چارانا نہہ کیتا تاں فیہ سردار شیرد سمیت تھلا دے وچوں
کوئی دی بندہ جیوندہ نیں رہوے گا۔
”پرلاٹھو۔“

ایہہ تحریر پڑھن گدوں سردار شیرد کھلاہر کے کجھ سوچد اٹے۔ ذرا کوپر کچھوں
ادب سے بھال تے ایہہ الفاظ تھرکدے نیں۔

”کچھ سمجھ دیج نہیں آؤ نہ۔ چار دینھ دی سرکاری مہلت مکن توں پہلاں عزت بیگ نوں
اچے پنڈتے چھاپ مارن دی لوڑ کیوں پئی؟“

نخورنگر چو را کھتیں شیر و دل تکھ ائے۔ دونالیاں والے شیر دے سبتے ساتھی
اٹھ کے کھلو جاندے نیں۔ ہر کسے نوں اپنے سردار کو لوں کوئی گل پھین دی بہت نہیں پیندی اپنے
چرچے دونال بندوق وال اک بندہ دوڑیا دوڑیا اوتھے آکے شیر دے سدا ائے۔

”سردار! پس دیاں دھیر ساریاں گڈیاں اچے پنڈوے پہلے مورچے تے چھاپ مارن
مگروں جن ٹیلے دے نیڑے نیڑے اچڑگیں نیں۔“

اپنے اتباری بندے کوں ٹیس دے چھاپے دی خبر سن کے سردار شیر دے
پرہ مٹھ دی گل تے پچا لیتین ہو جند ائے۔ فیرا دہے ایہ بل بیٹے تان کے کھلے دونالیاں
بندوقاں والیاں دے کناں تیک اڑوے نیں۔

”بیسیو! ویری سجن بن کے سانبوں دھو کھوین دا چار کرہے نیں۔ کسی ہاناں
مکی تے رکھ کے ادھناں دے ارادے مٹی وچر دے دیو۔“

سردار شیر دا ایہ حکم سن دیاں سارای اوہ دے سبھے ساتھی گھوڑیاں تے بہکے نہیری
تے طوفان دانگوں ٹیلے دل و دھدے نیں۔ جیسے تے اڑے تے انخورنگر اچے پنڈوے سدا دے

دسلیکاں نوں بڑی بلا شیری دیندے۔ اوہ سبھے تھڑی تھڑی دھتے مورچے بن کے پس تندلی تندی ہو

جاندے نیں۔ جتنے سدا سردار شیر دے کھیتے پاسے اخیری مورچے وچ انخورنگر

کھتے تاہیے توں پٹا لہ بات پٹمانے۔ اوہ ہونوں ذرا کو دور پس دیاں گڈیاں اک قطار

چہ کھیں نظر آندیاں نیں۔ سردار شیر دی ہدایت موجب اوہ کوئی ساتھی لڑائی دی پہل

ٹیک کر دا۔ اوہ سبھے چپ چاپ اپنے مورچیاں چہ بیٹھے اپنے سردار دا حکم اڈیک دے نیں

جھٹ کو کچھوں ٹیلے توں تھلے گڈیاں دی قطار ذرا گاہند و دھدی اے۔ دونالیاں

بندوقاں والے چرکس ہو جاندے نیں پر دہل پاسیوں گولی چلن دی کوئی راج تیں آؤندی

نخورنگر اسلے ڈاڈھالے چین دے ائے۔

ٹیلے دے ہتھوں سبھے سدا مزرا عزت بیگ تے چہ درگزر سنگھنے رکھاں دے

ادھے کچے رحمت ناشکی دیاں ایہ گلاں سن دے نہرا۔

حضور! آپے پنڈ و اسرار شیر و بڑا ای نیک بندہ اسے میں اودا دوا دوا سانجی
آں۔ پنڈ دے نئے سردار نتھور نگر تے اودے چھیاں نیس ڈاڑھی ات چلے ہوئی اسے
سردار شیر و نول ادہناں دیاں کینیاں حرکتاں واکھ پتہ نیس۔ تسی لڑائی وادھ بھن توں
پیلال سردار نال گل بات کرد۔ رب نے چاہیا تے لڑائی توں بغیر امی سجدہ مالد ٹھیک
ہو جادے گا۔ میں اپنے سردار نوں تہاڈے نال ملاؤں و اسر بندھ کر سکناں آں۔ اودہ میرا
آکھیا کہ می دی نیس موڑے گا۔ پر تہاڈے ملن دی خبر نتھور نگر تے اودے سانجیاں
نوں نیس ہوئی چاہیدی۔ بے ادہناں نوں پتہ لگ گیا تاں فیرا دہ تہاڈی گل بات توڑ نیس
چڑھن دیوں گے۔

رحمت ناشکی دیاں گلاں نال مزاحمت بیگ دی چنگل طرماں تسلی نیس ہو دندی۔
ادہ رکھاں دے اٹیوں بھرویں نظر نال ٹیلے دل دیکھد ائے۔

اُپر نتھور نگر تے اودے حتمی لڑائی وادھ بھن لٹی ترے بے چین بناپے
نیس۔ اخیر نتھور نگر نیک نیس رہندا۔ اودہی دونالی بندوق وچوں شاں کردی اک گولی نکلی
اسے۔ تھلے ٹپس دے سپاہی دی اپنیاں سنگیناں تان لیسندے میں دیکھدیاں
ای دیکھدیاں دونالیاں بندوقاں تے تیاں ہویاں سنگیناں چوں نکلیں وایاں گولیاں
وا شور آپے پنڈ دی فضا وچ تر تھل پادیزہ ائے۔ اوسے رحمت ناشکی دے ایہ
بول عورت بیگ دے کناں تیک اُپڑوے میں۔

میں اک داری فی تہاڈی منت کرناں آں تہاڑوں میری گل تے اتبار کیوں نیس۔
آڈنا؟ نتھور نگر دے کسے شرارتی بندے نے لڑائی وادھ بھن کے میرا کم ہو روی
سو کھا کر دتا اسے۔ تسی نتھور نگر تے اودے چھیاں نوں لڑائی وچ رہے رہن دیو۔
میںوں تہاڈی اجازت دی لوڑا اسے۔ میں جھٹ کو کچھوں سردار شیر و نول نال بے کے
ایتھے تہاڈے کول اُپڑ جادال گا۔ نتھو نوں ایس گل دی کنوں کن خبر دی نیس ہو دیگی
میں تہاڈے اگے ہتھ جڑ ناں۔ میری گل من لو۔

پیرو بگردی رحمت ناشکی دی ماں نال ماں ملا کے آکھد ائے۔

مرزا جی ! رحمت دی گل سن لین چہ کوئی حرج نیئیں۔ ایہہ سردار شیر و دا بڑا ای
 اتاری بندہ اے لیٹا اپنے پنڈ دے کسے، سبیک نوک کدے دی کوئی دکھ نیئیں وٹا۔
 پیرو گور دے مہنوں رمت، ناشکی دی تعریف سن کے عزت بیگ نوں شک دی کوئی
 گنہگار نظر نیئیں آوندی۔ اودھبٹ اک سنگین والے سپاہی نوں کول باکے رحمت
 ناشکی نوں اکھ ائے۔

”میں اپنا ایہہ جوان تیرے نال بھیج رہیا آں بے ایہہ دال دی دنگا ہویا تاں
 فیرا میں آپے پنڈ دی ات نال ات وجادیاں گے۔ انہوں نال لے جا۔ پھیتی نال ٹرن
 دا چارہ کریں۔ میں بہتا چہر نیئیں اڈیک سکدا۔“

رحمت، ناشکی جھٹ سپاہی نوں لے کے جتے سچھ پدھری نہیں توں ٹیٹے اُپر
 چڑھ ائے۔ نختہ رنگڑتے اودھے حمایتی اپروں ددھ ددھ کے گویاں چل دندے
 میں۔ پروا نہاں چوں کسے دی دی نظر رحمت، ناشکی تے سنگین والے سپاہی تے نیئیں پندی
 ائے اودھ بڑی پھیتی ٹیٹے تے شیر و دے مورچے تیک اڑ جادندے نیں۔
 ”اودھے رحمت اتوں کتے، دینھاں توں ڈیرے تے نظر نیئیں آیا۔ کتھے گیاں
 ایہہ پس والا تیرے نال کیوں آیا اے؟“

سردار شیر و دا ایہہ سال سن کے رحمت، ناشکی دے کھان تے ایہہ الفاظ
 پھڑکے نیں۔

سردار ! نختہ رنگڑتے مالا بوجڑ میوں پہے مورچے دچڑ ڈک آئے سن۔ پس نے
 اتنے اڑ کے میری جان پچائی اے۔ ایہہ سپاہی نوں مرزا عزت بیگ ہوراں تھانے
 دل بھیجیا اے۔ اودھ تھانوں من دے آکس دان میں۔

”ایسے عزت بیگ نوں چھپ مارن توں پہلاں ملاقات دا خیال کیوں نہیں آبا۔“
 سردار شیر و متھے تے دٹ پا کے اکھ ائے۔

”ایسے بارے مرزا ہوری تھانے نال گل بات کرن چاہندے نیں۔ بے ادبیاں دی
 نیت چکی ناہے بوندی تھان اودھ اپنا سپاہی میرے نال ناہے کور دے۔ میں تھانوں ادبیاں
 نال ملا دن دا کچھ کر کے آیاں آں۔ پنڈ دے کچھ بندیاں دی ڈاڑھی شہرت پار دن مرزا

ہو راں نول چھا پہ مارن وی لوڑ پئی اے۔ گجے دیریاں دی شرارت واکھوج کدھن
 لئی تہا نول ادنہاں نال ضرور گل بات کرنی چائی دی اے۔ دیری ایسے لڑائی چہ رُجھے
 ہوئے نیں۔ چنگا اے جے ذرا کوچر ادنہاں دادھیان اوئے پاسے لگا رہوے تسی
 میرے نال چلو۔ ایہدے چہ پنڈ دے بھٹے دینکاں وی بھلائی اے۔

سردار شیر دے دل نول اپنے وفادار ساتھی رحمت ناشکی دیاں گھلاں ڈاڑھی
 کچھ پاؤندیاں نیں۔ اتے اوہ جھٹ ادب دے نال ٹر پیندا اٹھے۔

گو لیاں چلن دی واچ ادسراں ای فضا وچ گو بجدی اے۔ سردار شیر رحمت
 ناشکی تے پئس والا ٹیلے توں اتر کے سنگھنے مکھاں ہیٹھ اپڑ دے نیں۔ شیر د اگانہہ
 ددھ کے کہندا اٹھے۔ ہر مرزا جی کئی چنگی گل سی۔ جے میں تہا نول ایس لڑائی دے
 میدان دی بجائے کسے امن دی تھاں تے جی آیاں نول آکھدا؟

مرزا عزت بیگ دے لمھاں تے ایہ الفاظ تھرکدے نیں۔
 ایس تھاں نول لڑائی دا میدان بنادن والے تہاڑے اپنے ای کچھ بندے نیں۔

جنہاں نے شریف نوکاں دا جینا محال کرنا اے اوہ رات دے ہیرے چہ چوری تے
 ڈاکے دیاں وارداتں کرن توں دکھ نیب دھیاں جینیں دی عزت دی لٹ دے نیں۔
 میں تن مہینے توں ادنہاں نول سہرے رستے تے لاون دا چارہ کر رہیاں اں
 پر ادنہاں میری شرافت واکوئی گل نہیں پایا۔ ست گھر ڈین دی چھڈ لیندی اے۔
 پچھلی رات ادنہاں کمینیاں نول اپنے پنڈ دے بڈھے دینک پیر دگج دی جواں
 بچی اتے میرے گھر وچ ڈرکے میری بھین، میرے ایلے پنجاب دی اک انکھی دھئی
 نول اغوا کرن دیلے ذرا جی دی شرم نہیں آئی۔ ایس لڑن ددھ ہر ظلم کیہ ہو سکدا اٹھے
 میں ایہہ کل بڑے دکھ نال آکھن آں۔

پئی آپے پنڈ دے منے پر منے والٹش مند دے سردار شیر دنول پنڈ دے

بدکردار تھے سردار۔ دیاں کرتوتاں تے کہہ گئے کہ وہ کرن دا خیال دی نہیں آید جہاد نہیں دے فکرم دیاں کہانیاں آل ددالے دیاں پنڈاں وچر مشہور ہو گئیاں میں۔

نیک عورتاں تے نکتے نکتے بال اوہناں !!

سردار شیرد عزت بیگ دی گل ٹمک کے کہند ائے۔

ہس! ہس! مرزا جی۔ اگے کچھ ناہنہ اکھو۔ میں ایہہ گلاں سنن تریں پہلاں ای مر جہذا تے چکا سی۔ اس کینے رنگوٹے مینوں کیتے مونہہ دکھاوے جو کائیں جھڈیا۔ ہٹا دی تے پیرو گجری پگ نول متھ پادن وال اد بدکار ہن جیونہ انیس رہوے گا۔ لوہنے تھڈیاں نیں۔ میریاں دھیاں دی عزت لٹن دا چار اکتا اے۔ میں پہلاں اپنیاں پچیاں دا پتہ کر لوں۔ فیہر منتو تے اوہرے چچیاں نول تھڈے سامنے کئے دی موت ماراں گا۔ ادے رحمت! تینوں پتہ اے۔ ایسے میریاں ادہ دھیاں کتھ نیں، مینوں تھیتی نال دس۔ نالے ایہر دی دس۔ پتی۔ ایس دادران چ کپڑے کپڑے بندے دا ستھ ائے؟ سردار! ارج سویرے پہلے مور پتہ وچ جا برائے پٹو، نھتھو رنگوٹاں نال ایہہ گلاں پئے کر دے سن۔ پتی ادہ دونوں شکار خفیہ سرنگ وچ بند کرتے گئے میں۔ مینوں اینا ای پتہ اے۔ ایس بارے میں ہو کچھ نیں جاندا۔ رحمت ماشک دے مونہوں ایہہ سن کے شیرد اکھد ائے۔

خفیہ سرنگ! میں ناں پنجاب دی وڈ ہونڈیاں سرامی ایہہ اعلان کردتا سی پٹی ہن ساڈا کوئی بندہ ادس تھاں وارخ ناہنہ کرے۔ نھتھو تے اوہرے پچیاں میں میری گل دی کچھ پروا نیں کیتی؟ مرزا جی! میں تھانوں کسے طراں دا تذکرہ دی لوڑ نیں۔ میں محبت کو تیکر اپنیاں دھیاں نول لے کے ایتھے اڑ جاواں گا۔ رحمت! آ میرے نال،

میں دی تھڈے نال جہاد گا۔ میرے پنجاب دی اکھی دھی میرا رستہ تھکی جو دے گی۔

مرزا عزت بیگ اکا نہ ددھ کے کہند ائے۔ شیرد ادہ ہی گل دا کوئی جواب

نیں دیندا گولیاں چلتی دی داج دپج ہو روا دھا ہو جاند اے۔ جھٹ کو پچھوں سزا
 نفیر، عزت بیگ، رحمت ماشکی، پیر و گجرتے سنگین دالاسپاہی سکھنے رکھاں
 چوں نکل کے تیلے تے اُپر دے نیں۔ سردار شیر و اپنے دواں سہتاں داکھو ناکے
 اُچی داج نال بولد اے۔

بیلیو! تہا ڈیاں دو نالیاں تے ڈاڈھے جو ہر دکھائے نیں۔ اسان لڑائی
 دامتدان جت لیا ہے۔ ہن گولی چلان دی کوئی لڑنیں۔ ساڈی لڑائی ہمیشاں لئی
 مک سکھی اے۔ سامنوں کسے ہوئے نیں!! اپنے بندیاں نے دھوکے دپ رکھیا
 اے۔ ادھناں دیریاں دامونہ کالے کرن لئی میرے ڈیرے تے اُڑ جاوے۔

شیر و اعلان سن کے دوناں دالے اتے عزت بیگ دا اشارہ سمجھ کے سنگیناں
 دالے سپاہی گولیاں چلاوون واسلہ بند کر دیندے نیں
 لڑائی مکدیاں سارامی سردار شیر و عزت بیگ، رحمت ماشکی، پیر و گجرتے سنگین
 دالے سپاہی نوں نال لے کے خفیہ سرنگ دا رخ کرد اے۔ ادس دے سجھے ساتھی
 دی جھٹ گھوڑیاں تے بہرے کے ڈیرے دل ٹر جاندے نیں۔ پرنتھورنگر اتے ادبے
 پنجابہ کو حمایتی تیلے توں نیں بدے۔

ذرا کوچ کچھوں ٹیلے دے سجھے پاسیوں جابرا دڑیا دڑیا آکے نتھورنگر دے
 کن وچ کچھ راز دیاں گلاں کردائے۔ فیرنتھورنگر اتے ادبے سمجھ جانتی شہرتے
 ادبے ساتھیاں تے ہو چھے دار کرن دامتہ پکاو دے نیں۔

اچھے ٹیٹے توں تھوڑی جیہی دتھ تے اک نوکلی تھاں دے۔ دچوں اوس خفیہ
سرنک داسل شروع ہوند اے۔ جیہی کھائی دا ڈاڈا شکل کم توڑ چڑھا دی
شیر دتے اوبے سا بھتیاں لے جیاتی دے دس درھے برباد کر پٹے سن اے
انگریز حاکماں نوں اوبہ کچھ پتہ نیں سی گھن دتا۔ اوس خفیہ سرنک چوں تن رستے دو
ولی عورتیں دل جانے نیں۔ اتے اک رستہ درجے تک بھارتی پنجاب دی حدوں
پر جانکدا اے۔

مرزا عورت بیگ، رحمت ناشکی، پیر دگجے تے سنگین وال سپاہی۔ اوس خفیہ
نال اوس نوکلی تھاں تے اُپر دے نیں شیر داونہاں نوں باس کھلار کے تھک سرنک دے
اندروں دے اے۔ جھٹ کو پھپھو حمید بانو تے پیر دی دھی لاڈو اوبے نال باہر جہاں
نیں اوبہاں نوں دیکھ کے عزت بیگ تے پیر دگجے دے پیر خوش نال جیہی تے جیہی
ادھ دونوں اکا نہر دھندے نیں۔ ایسے چرچہ تھو۔ بھڑاوتھے اپڑا کے کڑا کا ماردا اے
”اپنی اپنی تھاں تے کھتے رہو۔ جے کسے نے ذرا وی بھل کیتی اے میری بھلائی
دی گولی اوبہ دی پک چوں پار ہووے گی۔ اوئے جاہراتے پٹو! ایہہ ددے
ایس ایس پی تے پس دالے نوں سامنے رکھ نال بھوہو۔ ایہہ ساڈے سمجھ توں دینے
دیہی نیں۔ چہاں انیاں دا کھوٹھپ لیتے۔ دچوں نال لکروں نیراں کا۔
برکس کر اوئے رنگڑا۔ حالے اچھے پنڈ داسر دار شیر دجیوند اے۔ توں تے
تیرے چچے اینہاں دا وال دی دھگائیں کر سکے۔“
شیر ددے ایہہ الفاظ سن کے تھوئیر اک کڑا کا ماردا اے۔

چپ اوئے بڑھیا۔ اپتے پنڈ دے سوجھوان دسینکال توں تیرے درگے مچلی مت
والے سردار دی لڑتیں۔ جیہڑا سمجھ آئے شکار بھڈ کے ساہن موت دے مزہ دچ تنہا

چار کر رہا اے میں تے میرے ساتھی ہن تیری سرداری داسارا مان توڑ دیوں گے ۔
 بیوہ ! اینہاں دے گرد گھیرا گھت لوڈ ۔

نہخورنگر دے چاکی پنجاہ دونالیاں والے ساتھی جھٹ ادھی ہدایت تے عمل کرے
 نیں۔ حمیدہ بانو لاڈوتے پیرد گجر دارنگ پیو پے جاند ائے۔

سردار شیر دتے رحمت ماشکی بٹ بٹ اک دو بے دامونہ تھکے نیں ۔ مرزا
 عزت بیگ تے سنگین والے پ ہی نوں رکھ نال، نہج کے جابر تے پیٹرا پنیاں وڈیاں
 دارمخ ادھناں دل موڑ دے نیں۔ عزت بیگ نوں موت جیتی دے دورا ہے تے کھل
 دیکھ کے حمیدہ بانو دا انگ انگ کنبہ ائے۔ نہخورنگر دا اشارہ سمجھ کے جابر تے
 پیٹو دے ہتھ بند وٹاں دے گھوڑیاں تیک اپڑ جاندے نیں۔ نہخورنگر گولی چلان
 دا اخیر اشارہ کرن لئی اپنا سہا ہتھ ذرا کو اتانہ چک د ائے۔ اپن اجیت ایہ
 گرجدار دا ج بلی دانگوں اوس نویکی تھاں دچ کر مکھی اے ! ! کھڑ جاؤ ! !

حمیدہ بانو دے دل دیاں ڈونکائیاں وچوں بکھے ہوئے ایہ دو لفظ دو
 نالیاں تان کے کھلے جابر تے پیٹو دے ہتھوں نوں زنجیر بن کے جکڑ لیندے نیں
 نہخورنگر کالے ناگ دانگوں پھنکار د ائے پر اوس دے ساتھی ادھ دے دل کوہ
 نیں کر دے۔ حمیدہ بانو دی ہنسا طبعی واج ادھناں ساریاں دے دلاں نوں
 ڈاٹھی کچ پاؤندی اے۔ تے ادھناں دیاں نظراں اوس البیلی ٹیار دے پڑن لالہ
 چہرے اتے جم جاندیاں نیں۔ حمیدہ بانو جھٹ عزت بیگ دے اگے کندھ دانگوں کھد کے
 بلجھان دے سرف دچوں لہنھاں دے ایہ انکے موتی کدھ دی اے۔

اُبلیلے دیس پنجاب دے جیلے، بانکے سوہنے، پھیل چھپے گھبر و شیر جاناو !
 بے گن ہواں دے ہوناں اپنے ہتھ رنگن توں پہناں ایہ حقیر بندہ دی اک گل سن
 لوڈ۔ میں تہاڈے کولوں جیتی دی بھیکھ منیش منگھی، جے ساڈے نصیب دچ تہاڈے
 مستحقوں مرناکھیا ہو یا اے۔ تال فیر دنیا دی کوئی طاقت تہاںوں نیں دک سکھی۔
 اسیں تہاڈے ہتھوں مرجاناں گے۔ اتے ساڈے ہودی اک اک بوند نگر داسیاں

نوں ایہ درد بھری کہانی سنا دے گی۔ پتی کھنیک بندیاں نہیں اپنے پیڑوسے سنیہاں
 نوں سدھی راہ تے لاؤن واچرا کیتا سی۔ ایس جرم پاؤں دواہ قتل کردتے گئے
 نگر و اسی ایہ سبھ کچھ جان کے قتل ہودن دایاں نوں مظلوم تے قاتلاں نوں ظالم
 آکھن گے۔ یاد رکھو مظلوماں دی یاد درد منداں دے دلاں چر میٹھاں تازہ رنہدی اے
 اتے ظالماں نوں کوئی نیک بندہ چنگے لفظاں نال یاد نہیں کرا۔ مظلوم قتل ہودن گدوں
 ایس سبتی دے چمن وچ پھل بن کے محکمے میں۔ اتے ظالماں دامت دی بے
 انت وادی چر کدھرے نال نشان دی نہیں لکھدا۔ مظلوماں دالہوتی سچ دے تاج مٹی
 موتیاں دا گنڈاں مار دائے۔ پر ظالماں دی رت بدی دیاں جواں کتھیاں سوکے
 پی جاؤندیاں ہیں۔ مظلوماں دی بدلت تہانوں آزادی وی نعمت نصیب ہوتی اے تے
 ظالم سامراجیاں دے ارادے مٹی دچر مل گئے ہیں۔

اے تسی اک آزاد ولس دے آزاد و اسی او۔ پر اے میں ڈاڑھے دکھ نال ایہ
 کل آکھنی آں۔ پتی تہانوں آزادی وی نعمت ماس نہیں آئی۔ تہاں آزاد ہونڈیاں سار
 امی ادھناں ظالم سامراجیاں واروپ دھار لیا اے۔ جیہڑے آزادی داتق سنگن والے
 مظلوماں دے لہونال ہول کھیڈ کے جتن سناؤندے سی۔ اے پنجاب دی دھرتی دے منیکاں
 نوں تہڑے تے ادھناں غیر ملکی لٹیریاں دچر زراخاں دی فرق نہیں جا پدا۔ تہاں غلامی
 دے داغ دھون دی بجائے آزادی پسند شہیداں دے سنہری زارنیاں تے پانی پین
 چر کوئی کسر نہیں چھڈی۔

آزادی دی شمع تے دودھ دودھ کے جاناں قربان کرن والے یردیاں دیال روجاں
 اے تہانوں چیک چیک کے کنبہاں ہیں۔

پنجاب دی دھرتی دے غیرتیاں عورتاں اتے اچیاں شاناں والے اٹھی بپیاں
 دے ہنر زور پھرو! اپنیاں رگاں وچ دڑن والے چنگے لہروں بھیڑیاں کتھاں چہ
 برہنہ کر۔ تہانوں دایاں دی پگ داسدا چر کھن لئی ایسے اخلاق سدھاروی اک بھروس
 نمہ چنی چانیہی اے۔ اہیں ہم جیڑی تہاں دے متبعوں ہودن دایاں نفرت جہریاں سبتے

دارد اناں دے دھونے دھوکے سارے دیس دپج تہاڈا بول بال کر دیوے۔ !!
 وطن دے شہیداں دی ایہہ دا ج دلال دے کن کھول کے کوہ ناں سنو۔ اک اودہ
 سن جنہاں نے دوجیاں دے سکھ چین دی خاطر زمانے دے دکھاں نوں جھولی دپج پایا۔
 اک تسی ادر۔ جنہاں اپنے عیش آرام لئی اپنی دھرتی دے دسیناں دا جینا محل کر پئی یا اسے
 پر ایہہ کدوں تیکر لٹ مارتے کٹ ڈویاں خطرناک دارد اناں کر دے رہو دگے۔ ات چکن
 دالیاں دا انت چنگا نیں ہوندا۔ مونہ زور جوانی دے نلتے چہ بدست مور کھو۔ تہاڈے
 ظلم ستم دیاں ان گنت دارد اناں نے ایلے پنجوب دی دھرتی تے تباہی تے بربادی دے
 تھنڈے کٹ دتے نیں۔ تہاڈیاں داواں نے تہاںو ایلے لئی پل پرس کے جوان کتیا سی؟
 اچ ویلے دا پنچھا اچے پنڈ دی خونی فسانوں دیکھ کے تڑندا۔ پھٹ کدا سنے لہوے
 ہنجو کیر داٹے۔ یاد رکھو! دیلے دے اودہ تہہ جنہاں نے ظالم تے خرد سارا جیاں دے
 یکھ مان توڑ چھڈے نیں جد تہاڈیاں گردناں تیک اپڑ کتے تاں فیر تہاڈے دپج اچی
 س نہ لین دی دی سبت نیں رہوے گی۔

ایس ایس پی مرزا عزت بیگ میرے دڑھے بھرائیں ہیں پس واک دڈا انسر
 ہون پاروں اینہاں دی دڈیاں نیں کر لئی۔ ایہہ درد مند انسان سچ چچ کھچ پرتوں
 اے۔ پئی اچے پنڈ دے دسینک نیگ بن کے اپنے دیس دی ددھتوں ددھ خدمت
 کرن تاں جے تہاڈا پنڈ بس ناں دا امی نیں سگوں سچی کچی دا اچا پنڈ بن جاوے۔
 اتے سارے دیس دے واسی پنجاب دی ایس دھرتی نوں عقیدت دیاں نظراں
 ناں دیکھن۔

اج عزت بیگ نوں اپنی بھین تے غریب پیرو گجر دی دھی دا بھرم تے عزت
 بچاؤن لئی مجبور ہو کے اچے پنڈ تے چھاپ مارن دی لوڑ پئی اے ایہہ کسے تے ظلم
 کرن دا ارادہ لے کے نیں۔ اپنا فرض نبھان دی خاطر اتھوں تیک اڑیا اے۔ تسی
 اینوں اپنا ویری سمجھ کے مارکاؤن دے قہن کر دے او ایہہ تہاڈی سمجھ و انصوارے
 پر یاد رکھو۔ جے ایہہ اپنے دیس دیاں دھیاں بھیناں دی عزت نوں اپنی جان ناں

عزیز بھین والایک انسان، اچھا توڑے ہتھوں مرگیا۔ تان فیروم ہی روح قیامت بن کے اپنے پندے ٹپٹے ہوئے گئے۔ اک اچھا طوفان اٹھے گا۔ جنہوں تہذیبوں دنیاویوں ٹک نہیں سکیں گی۔ تہاڑے اپنے ہی پندے کو کھٹے تہاڑے اُپر ڈھیر کے انہوں غرق کر دیں گے۔ اتنے تہاڑے دچوں کسے دی لاشوں کفن دی لہیب نہیں ہو دے گا۔ ایس توں اگے میں نہاں ہر کوئی گل نہیں اکھلے گی۔ ہن تسی بے گنا ہوں دے بہناں اپنے ہتھ رنگن دا شوق پور کر نئی اپنیاں دنیاویں دا رخ میری دل موڑ دیو۔ میں ہور کے نوں اپنیاں اکھل دے ساہنے مردیاں نہیں دیکھ سکدی۔ رب دی سونہرینوں تہاڑے ہتھوں مرن دا فراموشی رنج نہیں ہو دے گا۔ ایس دھرتی تے کئی داری موہہ زور تے اتھرے بھر اداں دی بند پوری کرن لئی انکھی بھیناں نہیں اپنیاں جاناں دودھ دودھ کے قربان کیتیاں نہیں۔ ایہ میرے البیہ پنجاب دی پرانی ریت اے۔ میں ان ایس ریت نوں اپنے ہووے رنگ نال ہور نکھارنا پناہنی آں میری ہک جج کے گولیاں مارو۔ اتے میرے گروں ہور بندے دی جان میں لئی کسے دی بندوقی دچ کوئی گولی باقی نہ رہوے۔ !!

حمیدہ بانو اپنی روح دی داغ دلاں نوں موہ لین والے انداز چر سناکے اپنیاں اکھاں میٹ لیندی اے۔ سردار شیر و رحمت ماشکی، پیر و گجرتے ادب ہی دھی لادو عقیدت دیاں نظراں نال امیدہ بانو دل دیکھ دے ہن۔ ہتھوڑنگڑا دسے اک ڈبی ہوئی بیڑی دے تاج دانوں باپا اے۔ ادبے ڈاڈھے ای کرخت تے پیچھو دل پنجاب ساتھی سرسریں سٹ لیندے نیں۔ کناں ای چر کسے دے مونہوں کوئی گل نہیں نکل دی۔ انج باپ اے جیویں ادبناں زہر بھرے اڈنے سپاں نوں کسے ڈاڈھے ماند ری نے کیل چھٹیا اے۔ اپن چیت ہتھوڑنگڑا دے دودھ دے حواری جا براتے پیو اکا نہ دودھ کے مرزا عورت بیگ تے سگین والے سپاہی دیاں مشکاں کھول دیونہ دے نیں۔ ادسے رحمت ماشکی اچی داغ نال نمرہ مارا، اے !! مرزا عورت بیگ جواب دچ دنیاویں بندوقاں والے سجھے لوگ زندہ باد اکھدے نیں !!

رحمت ماشکی دوجی دار سردار شیر دی واج لاؤند اٹے۔ کچھ آدمی پورے زور
نال ”زندہ باد“ کہندے ہیں۔ حمیدہ بانو جھٹ اکھاں کھول کے اپنے آلے والے جہات
پاؤندی اے۔ اتے اپنے پیٹو دے پتھر دل بندیاں نوں موم ہونڈیاں دیکھ کے اوبہاں
پلکان تے خوشی دے بخوڑھلکے ہیں۔

نتھورنگا اپنی دونالی بندوق تان کے حمیدہ بانو دل ہو لے ہو لے دودھ اٹے۔
اوس دے بچے سہتی نفرت بھری نظر نال اوبہاں دیکھ کے جھٹ اپنیاں دنالیاں
دارخ اوبہاں دے دل ٹوڑ دے ہیں۔ ادہ اپنے آل والے جہات نہیں پاؤندا۔ اوبہاں سچ توں
دڑا حواری کالابوچر تھر تھر کہند اٹے۔ مرزا عورت بیک دے اگے کندھ داگوں کھلی تہیدہ
بانو اپنی تھال توں نیس ہلہی۔ اوس دے نیڑے اڑ کے نتھورنگا کھڑے قدم رک بوندے
نیں۔ اتے دل دی دہنگانی پوں ایہ واج بکھلی اے۔

”ساڈے درگے پتھر دلاں نوں موم باندن والیے انکھی بھینیں! میرا اوس پلے تال میں
آسمان دے تارے توڑ کے تیرے قدال تے نچا در کر دیاں جتھے ایناں کچھ کیتا ای اک
ہور وڈا نیکی داکم کر چھڈ۔ ایہ میری بندوق دیوں گویاں نال میرا سینہ چھانی کر دے۔ میرے
جیسے بے غیرت بے حیاتے برکار نوں دنیا دین جیون داکوئی حق نہیں۔ میرے گناہ کار سبھاں نے
ڈاڈھیاں خطرناک وارداتال کرن توں دکھ، اپنے پیٹو دے اچھاں شانال والے سرداری
پگ ہون دادی چار کیتا اے۔ مینوں میریاں بھیڑیاں کر تو تال نے سکے پیونالوں دودھ
پیار کرن والے۔ مہربان سردار اگے اکھ اچی کرن جو گانیں چھڈیا۔ میں بڑا بدلتا تے بے
ادب آں۔ مینوں میرے گناہاں دی وڈی توں وڈی سزا ملنی چاہیڈی اے۔“

ایہی گل اکھ کے نتھورنگا دیاں اکھاں پرچ گلیڈ آ جاندے ہیں۔ اتے ادہ اپنی
خون نیویں پا کے دونالی بندوق حمیدہ بانو دے قدال چر رکھ دیوندا اٹے۔

جھٹ کو پچھوں حمیدہ بانو دے ایہہ منجھے بولی ادہ بے کمال چر کس گھولے ہیں
”دیرا۔ توں اک درد مند بھین دی گل من کے سدھی راہ تے آگیا ایس۔ میرے
بٹی ایس توں وڈا ہور کوئی نیکی داکم نہیں ہو سکدا۔ بھرا بھانویں کتے دی اتھرے کیوں ناں

ہوئی۔ بھینیاں ادھنل دی ہمیش خپرائی سنگھیاں نہیں۔ جو انیاں مان میری دھماکے۔
 بٹی توں نے تیرے سبھے ساختی ننگو داسیاں دی دھرتوں دودھ دست کر کے ادھنل مے
 دیاں نے ننگے برے نفرتاں دے داغ۔ مودیرن مینوں اکس ایسٹا۔ آپے پنڈ داسو بھراں
 سردار تادیل بن بھگے خط داں معاف کر دیس گا۔ سویرا اہلیا جتے ناموں گھریا
 آوے تاں ادھنل جیڈا ٹٹیں اکھنں پانیدا۔ تھی بھگے دیر بھرا ایسے پنجاب دی دھرتی
 تے جیسے پتر بن کے جیتی دے دینھ گزارو۔ اتنے اک گھڑ سیرا نے اایہ سچا قول پتے نال
 بھگہ لوگو۔

”دنیادے دیتی رلہ فقیرا ایسا بن کھدوں

کول بدیر تے مہن وکی۔ ٹر جاویں تے دن

حمیدہ بانو دے ایہ خلوص بھرے الفاظ تھوڑا نکرتے ادب سبھے بھینیاں نوں
 نوں جیتی داسنیا جاپدے نیں۔ نیل داچن ادھنل دے دیاں چوں جی دے مہرے دور
 کر دیند اٹے۔ اتے اوہ خن سچ تے پیار محبت دے بھر دیں بندے ناں جیات دے اخیر
 صاحبہ تیکر دیس داسیاں دی دھرتوں دودھ دست کرن دا کچھ کر دے نیں۔ سردار شیر دا سنے
 ایہناں بھگت نال حمیدہ بانو دے مونسے دی بھروں دا دیند اٹے۔

”بیلیو! اج وادیا ٹا میری جیتی دا بڑا مبارک دینھ اے۔ اتے ایس مبارک دینھ دا

سنہیاے کے آدن والی میرے ایسے پنجاب دی ایہ انگھی دھی اسے اندیاں اچیاں۔ سچیاں
 خلوص بھریاں گلاں باتاں نے آپے پنڈ دے اتھرے تے اجہ بندیاں دے دل نیکی ول
 مڑدے نیں۔ ایہنے جیڑا کم کر دکھایا اے حکومت دے اہلکار اپنیاں بھگے طاقتاں دت
 کے دی ادھنل توڑ ٹٹیں س چڑھا سکدے۔ ہر اک پڑھیا کھیا بندہ آں۔ مینوں اپنی سوجھ
 بُجھتے دا ڈھما مان سی۔ پراسی دھی دے پٹھے بول سن کے مینوں اپنی زبان گنگی جاپدی
 اے۔ آپے پنڈ دے ننگے سردار تھوڑے کچھ دور بے کچھ نبیراں نے ایس دھی نال بیڑیاں
 زیارتیاں کیتیاں نیں۔ میں ادھنل دی مرزاوت بیگ بہوراں کولوں مافی سنگاں آں۔ ایس
 انگھی دھی دی اچھی۔ سچی تے نیک غامش نے میرا ایمان تازہ کر دتا اے۔ ادب دے موجب ایس

جیسے اخلاق سدھاردی اک بھروسہ ہم تو چڑھا دی تھی اپنے بھودی اخیر دی قربان کر
 دیاں گے۔ آج توں تریہ درتے پدوں میں ایسے تھاں تے کھوکے دیں دی دھرتی تے
 ظلم کرن والے ظالم سمراجیوں نوں لاکھ ریاسی۔ اوہ سینوں ڈاکو تے لیٹر سمجھدے سن۔ پر
 رب دی سونہ میں کد دی اپنے دیں دے کسے دسٹیک نوں کوئی دگھ دیون دا چارہ
 نہیں کیتی۔ میرے ہتھ کسے دھی بھین دی عزت ملن واسطے حرکت پہ نہیں آتے میری
 لڑائی غیر ملکی۔ ساء اجیاں نال سی۔ جہڑے ایس دیں وی بے انت دولت سمیٹ کے
 ست سمندر پار تر گئے ہیں۔ ادنہاں نے دیں واسیاں نوں بد اخلاقی دا جیٹرا گج روگ
 لایا سی۔ اوہا علان رنسا ڈا فریض اے۔ اتے بن بے ایس دھرتی دے کسے بندے
 نے غیر ملکی سمراجیوں دی طرح کوئی ادھی بھتیار دزن دا چارہ کیتا۔ تاں فیہ ساٹھے ہتھ اوہی
 دھون لاہن توں ذرا دی دریغ نہیں کرن گے۔

اُچے پنڈ دے سردار شیر دا ایہہ اعلان سن کے دونالیاں والے سجھے لوگ ڈاڈھے
 جوش بھرے نعرے مارے ہیں۔ منتھور نگڑا دوسے پرہاٹھو دا اک رنڈ شیر دے ہتھ پکڑا دنا
 اے۔ اتے اوہ رتنے دی ایہہ تحریر گوہل پڑھدا اے۔

”سیرا اخیرے سنبھیا“

پس دا ایہہ چھا پہ ڈاڈھا خطرناک اے۔ اُچے پنڈ دے لوک ابدامقا بد نہیں کر سکدے
 بہتہاں لوگ بھرن دی لوڑ نہیں۔ میں بڑی چھیتی چوکھا مال لے کے تھوڑے کول اپڑھاواں گا۔
 تسی ادنا چر شیر دتے ادھے ساتھیاں نوں پس نال لڑائی چہ الجھائی رکھو۔ اوہ جتھے پس مے
 مہتوں مارے جادوں گے۔ پیو گج دی دھی تے میری امانت دا کسے نوں پتہ ناہے گئے۔ ایس
 ادنہاں نوں لے کے خفیہ سرنگ راہیں اجھی تھاں تے اپڑھاواں گے۔ جتھے ساڈا کوئی وال
 دی دنگا نہیں کر سکے گا۔
 ”پرہاٹھو“

سردار شیر دے مگوں مرزا عزت بیگ رتنے تے پرہاٹھو دی تحریر تے تصریر دیکھا
 اے ذرا کوچر پچھوں منتھور نگڑا دے بھٹاں تے ایہہ الفاظ مخفر کہے ہیں۔

”سردار! میں ایسے سکار بندے! آج سارا محبت کھول دیاں گا۔ کیوں بت
ایسے جلسہ نے میزوں پھل راہ تے لایا۔ اسیں دونوں سلطان پر پیٹ دے مائی سکول
وچ پڑھ دے سوں۔ دس جہاتوں پڑھاکے چکے چتر کچھوں بد تہوں میزوں پنڈا نکا
سردار بنایا۔ تال ایس خوشی وچ ایہ بندے ملے میوں ال دڈی دھوت دتی۔ اتے اسیں
دونوں گوتیرے یار بن گئے۔ فیرا یہ پنڈوے پئے مور پئے چر آدن لگ پیا۔ اتے شراب
دی چاٹ لاکے ایہنے میری مست، روتی، شراب دی بھڑی عادت نے میزوں ہیلے بڑے
چتریز کرن جوگانہ نہر چھڑیا۔ میں تے میرے ساتھی ایہ سے اشاریاں تے چن لگ پئے
ایس ٹیلم نے پیسے والا پلج دے کے سڈے کولوں ڈاڈھیاں خطرناک وارداتوں کر لیاں
نیں بلیغ دی گل بات دیلے ساڈے تے حکومت دے دچکار کندھ بن کے کھلون والا ایہو
ای بندہ اے۔ اتے اسیں انکھی بھین نوں اغوار کرن لئی ایہ سانہوں مرزا عزت بیگ
ہوداں دی حویل چلے گیا سی۔ ہن دی سلطان پر پیٹ دین کوئی واردات کر رہی ہوئے گا
سانہوں خنبیہ سرنگ راہیں بھیتی توں پہنچی اوتھے اتر کے ادس ظلم دے بوٹے نوں بڑاں نوں پٹ
دینا چہیہ ائے۔ نس سنبول مرزا ہوداں نال جودن دی اجازت دیوے۔ میں ایس نوں ادھرا
اصلی روپ دکھا دیاں گا۔“

نعمت رنگ دے لاونہوں کجرا ندیاں گلاں سس کے مرزا عزت بیگ اک داری فی کاغذ
تے چھپی ہوئی پر لاٹھو دی تصویر گروہ نال دیکھد ائے۔ اتے جھٹ کو پچھوں ادھر تے ایہ الفاظ
نو کیلی تھال وچ گونبہ سے نیں۔

”اچھے پنڈوے سردار تے دبت دینیکاں نے پر لاٹھو! اوے ناں تے کدے
گروہ نیں کیتا۔ ایہدے معنی نیں چوراں دا تھاں! عزت بیگ فی کاغذ دا ٹوٹ
سنگین والے سپاہی نوں بھڑاکے اکھد ائے۔

”جوان توں بھیتی نال چیتے دل تڑب۔ انسپکٹر چیمہ نوں آکھیں اپنے سپاہیاں نوں لے کے
سلطان پر دے۔ مگر کیر اگھت لین۔ اتے ایس شکل واجتہ راوی بندہ نظر آوے۔ اوہوں نیس
پرکی لے جودن اسیں خنبیہ سرنگ راہیں سلطان پورا پڑاں تے۔“

سنگین دالا سپاہی جھٹ اپنے ٹیلے دائرخ کردائے۔ سردار شیرودی مدایت موجب پرورد
 گزرد۔ ادب ہی دھی لاڈ دتے ادھے کو دنیایں حالے لوگ ادب سے ڈیر سے دل ٹر جا دندے بن اتے
 شیردعت بیگ حمیدہ بانو تے باقی بندیاں نوں لے کے خفیہ سرنگ دے اندر لکھدے ائے۔

چو کھئے اُچے تے گھننے دکھاں دپج گئی ہوئی نوکیلی تھاں۔ سے وچکار اک
 بھتوں وڈے پُرانے بوٹر دے رُکھ دا اندروں پولا ٹھہر، باہروں ڈاؤھا بھرواں
 جا پد ائے۔ ادھرے تے بوٹر دے سَکے پتر تے ہو ر کھ کنڈے ہر دیے کھلے نظر
 آوندے نیں۔ کوئی اوپر بندہ اس تھاں نوں دیکھ کے ایہ اندازہ نیں لاسکدا۔ تہی
 ٹھہر دے ہٹیاں اک چوکھا ڈاٹھہر خانہ اسے سردار شیر دتے دوجے بندے اک تنگ بولیاں گھ
 کے اس تہ خانے پُچے اُپر دے نیں۔ ادتھے اک مشال بندی اے۔ جہدے پانچ چودو دلی
 تھداں دل جادن والے خفیہ سرنگ دے چار رتے نظر آوندے نیں۔ سردار شیر دا اپنے بندیاں
 نوں کچھ ہور مثالیں بالین دی ہدایت کرد ائے۔ اتے فیر تھو رنگر ٹوے ایہہ الفاظ تہ خانے
 وچ گونج دے نیں۔

سردار ! ادے سدا گئی دیری پولا ٹھہر مثال خفیہ سرنگ راہیں اپنے پیڑ دی
 حد وچ اُپر دے ائے۔ سانبوں اکا بندہ ودھ کے سرنگ دے چارے رتے دک
 لینے چاہیڈے نیں۔ تاں جے ادے کیسے پاسیوں دی پت کے ناہنہ نسل سکے۔
 سردار شیر زور اکو سوچ کے کہند ائے۔

نوں تھیک اکھن ایں میرا دی ایوخیل اے۔ میں بھ بندہ لبست کر لیاں گا۔
 توں جہراتے کچھ ہور بندے مرزا ہوراں نال ایں رستے قیبتی سلطان پورا پٹن دا
 چاراکرو رب رکھا۔

تھو رنگر تھبت سردار شیر دی ہدایت تے عمل کردا اسے ادھی دوجی ہدایت موجب
 کچھ بندے سرنگ دے دوجے رستے دا رخ کردے نیں۔ سردار شیر دا ہنوں نوں ٹورے
 اکھد ائے۔

”رحمہ توں پنج ست بندے لے کے اچے پیڑ دے پہلے سو پے تے اُپر جا۔ کچھ تہ نیں

جے پلاٹھو اپنی واردات کر کے اس تھاں تے آگیا ہووے۔

رحمت ماشکی تے پنج ست وہ نایاں بندو قان واسے تیجے رستے ول قدم دھادنگ
 نیں۔ اوہناں دے مگروں تہہ خانے وچ بندیاں دی گنتی کس باراں توں دھوئیں جا پدی
 اتے اوہ بچے سردار شیر و نال خفیہ سرنگ دے اس آخری رستے وچوں لنگھدے نیں۔
 بیٹرا بھارتی پنجاب دی سرحد توں پار جانکلھ ائے۔

سردار شیر دے بچے آدمی اپنے ہتھاں وچ مٹھالاں لے کے خفیہ سرنگ دے چوں
 رستیاں چ سورج دیاں کزیاں دا گول کھل جاندے نیں ہر بندہ اوہسے پلاٹھو دے لہو دا تر لیا
 جا پد ائے۔ اوہ بچے شیر و دی ایس ہدایت تے عمل کردے نیں۔ پی پلاٹھو نوں کسے طرحاں وی
 خفیہ سرنگ وچ وڑن دی مہلت ناہر دی جادے جے اوہ اپنی واردات کرن مگروں
 سرنگ دے کسے رستے وچوں لنگھدے کسے پاسے نوں تر گیا۔ تاں فیرا دھنوں قابو کرنا
 ڈاڈھا امی مشکل ہو جادے گا۔

سردار شیر و خفیہ سرنگ دے چوتھے رستے دی اک تھاں تے اڑکے چان چک
 اپنے قدم رک د ائے اتے ادھریاں اکھاں وچ گلیڈو آ جاندے نیں۔ دس باراں
 دو نایاں والے ہٹ ہٹ اوہا مونہہ نکدے نیں۔ شیر دا سلسلہ کہند ائے۔

بیلیو! ایہ اوہ تھاں اے جتھے نتھو دے پیو میرے جگہ یار چراغ نے دم
 توڑیا سی۔ قسی تاں اودوں نچے نچے ہوو دگے۔ نتھو دی مہر دی اوہسے ستاں کوڑھیاں
 دودھ نیں سی۔ میں تے اوہ میرا جگہ یار بندی تے نہادن جا رہے ساں۔ اچن چیت
 پئس دی داہر آگئی۔ اسان دوہاں نے اپنے گھوڑیاں دیاں واگاں اچے ٹیلے دل موڑیاں
 اتے گھڑسوار پئس والیاں تے اپنیاں بندو قان دا رخ ساڈے دل پھیر کے گولیاں دا مہینہ
 دسا دتا۔ اک گولی میرے بچے موڑے وچ آکے دجی۔ میں بے سرت ہو گیا۔ چراغ نے اوہسے
 اپنی جان دی کچھ پردہ ناہر کیتی۔ اتے مینوں پئس دی داہر کولوں بچا کے ڈگدا ڈھنڈا ایس
 تھاں تیکر لے آیا۔ جد مینوں ذرا سرت آئی۔ تاں اوہ جیاتی دے اخیر سانس نہ گن رہیا سی
 میں اپنیاں اکھاں نال ادھریاں بک چھپیاں گولیاں دے نشان دیکھے ادھنے مینوں ایہ

اخیری گل آکھی۔ شیرد! میرے کلم کلمے لاڈلے پترنوں کندہ نمائندہ دکھا دیں!!!
 اک درجے پھتوں اُدھری تینویں اپنے میرے دو گے گنجد دے غم دِچ کھل کھل کے مر گئی
 اتے تینیم نتھو دا دنیا دِچ کوئی دی آسرا ناہنہ رہیا۔ ایس گل نوں اج اٹھاواں دے

بیٹ گئے نیں۔ اتے میں ہن تیکر نتھو نوں گئے پتراں نالوں دو دھریا کر کے یار اے
 دا انگ پال رہیا آں۔“

سردار شیردایہہ درد بھری کہانی سنا کے ہولے ہولے قدم اکا نہہ دو حادندا
 اے۔ اتے ڈاڈھے نو جھان دس باراں دو نالیاں والے بندے وی ادھر بے پچھے
 چکھے ٹر پیندے نیں۔

”نتھو رنگو دھری حفاظت نال مرزا عزت بیگ تے حمیدہ بانو نوں سُرنگ دے
 پیرستے وچوں لنگھا کے سلطان پور پنڈ دی حدود وچ لے آؤندائے۔ اودھاوڈا
 حواری جابر اتے چارہو رسا ساقی مشاں گجھا کے دو نالیاں تان لیسندے نیں۔ مرزا
 عزت بیگ اپنے چارچو فرے بھردیں نظر نال چھت پا کے آکھ اے۔

ایہہ تاں میری زمین اے ڈاڈھی دیران جا پدی اے۔ انج لگد اے جویں
 سلطان بیگ نے ایہہ دے دل کہی گوہ نہیں کیتی

اینا کہہ کے عزت بیگ، ڈوہنگی سوچ دِچ ڈب حادندا اے۔ اتے فیر نتھو رنگو
 دے ایہہ الفاظ ادھر کے کناں تیک اپڑدے نیں۔

مرزا جی۔ ایس تھاں توں میرا ساقی کا لالو چڑھاں پر لاٹھو دے ہنیے لے کے جاند اڑیا
 اے تہڈی حویلی اتھوں لڑبھتی دُور نیں۔ پر لاٹھو اپنی داروات کر کے سبھ توں پہلاں
 ایس تھاں تے اپڑے گا۔ میرے چار ساقی ادھنوں ایتھے آدکین گے۔ میں تے جابر
 حویلی تیکر تہا دے نال باداں گے۔ جے رستے چہ کہرے پر لاٹھو نال ساڈا ٹاکرا ہو گیا۔ تاں
 فیرا سیں ایتھے ای ادھا ٹکڑ ٹھپ دیاں گے۔ پلُس دے سپاہیاں نوں سلطان پور تیکر

آندیاں حالے کچھ چرنگے گا۔ تہا نوں چھیتی توں چھیتی اپنی حویلی چہ اپڑ جانا پائیدا اے۔

مرزا عزت بیگ جھٹ حمیدہ بانودی ہا نہہ پھڑ کے اوتھوں ٹسپنڈا اٹھے۔ اوہناں
دے بتے کھتے نتھور نکھڑتے جا برا اپنیاں دونالیاں تان کے حویلی دل قدم ودھا ونسے نیں۔

مرا عزت بیگ دی حویلی دے برآمدے پریم مریم ڈاڈھی بے چس کے عزیزوں
 کچھ جٹ کے بچے کھتے چکر کٹ دی اے۔ ادھوں دینھ دے چٹے چانچ چہ غماں تے اویاں
 دے ہیرے نظر بندے نہیں۔ نوکرانی سیکھ ددھی ددھی برآمدے دیش آکے ادھوں
 اکھدی اے۔

"بی بی جی! آپرے کمرے دا بو ہاندوں بند اے۔ اتنے ٹھک دیاں داجاں
 آندیان نہیں۔ اچھا چاہا اے۔ جیویں کوئی سیف واجندرا توڑ رہیا اے"
 ہیس ہیکہ پئی اکھئی ایں پھیتی نال سلطان بیگ نوں جلا
 مریم دے سکے بلھاں تے ایہہ الفاظ نھرکے میں۔

"میں نے میٹھی ہواں نوں دس لئی گئی ساں پر ادھ مینوں اپنے کمرے چہ نظر تینوں
 آئے۔ سیکھ دا ایہہ جواب سن کے مریم دیاں لٹاں کنہن لگ پنیہاں میں ادھ جھٹکے عزیز
 نوں سیکھ دے کچھ دے کے بڑی مشکلاں ٹیلیفون تیکر اپڑ دی اے۔

ہیلو! ہیلو! "ہیلو!!! دیاں" من چار داجاں ادھ بے موہوں نگدیاں میں۔
 پر دو بجے پاسوں کوئی جواب ناہنہ نہی۔ پو ادھ ریسور رکھ کے حویلی دے دڑے
 بوہے دل قدم دھادھری اسے سیکھ دے قدم دی اوس پاسے دھدھرے میں۔ اچن چیت
 افضل یاسین دے نال حویلی دا بوٹا لنگھدا اے۔
 "افضل یاسین چنگا ہو یا تسی آگئے نو۔"

مریم ڈگ ڈگ کے اکھدی اے افضل تے یاسین ادھوں ڈاڈھی بریشیاں
 دیکھ کے اک دو سجدا منہ تھکے نہیں پر اسے اوہدی پریشیاں دا کارن دوتاں
 دی جھ دیش نیٹ آندا۔ مریم جھٹ افضل تے یاسین دن نال لے کے مٹر برآمدے دیش
 آندھی اے۔ ٹھک ٹھک دیاں داجاں ادھناں دے کٹاں تیک اپڑ دیاں میں۔ مریم دے

موتوں ڈرنے خوف یاروں کوئی گل نیس نکدی ۔ ٹھک ٹھک دیاں داجاں دنج ہر دوا
ہو جاندے ۔ افضل نے یاسین داجاں دل کوہ نیس کر دے ۔ اتے بھروسہ نظر نال
چار چوہیر جات باوندے نیس ۔ ادھناں نوں کدرے حمیدہ بانودی ٹسکل نیس دسدی نکا
عزیز نوکرائی مکنزے کچڑ دنج ڈاڈھا اس چا پدا کے ۔

ایسے چہرچہ مرزا عزت بیگ تے حمیدہ بانو حویلی دالو بانگے کے برائے دنج
اپر دے نیس مریم جٹ حمیدہ بانو نوں گھٹ کے چھی پالیدی اے ۔ افضل نے یاسین
ادے حمیدہ بانو نوں گھڑی دے لباس دنج دیکھ کے ڈاڈھے حیران ہو دندے نیس نوکرائی
سیکنہ جٹ اگانہ ددھ کے عزت بیگ نوں آکھدی اے ۔ "میاں جی ! اپرے کرے
۔۔۔۔۔ چہ کوئی چرکے چرتوں سیف داجندرا توڑ دا پیا اے" ایہہ گل کن عزت بیگ تے افضل
اپر جادو دایاں پوڑیاں دل قدم ددھاندے نیس ۔ عزت بیگ اپنے مک نال بھی ہوئی پستول
کڈھن لئی بے ہتھ نوں حرکت دیندے ٹھک ٹھک دیاں داجاں اک دم رک جاندیاں
نیس ۔ عزت بیگ تے افضل حلے پہر پوڑی تے امی پیر رکھتے میں تاں اہیہ کرخت
داج ادھناں دے کناں تیک اپندی اے ۔ "خبردار ! اپنے ہتھ اتانہ چک کے اک پاسے
کھلو جادو"

اُپرلی پوڑی تے اک بندے نوں اپنے دھنوں ہتھاں دنج دو پستولاں پھر کے
کھلو دیکھ کے نہت عزت بیگ تے افضل دونوں ذرا کوہرا نہ ہن تے مجبور ہو جاندے نیس
جٹ کو پھچوں اک مال تڑنیا نکمی نکمی وارھی دالا پینڈہ میٹھی پوڑی تے اکھو دندے
مریم ! یاسین تے نوکرائی سیکنہ اوہے دھنوں ہتھاں چہ پستول دیکھ کے قہر تر کنبدیاں نیس
عزت بیگ جٹ غصے نال بھربا اگانہ ددھ کے کہندے "بھیا ! توں پر لاٹھو ایہ
چوریاں دا اتھاموں زیری موت تینوں مدھی وار میری حویلی دنج گھیریاں اے بن ایتھوں
جسندہ اپج کے نیس جاسکا ۔

"تہاڑی ایس گڈ بھجکی دامیرے تے کچھ اثر نیس ہر دے گا۔
پر لاٹھو دھنوں ہتھاں نوں حرکت دے کے ڈاڈھے عزت داج نال بول دے

• ادئے بیوں پستول دکھا کے ڈرا دنا ایس۔ سیدھی لمراں اپنے آپ نوں میہے حواسے کر دے بیٹیاں تان کئے دی موت مار یا جلیوں گا۔

عزت بیگ کو کاماد کے کہندائے۔ پر لاٹھو دے قدم زور کو سرکے نہیں۔ عزت بیگ تے افضل نوں اپنے دل آندیاں دیکھ کے ادب ہی کرت داج برآمدے دوج گو بندی سے ایس اکھناں میرا رستہ دکن دا چارا ناہنہ کر دینیں ناں منٹ سنگھ دوج ایس حدی چہ پھڑی دچھ جلا سے لگی اتے تہاڈا ایہم پھوکار تہاڈیاں لاشاں تے ماتم کرے گا۔ ایس اخیر می دار تہاڈاں اکھناں میرا رستہ چھڈ دیرد۔

”بھونک نہندے لیتا! میں تیرے پیسے دے ہتھوں مرگ لئی نیں جیا۔“
عزت بیگ ہوا گانہ دھکے اکھدا سئے۔ پر لاٹھو دیں انگلیاں پستول دے گھوڑیاں نیں پڑ جاندیاں نیں عیدہ بانو جھٹ کمان چوں نکلے ہوئے تیر داگوں دودھ کے عزت بیگ تے پر لاٹھو دے دچکا راکھو دندی اے

”بھابھ جی! تیں ایسے جتنے ہو اس نے پدیاں دی کندھ لوہے دیں گویں دا مقابلہ نیں کر سکدی ایہہ بندہ ڈاڈا جی خطرناک جاچدا سئے۔“

حمیدہ بلو دے بھانے ایہہ الفاظ سنا کر دے نیں۔ عزت بیگ اپنی فوج ناں بولائے توں اک پلے ہٹ جا بانو! ایہدے پستول دیاں گویاں میرے عزم دی چٹان اں کھین دی جرات نیں کر سکدیاں گولی چلا ادئے کینا! تیرے ہتھ کیوں پئے کھدے نیں! توں تاک دیکھناں تہاں! میری آنکھی جھین دی عزت دں دودھاون دا چارہ کر چکيا ایس۔ میں تیرے ایہہ ہتھ توڑ کے تیرا ہونپ جاداں گا۔

پر لاٹھو اک دھکم پچھا نہ بٹ کے اپنیاں انگلیاں نوں حرکت دیوان دا چارہ کر دئے چرکھی دھتے کھل مریم یا سہین تے سیکھ دے دل نہ نہندال دھڑکے تیں۔ افضل دا انگ انگ کبدائے۔ پر لاٹھو دیاں اکھاں تہرے کرد نال بھرین نظر آندیاں نیں

عیدہ بانو دس قبروان دے چرے توں ادب دی بھیڑی نیت دا امتازہ لاکے پچھری ہوئی شہرئی داگوں عزت بیگ نوں پرے نہندال دھکا مار دی اسے۔ عزت بیگ تے افضل

دو نوں ذرا کو پر اٹھ ہٹ دے نیں۔ ایسے چچر پر لاٹھو دے پستول دھری اکو دھری دد گویاں نکل
کے حمیدہ بانو دی ہک چوں پار ہو جاندیاں نیں۔ اتے اوہ بچہ ج بچہ جی اکھندی ریت دی کندہ
داگوں بھونہ تے ڈبھیمہ پیندی اے۔

پر لاٹھو برتنے دچوں نکل کے حویلی دے دڑے بوہے دل نس داٹے۔ مریم یا سیمن
نے کوکرانی سکیمہ چمکیاں مار کے حمیدہ بانو تے جھکدیاں نیں۔ عزت بیگ افضل نوں حمیدہ بانو دل گوہ
کرن دی بداہت کر کے پر لاٹھو دے مگر دڑ داٹے۔ عزت بیگ دے پستول دچوں اک دد گویاں
نکلدیاں نیں۔ چمکری پر لاٹھو تیک نیں اپڑ دی اوہ ہولنی فیر جھاڑ دا حویلی دے دڑے بوہے دچوں
تیری نال نکلدا اے۔ اتے چان چک ایہ افغانا اڈے کن تک پڑے نیں "اوسے چوراں دے تھامو !
ایتھے امی کھلو جا"۔

باہر نھو زنگرتے جبار دوناہیں تان کے کھنڈے نظر آندے نیں پر لاٹھو اہناں نوں دیکھ کے
ہٹا بکارہ جازمدا سے اوہے موہنوں کوئی گل نیں نکلدی۔ عزت بیگ دے قدم حویلی
دے باہر آکے رگدے نیں۔ نھو زنگر جھٹ پر لاٹھو دی نقی داوسی دا وال دال پٹ کے
آکھدا اے۔

"مرزاجی ! ایس چوراں دے تھامو دا اصلی دہپ دیکھ لو"۔

عزت بیگ دے پیراں ہتھیوں زمین نکل جاندی اے۔ اتے بلھاں تے ایہ الفاظ
تھرکدے نیں۔ "اکون ؟ سلطان بیگ"؟ "تینوں جن والی تے کچھ لغت اے۔ اوہ تیری تھان تے
کوئی کتا جم لیندی۔ تل چنگاسی"۔

نھو زنگرتے جبار اچھا مار کے پر لاٹھو سلطان بیگ دے دُون ہتھاں چوں دو نوں
پستول کھو کے عزت بیگ دے ہتھ پھڑا دے نیں۔ اتے اوہ چ گویاں مار کے سلطان بیگ
داسینہ چھانی کر دیو دے۔ سیف دا جندہ اتوہ کے کڑھے سوئے کرنی نوٹ تے گئے
سلطان بیگ دی لاش دے کول کھمرے نظر آندے نیں۔ جبار جھٹ ادناں نوں سیمٹ
کے عزت بیگ دے حواسے کر داسے۔

"ایس جنڈال دی لاش ایتھوں چک کے باہر ڈرے تے سٹ دیو دتاں جے پنڈ دے

آدرہ کئے ابھریاں بھڑیاں ٹوٹ لیں ۔

عزت بیگ اپنی گل آکھ کے بجلی دی تیزی نل مٹر کے حویلی دے اندر ٹنگے وانے ۔
ادھی بدانت موجب نقوتے جاسر سلطان بیگ دی لائس چٹ کے پیلیاں دل مٹر
جادندے نہیں ۔ حویلی دے اک کمرے دتج نواری پلنگ دے گرد مریم ، یاسین تے سکینہ
چپ چاپ بیٹھیاں دو ہنگی سوتج دتج ڈوبیاں جا پدیاں نیں ۔ جمید بانو پلنگ تے بے سرت پئی
انج لکدی سے ۔ جیویں تاریاں دی پرویا دتج چودھویں دا جن !

افضل حمیدہ بانو دی بھرتے ہتھ رکھ کھلا سوچا پٹھی ابھرتی سہیلیاں لئی یاس دے
کاسے بدلاں دتج گم ہو جاوے گا ؟

عزت بیگ کمرے دتج آکے چپ چاپ افضل دے کول کھوج دتا سٹے ۔ جھٹ کدھیوں
افضل دے ابھی الفاظ دے دتج گو تہہ سے نیں ۔

” بھاجی ! میں ملکہ دتا اے ۔ با جی کہنے لگا کو چیر لئی سرت دتج آ جا دے گی ۔ فیہر ۔۔۔ !
افضل دے مونہوں آکے کوئی گل نیں لکدی ۔ اتے فیہر ، حافظ عزت بیگ دی بک دتج
گولی دانگوں دتج اسٹے ۔ اجدت دلی دی دتج گالی تیں ابھی الفاظ لکھ دے نیں ۔ فیہر ۔۔۔ فیہر کہیہ
ہو دے گا ۔ افضل بانو چپ کیوں ہو گیا ایں ۔

افضل کوئی جواب نیں دیونما ۔ اتے اوہدیاں اکھاں چوں ٹپ ٹپ اتھر دتج دے نیں
ادھی ابھی حالت دیکھ کے مریم ، یاسین تے سکینہ دی زار زار دن لگ پندیاں نیں ۔ نکا
عزیز اسے مریم دے پھر دتج چپ چاپ جھجا بٹ بٹ اپنی ہڈی بھین دے مرنہ دل کدا
اے ۔ ادھیاں اکھاں چہ بھڑاں دائل نشان دی نیں دسلا ۔ آغا جا پانے جیویں دبدان دتج
سنے اوس مضموم دے کن دتج ابھی گل آکھ دتی اے ۔ پئی ایسے تینوں روکدے اپنی دڑی بھین
دے دکھ چہ داودا نیلی کرنا چاہیدا ۔ ذرا کوچرا اپنے بھان تے چپ دا جندرا لہ کے ۔ افراس
دے خبر جنوں دک سے ، روون مٹی سدھی عمر پٹی اے ۔ بھڑاں دی پونجی اکو واری لٹان
داچا ناہنہ کر ” جمید بانو دی افراتفری چہ نلے مزید دل کوئی گورہ نیں کردا جھٹ کدھیوں عزت
بیگ اپنے بٹے ہتھ دی نکی کھبے ہتھ دی تلی تے زور ناں مار کے اکھدا سٹے ۔

میں سمجھ کچھ سمجھ گئیں افضلؑ سے بھلا تلگا ہر پاپ و اجندہ اتے اکھاں دے بنو ایہ دس دے
نیں۔ پئی بلو دی حالت داؤھی خراب اسے۔ جہدے تے قابو پا تیرے دس دارگ نہیں۔ میں
ہے پلٹس چوکی ٹیغون کر کے گڈی مگولن آں۔ ایس بڑی جیتہ۔ بانو نوں سے کسے دے
ہسپتال تیک پڑ جاووں گے۔ میں ایس انکھی جین دی جان بچاؤں مئی اپنا تن من تے دھو۔ سمجھ
کچھ قرین کر دیاں گا۔

انفل اسے عزت بیگ نوں ایہہ گل سمجھان دا چار کردائے پئی جیہ۔
بانو نوں ہسپتال بے جا کہہ کہہ کر اس گے؛ ایہہ مٹنے دا کوڑہ لئی سرت سنبھل کے کچھ گل
باتاں کرے گی۔ غیر ہمیشاں واسطے ایہہ بے بھلاں تے جیہ دا بند لگ جاوے گا۔ دل نہ
دجی وایاں وہ ہر گویاں نے ابدی حیاتی دی کوئی آس بائی نیئیں جڈی پر عزت بیگ واسطے
کسے دی کوئی گل سن لئی تیار نیئیں جا پدا اتے افضل دے دل دی دو سگان رچوں نکلے ہون
افضل بھلاں تے اسے رک جاتدے نیں۔ ایسے چرچہ عیدہ بلو دے بھلاں لبھ جکت ہون دی
اسے۔ عزت بیگ اوہدے دل گوہ نیں کردا۔ استہجی ان کرے دے بوبے دل قدم
دوھاوندے۔ چرچہ بلو دے سونہیں ایہہ داغ کل کے ڈھیراں نوں زنجیر داگوں
جکڑ لہندی اے۔

بھاجی ابی ہسپتال یاں کسے ہو تھانے جلدن دی مڑ نیں۔ میں جھٹ کوڑیگز
اس ان ڈٹے دیس دنچ اپڑ جاناں گی جیہے دے کسے گنگڑیا۔ اکھا اے :

”آدن دے دھرواری اودھرنے مڑ جہونے

جلون والا ناہم پر کوئی ایدھر نو اکھارے

عزت بیگ جمیدہ بلو دی داغ سن کے جھٹ ابدی رہاندی بھونہ تے پیراں بھار
بہہ جاندے۔ مریم، یاسمین تے سیکندیاں اکھاں سون بھوہ داگوں ورھیاں نیں۔ عزت
بیگ ٹاڈھے در بھرے انداز چہ بھڈاٹے ”بانو۔ میری شیر دل جین ایہرے ایسے پنجاب

نووں تیرے جیہی انکھی دھی دیاں دار جیہیں لوڑاں نیں۔ مینوں مر جاون دیاں سی، توں میری
خاطر اپنی سرے چند مڑی نوں موت دے کھوہ دنچ سٹن دا چلا کیو۔ کیا؟

”بھاء جو! ایہ میرا فرض سی، میں اپنیاں اکھاں دے سلگنے اچیاں سوچاں والی اپنی
اپنی دڑ بھین مریم واسہاگ اجڑ دا کسراں دیکھ سکئی ساں؟
حمیدہ بانو دے ایہہ افلاٹن کے بچے عقیدت دیں نظراں نال ادہرے دل تکرے
نیں، اھل پٹک دی پرواندی بچیا، بھوکیر دے اے، حمیدہ بانو ادھوں تے یاسین نوں بھر دی
نظر، نال دیکھ کے اکھدی اے۔

اھل میرے دیر اتیری تھل میرے سبیراں دتھ نیں، میرے دل دتھ اے۔ دیر میرے
نیزے آجا، میں تیرے نل اخیر کی گل کرن ایں“

اھل جھٹ حمیدہ بانو دے کر اُکے ادھاسجا تھ اپنیاں اکھاں نال لاند اے اتے حمیدہ بانو
دے اے تھ لول ادھاس کتاں دتھ رس گھل دے نیں

”دیندے بے امیرے دیس پنجاب دے اکھی بھرا بھنیاں لئی بڑیاں تہ بانیاں کروں رے نیں

۔ آج تیری امیر دروند بھین دی تھیں تیرے جذبات دی ترانی تنگ
دی اے۔ آس اے۔ پتی توں نانہ نہیں کریں گا، دنیا دی تھکرائی ہوئی ایہ یاسین
میری خنہ اے۔ زمانہ ہیشاں انہوں اک غلط حرف کجھ کے مشاوں دا چار اکر داریا اے
توں ایس چکڑ چہ بچھڑے ہوئے موتی نوں اپنے دل دے خزانے دتھ رکھ لے۔ میں
سیج اکھنی آں۔ پتی یاسین دے دل وچ اک اٹھی گھبر دی تینویں بن کے خدمت کرن
دا جذبہ کٹ کٹ کے بھربا ہو رہا اے۔“

”میں اپنی بھین دے ایس انقے تحفے نوں اپنی جان نالوں دی عزیز رکھوں گا“
افضل دا ایہ جواب سُن کے حمیدہ بانو اکھدی اے۔

رب تیری جان دی خیر کرے میرے دیر۔ توں اپنی دروند بھین دا مال رکھ
یا اے۔ میں جاتی دے اک اچھے تے دڑے فرض توں سرفرد ہو گئی آں۔ رب دا
لکھ کھ شکر اے۔ ادھنے میرے دامن تے برداشت دا کوئی داغ نہیں گن دندا تے
حیات دیاں اڈکڑاں مینوں اپنا فرض پورا کرن توں نیں ڈک سکیاں۔ میں۔۔۔!!
زندیاں بولہ لیاں حمیدہ بانو داسا اٹھ جاند اے۔ اتے متھے تے موت دیاں

تربیلیاں نظر آوندیاں نیں۔ مریم بچے عزیزوں گھٹ کے پھاتی نال لالیندی اے۔
 یاسین تے سکینہ نال اپنے آپ دی سدھ بدھ نیں رہندی۔ حمیدہ بانو ادھ کھیاں لھال
 نال اپنے بچے ویرنوں دیکھ کے دوجے پاسے مونہ پھیر لیندی اے۔ افضل اوہری
 نبض تے ہتھ رکھ کے زار زار روندا اے اتے مزاحمت بیگ دے مونہوں رگ
 رگ کے ایہہ الفاظ نکلاے نیں۔

جگر دا ہودے کے دوجیاں دی جاتی دے باغ وچ مراد اں دے پھل
 کھڑا دن دالیے انکھی بھینیں۔ اپنیاں کھئے آساں دل وچ بے کے ٹر چلی ایں۔
 سانہوں ایہہ تے دس جا۔ اسیں جاتی دے دینھ کیوں گزاراں گے؟
 حمیدہ بانو دے زرد بھل اُتے ایہہ اخیری الفاظ غر کہے نیں۔
 ”دل دی مستی موت دے بھچال نال ڈھینڈی اے۔ ہن ایہہ دے وچ کسے

دی آکس دا دیبا نیں رہیا۔ بھاء ج۔“

”کوئی آکس دی نیں۔ ہن اکو ایہہ آکس باقی

میرے کفن چہ ہودے میرے وطن دی مٹی“

عزیزہ!! میرے نئے دیر۔ تیرا لب را کھا..... !!!

حمیدہ بانو دیاں اکھاں پتھراں جاوندیاں نیں۔ اُتے رُوح دا پنجھی قصبوت

دے پنجرے دچرں نکل کے اُن دے ڈھلے دیس ول ملی اڈاری مار جاوند اے۔

انجسے اندر لی عورت دی بشارت موجب حمیدہ بانو اخلاق خصوص
 دے اک اچے مقام آتے اپڑ کے مودی اسے اوہری نانہہ کھلن والی قربانی دا حال
 سن کے اخلاق سدھار پر سیا دی پردھان بیگم سردری، اچے پنڈ دے سردار
 شیرو، منتھورنگوڑ تے ودجے لوکاں دیاں اکھیاں ای نیس دل دی روندے میں۔
 اچے پنڈ دے سردار شیر دتے بکھے وسنیکاں دی خواہش موجب مزاعرت بیگم
 اپنی تینوی مریم دے مشورے نال حمیدہ بانو، نوں اچے یٹکے تے وفادار دی اجازت
 دے دیونہ لائے۔ جن دینھ گردن بیگم سردری، لیڈی ڈاکٹر خورشید بیگم تے اخلاق
 سدھار پر بہادیاں کچھ ہور سو جھواں تینویاں مریم نے یاسین دے نال حمیدہ بانو دی
 قبر تے اپڑ دیاں نیں۔ قبر دی لوح اُتے ایہ بوٹے موٹے الفاظ لکھے نظر آوندے
 نیں "اک انکھی دھی پنجاب دی، بیگم سردری، لیڈی ڈاکٹر خورشید
 بیگم اتے ہور تینویاں قبر تے پھٹاں دی چادر چڑھا دینیاں نیں۔ سردار شیرو چوکی دتھ تے
 اک ٹکھنے رکھ ٹکھ کھلا ایہ اعلان کردائے، پئی اسیر جیتی السیں تھں تے سوہنا جیہا مقبرہ
 بنواداں گے۔ درے پچھوں ایتھے میڈ گیا کرے گا۔ اتے دُردوں دُردوں، آکے
 پنجاب دی ایس انکھی دھی دی یادگار تے صغری دیا کرن گے۔"
 مزاعرت بیگم، افضل، منتھورنگوڑ، جابراتے رحمت ہاشک چپ چاپ کھولتے
 شیرو دیاں گھاں گود نال سندے میں۔ اتے قبر دے کول تینویاں دے نال نو جھان
 کھلی یاسین، پھلاں دی چادر دیکھ کے اپنے دل دچ آکھدی اے۔
 سکندریاں دے دچ علم گزاری مرگئے تے فیروکاں نے
 نال عقیدت اودہ بنیاں دی قبریں تے برساتے پھل،
 مریم تے یاسین دے دچکار نکا عزیز گم گم کھلا، وڈی جھین دی قبر دل بھکدائے

نوکرانی سکینہ اودھے گھر کھلی ڈاڑھی اور اس جاہلی سے۔ سبھی قینویاں وارواری
 اوس معصوم نول پیار کر دیاں نیں۔ پر اودھے کسے دل گوہ نیں کردا۔
 یاسمین اودھوں بھر دیں نظر نال دیکھ کے سوچدی اے۔

حمیدہ۔ مینوں تیری بدولت اک ٹیک شوہر بھگ گیا اے۔ ایہ میری جاتی دی سبھ
 توں دڈی سنگ سی تیرے کارن اپنے پٹ دے دسینکاں دیاں دی سبھ اکڑاں دودھ
 ہو گئیاں نیں۔ ہن اودھناں دی جاتی دے باغ دچہ سدھراں دے پھل ملدا ہنس
 گئے۔ پر تیرے تلے دیر نوں ساری عمر تیرے غم دچ روڈن دے سوا کچھ نیں بھجا۔
 ایہ زوراکو ڈواہو کے ضرور آکھے گا۔ جی مینوں ایہ کس جرم دی سزا ملی اے۔ میں
 اوسلے امینوں کیہ جواب دیاں گی؟ !! توں جس رستے توں لکھ کے ہیشیاں دی
 جاتی دے کہ ان ڈبٹھے دیس دچ اڑی ایں۔ اوس رستے دی دھوڑ میریاں
 اکھیاں داورا اے۔ رب دا واسطہ ای مینوں دی اپنے کول سدے۔ میرے
 کولوں تیرے تلے دیر دے پنجو نیں دیکھے جاوندے۔ ایہ دیاں معصوم نظر ان قینوں
 ٹول دیاں نیں۔ ایہ مرنہوں کچھ نیں بولدا۔ اتے بن دیکھ توں ایہ دیاں اکھاں
 سون بھاووں دانگوں ورھ رہیاں نیں۔ مینوں ڈرے۔ پتی ہتھارون پارول ایس
 معصوم دے تلے جیہے دل نوں کوئی ڈار دکھ نامہ لکھ بے ہے؟

اجیہاں سوچاں سوچیاں یاسمین دیاں اکھاں چوں منجواں دے موتی پٹ پٹ
 ڈاگے نیں۔ اودھوں دیکھ کے میرم دا دل دی قابو دچ نیں رہندا۔ اتے فیر دیکھا
 دیکھی سبھ قینویاں زار زار روں مگ پینیاں نیں۔ سسکیاں دی داغ قبر توں ذرا اکڑ
 دجھتے کھلے سردار شیر و قزاق، افعل، نتھور نگر تے دوبے لوکاں دے دہاں نوں
 ڈاڑھی کچ پاوندی اے۔ اتے اودھے سبھ سرسٹ کے غم دے ڈوب گئے بحر دچ ڈوب جاوے
 نیں۔ اچن چیت اودھناں نوں اپنجا پا اے جیویں اودھ جاتی دے دڈے نقد دی
 بیٹری غم دے بحر دچ ردھ بیٹھے نیں۔ ویلے دا پنھی پھر پھر اودھناں اے اتے تیر
 بانو دی روج اودھناں نوں پکار پکار کے آکھدی اے۔

”اخلاق سدا پر ہیا دی درد مند بھینوں اتے اچے پنڈ دے سو بھواں وٹیکو !
 میں اپنے جگہ دے لہر نال جیٹری اخلاق سدا ہما دا مڈھ بنھیا اے۔ ادھوں اگانہ
 ٹورن دا چارہ کرور میری قبر تے پھلن دی چلور چسٹھاوں یاں بھو کیرن نال اخلاق
 دا بوٹا پھل پھل نہیں سکدا۔ ایہوں پر دان چڑھاوں ہی بھواں دے پانی دی نہیں بھج
 دے اہو دی لوڑ اے۔ اک موٹی مٹی دا سہنا مقبرہ بناون دی بکائے، تسی ایسے پنجاب
 دی سوہن دھرتی توں ظلم دے ادھ پہاڑ ڈھاوں دیاں سرچاں کیوں نہیں سوچدے ؟
 جیہڑے جیاتی دیاں راہواں دوج دیون کے منظر ماں دارستہ ڈکی کھلے نیں۔ میری قبر تے
 سید لاون دی لوڑ نہیں۔ نوں دے پیلے نوں دل دیاں اکھاں نال دیکھو۔ چاند بھیاں دے
 ایس میلے دوج پیار خلوص دے دیری ڈاڈھیاں خطرناک دارواناں پلے کر دے نیں اوہناں
 نوں اخلاق دا درس دے کے چکے کھاں دل لاٹواں تہاڈی جیاتی دا اسے تریں ڈاڑھ
 اے۔ میری طرحاں رب دے ان گنت نیک بندے حق سچ دی خاطر اپنیاں جانواں
 قربان کر چکے نیں۔ اوہناں نوں سو سواری یاد کرو۔ پر جیوندے جاگدے درد مند پیار
 خلوص والے دکھی بندیاں نوں دی قدر دی نظر نال دیکھنا تہاڈی دے داری اے
 غماں دے ڈوہنگے بحر وچوں نکل کے مجبور اں تے بے بساں دے نہر غائیاں دوج بھرے
 سورج دیاں کرناں دا گھوم بھل جاؤ۔“

پیار خلوص دا آپا سپا جذبہ تہاڈی اگر اتی ہمرے گا۔ اتے تہاڈیاں لشکاں نال
 ایسے پنجاب دی دھرتی دے ذرے پختے موتیاں دی طرحاں ڈھلکے نظر آون گے۔
 پیلی یاد کرو اوہناں نوں مر گئے جو نادانو
 پر جیوندے انساناں دی وی قدر کرو انسانو
 ویلے دی تختی تے اکھر ہر دفا دے سیکو
 اک دوسرے دا درد وٹاؤ دھرتی دے وٹیکو !“

پنجابی قاعدہ

سینکے دسدے نیر پشی ہندوستان وی مٹی سہنگیاں پنجابی زبان و نشان امیر خسرو دے نالے
توں دیں تھلے ملدا اے لکھاری اوس ویلے توں ایس زبان وچ لکھ دے پٹے نیں۔ راجہ رنجیت
سنگھ دے ویلے پنجابی زبان نوں تخت اتے چڑھ بہن دا موقع ملیا پر سکھ لکھاری گورکھی رسم
الخط تے مسلمان لکھاری فارسی رسم الخط وچ پنجابی لکھن پڑھن اتے اڑے رہے آخر تائیں بھارتیاں
تے بے زبانیاں ایہناں دونواں دھڑیاں دا کسے اک گل اتے اکٹھ نہ ہو سکیا ایس لئی پنجابی زبان
دا سرکاری بھولی وچ لاڈ پیرنال پلن پوسن دا آخری موقع وی جاننا رہیا۔ فیروناں دھڑیاں اپنی
اپنی تان لئی تے لکھسی پنجابی زبان میٹر وی میٹرای رہی۔

سکھ تے اپنی زبان دے دا دھ لئی جتن کروے رہے تے اوہناں گورکھی رسم الخط
نال لکھاں کتاباں نثر تے نظم وچ لکھ ماریاں پر مسلمان لکھاریاں نثر وی کتاب تے وڈی گل لے
اپنا پہلا قاعدہ لکھن دا جتن دیں نہ کیتا۔ نظم وچ بے شمار کتاباں لکھیاں جھڑیاں اج ساڑے لئی جڑی تو
تے عزت نیں ۱۹۴۷ء چھوٹے پنجابی نثر وچ لکھ خاص دھیان ہو گیا پر فیروسی پنجابی زبان دا قاعدہ لکھن دی
کسے بندے وی جرات نہ کیتی۔

سہ ۱۹ء وچ پنجاب وچ پہلی واری پنجابی زبان دا قاعدہ لکھیا گیا۔ امیر قاعدہ لکھن دا سہرہ مشہور
اویس جناب چوہدری محمد بشیر گورایا ہوراں دے سراسے تے ایس قاعدے نوں اقدس پہلی کیشنر نے چھاپ
کے ثابت کر دتا اے پشی پنجابیاں دی زبان وچ دنیاوی کسے زبان توں گھٹ نہئیں ایہدے وچاڑ
ساریاں صفات موجود نیں جھڑیاں کسے دھیا تے نگڑی زبان وچ ہونیاں نیں چوہدری محمد بشیر گورایا
ہوراں پنجابی دا پہلا قاعدہ لکھ کسے اوہناں ساریاں لوکاں دے مونہ بند کرتے نیں جہڑے پنجابی زبان
ایں نہیں سن من دے تے ہر حال سانوں پہلا قاعدہ نہ ہون دے مہنے مار دے رہندے سن۔

سجونا قاعدہ سدیاں زبانوں دی نہنہ ہوندا اے تے بنیاد توں بغیر مکان بنان دا آخر کسے چنگا
نہیں ہویا۔ پنجابی پیاریاں دی چنگی برات پاروں قاعدہ تیار ہو گیا اے تے اوہن ساڈل کے ایہدے
چانچ وچ اپنی منزل دیاں نثریاں راہواں ڈھونڈیے۔

اقدس پتے کیشنر چوک اردو بازار۔ لاہور

ساڈیاں مشہور نے ودھیا کتاباں

۲-۰۰	ڈاکٹر وحید قریشی	پلونا
۱۸-۰۰	اقبال صلاح الدین	بار دی سار
۲-۰۰	قریشی احمد حسین	شکوہ جواب شکوہ
۱۰-۰۰	چوہدری محمد بشیر گورایہ	مولوی غلام رسول عالمپوری
۲-۵۰	” ” ”	حامد شاہ عباسی
۰-۳۰	” ” ”	پنجابی قاعدہ
۱-۵۰	” ” ”	سورہ یسین پنجابی ترجمہ
۳-۰۰	” ” ”	ایبات سلطان باہو پنجابی ترجمہ
زیر طبع	” ” ”	نہو (پنجابی ناول)
۱۰-۰۰	شفقت سلطانیہ	چائنی دے روپ
۶-۰۰	غلام مصطفیٰ بسمل	آہلنا
۸-۰۰	” ” ”	اڈاریاں
۷-۵۰	تنویر بخاری	ایش ٹرے
۵-۰۰	اعجاز الحق	سکھ پانی
۲۰-۰۰	بالی جی	اکھراں دی جھاتی
۷-۵۰	نادم عصری	وارداتاں
۵-۵۰	” ”	چواغ رنگدر
۱۵-۰۰	” ”	اک الکھی دی پنجاب دی
۱۲-۵۰	ہا با عالم سیاء پوش	ہنیریاں راتاں
۷-۰۰	عاشق ورک	مکلاوا

پنجابی مرکز / اقدس پبلی کیشنز
چوک اردو بازار - لاہور

(سرورق غلام مرتضیٰ پرنٹنگ پریس لاہور میں چھپا)